

Suvremena obitelj i duhovni pokreti Katoličke Crkve

Gilja, Sani

Professional thesis / Završni specijalistički

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:998523>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Poslijediplomski specijalistički studij Pastoralne teologije
Smjer: Pastoral obitelji

Sani Gilja

SUVREMENA OBITELJ I DUHOVNI POKRETI
KATOLIČKE CRKVE

Specijalistički rad

Mentor: Doc. dr. sc. Boris Vulić

Đakovo, 2017.

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	4
Popis kratica	5
Uvod	6
I. OBITELJ – JUČER, DANAS I SUTRA	7
1.1. Obitelj, osnovna stanica društva.....	7
1.1.1. Funkcije obitelji i njezin društveni značaj.....	11
1.2. Obitelj u vrtlogu postmoderne	16
1.2.1. Individualizam, liberalizam, permisivizam.....	16
1.2.2. Novo tkanje obitelji.....	18
1.2.3. Uzroci krize suvremene obitelji.....	20
II. POZVANI NA SVETOST	23
2.1. Opći i pojedinačni poziv na svetost	27
2.1.1. Svetost Crkve, novog Božjeg naroda.....	30
2.1.2. Uosobljena svetost i čašćenje svetih.....	34
2.2. Sakrament ženidbe kao temelj obitelji.....	38
2.2.1. Suvremeni čovjek i ženidba.....	38
2.2.2. Fenomen „slobodnih veza“.....	39
2.2.3. Je li brak zaista „grobница ljubavi“.....	40
2.2.4. Oblikovanje kršćanske ženidbe.....	41
2.2.5. Sakramentalna vizura ženidbe.....	43
2.2.6. Ženidba u odnosu na druge sakramente.....	46
2.2.7. Učinci sakramenta ženidbe.....	48
III. OBITELJ – KUĆNA CRKVA	52
3.1. <i>Kućna Crkva</i> unutar društvene zajednice.....	61
3.2. Duhovni pokreti Katoličke Crkve.....	64
3.2.1. Udruživanje vjernika laika.....	66

3.2.2. Terminološke diferencijacije: duhovni pokreti, pokreti Crkve, zajednice, udruženja, akcije.....	68
3.2.3. Uloga duhovnih pokreta u životu suvremene Crkve.....	70
3.2.4. Duhovni pokreti – pokreti laičke baze vjernika.....	72
3.2.5. Duhovni pokreti između karizme i institucije.....	74
3.2.5.1. Duhovni pokreti i župna zajednica.....	77
3.2.6. Pretpostavke, ciljevi djelovanja te kriteriji crkvenosti duhovnih pokreta Crkve.....	78
3.3. Obitelj i duhovni pokreti Crkve.....	82
3.3.1. Obiteljska duhovnost <i>ad intra</i>	82
3.3.2. Obiteljska duhovnost <i>ad extra</i>	86
3.3.3. Obiteljska duhovnost i duhovni pokreti.....	87
3.4. Duhovni pokreti i zajednice usmjereni na obitelj koji djeluju na području Republike Hrvatske.....	90
Zaključak	98
Literatura	101

Sažetak

Diskurs ovog rada upravljen je razmatranjem puteva ostvarenja poziva na svetost vlastitih laičkom staležu Crkve. Vjernicima laicima svojstven je život u obiteljskim zajednicama, stoga rad propituje ulogu zajedništva u hodu prema konačnom cilju kršćanskog života, potpunom jedinstvu s Bogom. Kršćanski itinerarij Crkva prati i podupire nebrojenim spasenjskim sredstvima čiju ponudu prilagođava duhovnim potrebama povijesnih i društveno-kulturnih prilika u koje je ukorijenjena ljudska egzistencija. Duhovni pokreti Crkve jedan su od odgovora Duha Svetoga na potrebe suvremene Crkve.

Okosnicu rada čini raščlamba tekstova pojedinih dokumenata Drugog vatikanskog sabora i odabranih posaborskih dokumenata Učiteljstva Crkve. Cjelovitost i zdravlje obiteljske jezgre važno je za pojedinca, za Crkvu i za cjelokupnu društvenu zajednicu. Stabilnost i dobrobit obitelji Crkva veže uz poziv na ostvarenje svetosti koji je krštenjem upućen svakom njezinom vjerniku. Razmatrajući tekstove crkvenih dokumenata nastojat ćemo se prisjetiti temelja na kojima počiva svetost obitelji, osvrnuti se na ugroze koje rastaču suvremenu obitelj, te ukazati na načine na koje obitelj može zadržati dostojanstvo koje joj pripada te ostvariti svoje poslanje u svijetu.

Teološko uporište promišljanja o obitelji temelji se na slici kućne Crkve. Krajnji cilj ovog rada je stabilnost i duhovnu izgradnju kršćanske obitelji dovesti u relaciju sa suvremenim duhovnim pokretima Katoličke Crkve.

Ključne riječi: *obitelj, ženidba, svetost, zajedništvo, duhovni pokreti.*

Summary

Discourse of this work is directed by reflection on the manner of achieving the call to sanctity proper to the laity of the Catholic Church. Life in family communities is inherent for lay members of the Church. Therefore, this work inquires the role of community in the path to the final goal of christian life - unity with God. The Church supervises and supports the christian itinerary using countless instruments of salvation. It adjusts these offers to the spiritual needs of historical and socio-cultural circumstances in which the human existence is rooted in.

Foundation of this work is based on the dissemination of specified texts of the Second Vatican Council and selected post-council documents of the Church Magisterium. Integrity and wellbeing of the family core is important for individual humans, for the Church and for the whole social community. Catholic Church is linking stability and wellbeing of families to the call for achieving sanctity which is actuated to its every member through sacrament of baptism. Considering the Church texts, we will attempt to remember the foundations on which the sanctity of families reposes, review the perils that might lead to dissolving the modern family, as well as point to ways which can help the family to retain the dignity which belongs to it, and achieve its mission in this world.

The foothold of theological deliberation regarding the family is based on the image of the domestic Church. The endgoal of this work is to bring the stability and spiritual construction of the christian family into a relation with modern spiritual movements of the Catholic Church.

Keywords: *family, marriage, sanctity, community, spiritual movements*

Popis kratica

- AA DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dekret o apostolatu laika Apostolicam actuositatem*
- AL FRANJO, *Amoris laetitia. Radost ljubavi*
- CL IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici*
- DH H. DENZINGER, P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*
- EN PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje evanđelja*
- FC IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio. Obiteljska zajednica*
- GS DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes*
- IE KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia. Pismo biskupima Katoličke Crkve o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve*
- KKC *Katekizam Katoličke Crkve*
- LG DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen gentium*
- PO IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*
- PrO DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dekret o službi i životu prezbitera Presbyterorum ordinis*
- SC DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum concilium*
- UR DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio*
- ZKP *Zakonik kanonskog prava*

Uvod

Bez izuzetka i bez obzira na stalež kojem pripadaju, svi koji su po krštenju pritelovljeni mističnom tijelu Crkve, primili su poslanje biti pronositelji Evanđelja. Ovo poslanje se ostvaruje navještajem Radosne vijesti i pružanjem primjera života koji je utjelovljen odgovor Božjemu pozivu na svetost. Obveza i odgovornost kršćana za svijet breme je koje kršćani laici imaju nositi po samom svom pozivu na ostvarenje svetosti živeći i djelujući u tom istom svijetu.

Kršćani laici svoja nastojanja trebaju upraviti donošenju Evanđelja u svijet politike, gospodarstva, kulture, znanosti, umjetnosti, međunarodnog života, sredstava društvenog priopćivanja i drugih stvarnosti života ljudske zajednice.¹ Ovo poslanje ne pripada samo pojedincima, dijele ga i velike i male kršćanske zajednice, uključujući i obiteljske zajednice. Kršćanska obitelj niče iz sakramenta ženidbe odakle dobiva potporu Božje milosti te je „pozvana da svima dade svjedočanstvo velikodušnog i nesebičnog zalaganja u društvenim problemima.“² Obitelj kao prva i nezamjenjiva škola društvenosti treba se otvoriti društvu i sudjelovati u njegovu razvoju, isto tako društvo mora poštovati, njegovati i promicati prava i naravna svojstva obitelji. Duhovni pokreti i zajednice Crkve mogu pružiti izvanrednu pomoć vjernicima laicima pri ostvarenju njihova poslanja unutar vlastitih obiteljskih zajednica i u čitavom društvu.

¹ IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima* (=PO), IKA, Zagreb, 1994., br. 70.

² IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio. Obiteljska zajednica* (=FC), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., br. 47.

I.

OBITELJ – JUČER, DANAS I SUTRA

1.1. Obitelj, osnovna stanica društva

Običnu poslijepodnevnu šetnju gradom možemo pretvoriti u malu sociološku opservaciju. Kamo god se osvrnemo, uočiti ćemo manje ili veće skupine ljudi. Neizbježan dio gradskog obzora čine djeca koja se igraju u skupinama i jedni druge potiču na razne vratolomije na igralištima; roditelji koji vode djecu na izvanškolske aktivnosti; srednjoškolci na klupama u parkovima koji žustro raspravljaju o aktualnim novinama u modi i glazbi; umirovljenici koji na kavanskim terasama rješavaju goruća politička i gospodarska pitanja, zaljubljeni parovi koji svojim držanjem daju do znanja kako bi zaplet Shakespeareova Romea i Julije bio daleko zanimljiviji da je samo nadahnuće potražio u njihovoj romansi... Ljudi prirodno gravitiraju jedni drugima jer je društvenost bitno svojstvo čovjekove naravi. Pitanjem čovjekove društvenosti bavio se još grčki filozof Aristotel koji u svom kapitalnom djelu *Politika* koje je sročio u IV. stoljeću p. K. čovjeka prokazuje kao *zoon politikon*, društveno biće.³ Društvenost nije čovjeku pridodana izvana, ona predstavlja zahtjev njegove naravi.⁴ Društvena narav čovjeka potiče na iskorak iz tjesnaca svoga sebstva u potrazi za drugim, odnosno za drugom. Potreba za drugim je od egzistencijalnog značaja za sva živa bića, tako i za ljudski rod.

Oslonjen na drugoga čovjek radi, gradi, stvara kulturu. Drugi mu je pomoć, nadahnuće, poticaj za rast i napredak. Čovjek čovjeka upotpunjuje, uz drugu osobu bolje upoznaje samoga sebe, drugi ga poziva na ostvarenje njegovih potencijala. Posve izoliran pojedinac možda bi i mogao preživjeti, no kvaliteta tog života teško bi dosegla razinu koju nazivamo „životom dostojnim čovjeka“. Međusobna interakcija ne ostaje besplodna, njezine učinke najbolje izriče stara izreka koja kaže kako „kamen kleše kamen, a čovjek čovjeka“. Tek međudjelovanjem ljudskih bića brusi se originalna, jedinstvena osobnost na koju je suvremeni čovjek iznimno osjetljiv i ponosan.

Čovjeku koji se povlači od drugih teško je živjeti određene vrjednate i ostvariti plemenitost duha. Bijeg od svijeta ponekad privlači, osobito u hektičnom svijetu koji svojom zaglušujućom bukom stvara osjećaja klaustrofobije, ali nije općeprihvatljivo i trajno rješenje za čitav ljudski rod.

³ Usp. ARISTOTEL, *Politika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992., A2, 1253a 1-5.

⁴ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve* (=KKC), Hrvatska biskupska konferencija – Glas koncila, Zagreb, 1994., br. 1879.

Životni značaj potrebe za drugim čovjeka vodi udruživanju u mnogovrsne organizirane zajednice. Na društvenoj mikro-razini postoje nebrojene interesne skupine koje pozivaju na sudjelovanje u sadržajima koji su toliko osobiti da predstavljaju predmet zanimanja manjeg broja ljudi. Pjevački zborovi, promatrači ptica, zaštitari prirode, lovačke udruge, udruge navijača sportskih klubova, društvo planinara, ljubitelja nijemog filma ili starih automobila samo su neke organizacije koje potiču ljude na udruživanje jer dijele zanimanje za iste stvari. Retrospektivnim pogledom duboko u povijest razvoja ljudskog društva uvidjet ćemo kako udruživanjem pojedinaca i skupina na samom početku sage o čovjeku i čovječanstvu nastaju skupine koje okupljaju širi zajednički interes: javljaju se prvo horde, pa rodovi, plemena, narodi, nacije, klase, društva, države...

Nije jednostavno ishoditi jednoznačnu, univerzalnu definiciju društva. Ne pretendira svaka skupina ljudi na ovaj naslov. Prema njemačkom filozofu i sociologu Maxu Weberu društvo je rezultat djelovanja pojedinaca, a to djelovanje polazi od zajedničkih vrijednosti i kulturalnih značenja.⁵ Američki sociolog Talcott Parsons na tragu Aristotelove misli društvo pak razumijeva kao onaj „tip društvenog sistema, u bilo kojem univerzumu društvenih sistema, koji postiže najviši stupanj samodovoljnosti kao sistem u odnosu na svoja okružja.“⁶ *Katekizam Katoličke Crkve* društvenoj naravi ljudske osobe posvećuje značajno mjesto. Društvo definira kao „skup osoba organski povezanih načelom jedinstva koji nadilazi svaku od njih. Skup, u isti mah vidljiv i duhovan, kao društvo traje u vremenu: ono je baštinik prošlosti i pripravlja budućnost.“⁷

Društvo, dakle, možemo sagledati kao autonoman sustav koji tvori skup pojedinaca vezan odnosima suradnje, solidarnosti i komunikacije. Društvene znanosti i vizija društva koju ima Katolička Crkva u jednom su suglasne: „Svaka je zajednica određena vlastitim ciljem te je dosljedno podvrgnuta posebnim pravilima; no 'počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova jest i mora biti *ljudska osoba*“.⁸

Uronjeni u društveno okruženje, pojedinci usvajaju načine djelovanja koje društvo odobrava kao poželjne i konstruktivne za vlastitu izgradnju i budući opstanak. Savršeno društvo gdje „...su tako malim brojem zakona stvari tako dobro uređene da se isplati njegovati vrlinu, a opet sve se dijeli na jednake dijelove i svi žive u blagostanju...“ kakvo opisuje Tomas More u svom djelu *Utopija* na ovoj Zemlji ostaje samo san.⁹ Odnosi među pojedincima u društvu nerijetko su poljuljani diskrepancijama koje proizlaze iz međusobnih različitosti, a izuzetak nisu ni tenzije

⁵ F. CRESPI, *Sociologija kulture*, Politička kultura, Nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 2006., str. 53.

⁶ T. PARSONS, *Društva. Evolucijski i poredbeni pristup*, August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 26.

⁷ KKC 1880.

⁸ KKC 1881.

⁹ T. MORE, *Vtopia. Utopija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003., str. 225.

ili sukobi oko polaganja prava na određena materijalna ili simbolička dobra. Ratovi koji negdje na svijetu uvijek bukne kao i perfidne borbe za premoć koje se neprekidno odigravaju među ljudima govore kako čovjek u sebi nosi čestice kaosa koje ne dopuštaju da Zemljom zavlada nepomućen sklad. Društveno uređenje je nužno jer ostvaruje svrhu regulacije kolizije interesa i prevencije eskalacije mogućih sukoba.

Društvena gibanja odvijaju se prema diktatu interesa za suradnju i spremnosti na sukob njegovih pojedinaca i skupina. Talcott Parsons kao specifikum društva u odnosu na skupine ljudi koje definicija društva ne obuhvaća nalazi u sljedećem: „Jezgra nekog društva jest strukturirani normativni poredak s pomoću kojega je kolektivno organiziran život stanovništva.“¹⁰ Slično razmišljanje možemo pronaći i *Uvodu u sociologiju* suvremenog hrvatskog filozofa i sociologa Ivana Kuvačića. Kuvačić radi distinkciju između društva i različitih grupa ljudi sažimajući svoja razmišljanja u tvrdnju: „Ukratko, društvo je cjelina koja, da bi se održala, mora biti organizirana, tj. u njoj moraju vladati pravila i vrijednosti.“¹¹ Društvo odnose među pojedincima uređuje pravilima djelovanja koja se odnose na čitavu društvenu zajednicu. Demokratskim konsenzusom ili autokratskim nametom određuju se zakoni i norme koje mahom vrijede za čitavu zajednicu. Pravila se temelje na interesima i uvjerenjima većine koja tvori društvo i koje većini njezinih članova donosi određeno zadovoljstvo i mir.¹²

Ljudska društva su u svojoj strukturi raznolika i ambivalentna. Razlike koje tvore opsežan dijapazon od primitivnih lovačko-skupljačkih društava do visokorazvijenih modernih društvenih zajednica su ogromne. Osim toga, uniformno društvo u kojem sve jedinice s jednakim entuzijazmom streme istomu cilju ne postoji. Čak i kada su ciljevi jednaki, putovi njihove realizacije često se uvelike razilaze. Dinamička struktura društva čini ga podložim neprestanim promjenama zbog čega nije jednostavno donositi zaključke koji se jednoobrazno mogu primijeniti na čitav ljudski rod. Koliko god bila obuhvatna definicija neke društvene pojavnosti, neizostavno se javlja kakva iznimka koja dokazuje da određeno pravilo ne vrijedi za neku ljudsku zajednicu ili skupinu osoba. Jedno je ipak sigurno. Ljudi se rađaju i žive uronjeni u burne struje interpersonalnih odnosa. Osobe u neke odnose stupaju voljno, dok su im drugi odnosi unaprijed zadani. Odabir prijatelja tako počiva na slobodnoj odluci pojedinca, no roditelje i rodbinu nitko ne odabire samovoljno.

¹⁰ Isto, str. 29.

¹¹ I. KUVACIĆ, *Uvod u sociologiju*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., str. 58.

¹² Usp. Hrvatska enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16328> (pristupljeno 15. ožujka 2017.); T. PARSONS, *Društva. Evolucijski i poredbeni pristup*, str. 32.

Učiteljstvo Katoličke Crkve dopunja sociološku definiciju obitelji kada kaže kako je obitelj najmanja društvena stanica i kao takva temeljna ustanova za život svakoga društva,¹³ no prije svega je zajednica: „Obitelj je, naime, zajednica osoba kojima je vlastiti način postojanja i zajedničkog življenja upravo zajedništvo: 'communio personarum'.“¹⁴ Apostolska pobudnica *Familiaris consortio* o osobitosti koju obitelj čini različitom od drugih ljudskih zajednica piše: „Takvo se zajedništvo ukorjenjuje u prirodne veze tijela i krvi i razvija se te doseže svoje uistinu ljudsko savršenstvo stvaranjem i dozrijevanjem još dubljih i bogatijih veza duha: ljubav koja nadahnjuje međusobne odnose među članovima obitelji jest unutarnja snaga što oblikuje i oživotvoruje zajedništvo i obiteljsku zajednicu.“¹⁵

Parametri prema kojima definiramo obitelj zadnjih desetljeća uvelike se mijenjaju, no ovdje ćemo se povesti najsnažnijom strujom sociološkog promišljanja i reći kako obitelj nastaje u trenutku kada se bračna zajednica proširi novim članovima, biološkim rađanjem ili posvajanjem. Obitelj nije izolirana društvena jedinica, svoje funkcije ostvaruje u suodnosu s drugim društvenim institucijama, obrazovni sustav, religijske ustanove, ostajući pri tomu povlašteno mjesto nastanka te duhovnog, moralnog i društvenog oblikovanja novih ljudskih naraštaja.

Neka društvena uređenja nastojala su naći odgovarajuć pandan obitelji potičući ustanovu alternativnih formativnih zajednica koje preuzimaju određene uloge obitelji. Izraelski kibuc najpoznatiji je suvremeni primjer takve zajednice koji dijeli reproduktivnu od odgojne uloge koje u konvencionalnim obiteljima pripadaju roditeljima djece. Članovi kibuca zajednički posjeduju imovinu, a veliku važnost u kibucu ima organizacija i podjela rada.¹⁶ Marksistička sociologija pokušava rekonstruirati tradicionalnu definiciju obitelji zastupajući stav kako se obitelj razvija na osnovi razvoja društva nadilazeći svoja dotadašnja svojstva i funkcije. Slijed ovog razmišljanja vodi uvjerenju kako obitelj nema proizvodnu ulogu u društvu koje teži napretku, stoga njezina važnost za društvo znatno slabi. Svoje teorije potkrepljuju tvrdnjama kako obitelj ima veću ulogu u manje razvijenim, poljoprivrednim društvima nego u društvima visoke industrijalizacije, a jedina funkcija koja joj preostaje je emotivna sigurnost koja predstavlja svojevrsno utočište njezinim članovima.¹⁷

Prihvaćajući očevidnu činjenicu kako se oblici u kojima se obitelj javlja kroz povijest i fenomen obitelji u različitim kulturnim krugovima u mnogočemu razlikuje i postupno mijenja,

¹³ Usp. PO 17.

¹⁴ Isto, 6.

¹⁵ FC 21.

¹⁶ Usp. M. HARALAMBOS, R. HEALD, *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb, 1989., str. 317.

¹⁷ Usp. I. KUVACIĆ, *Uvod u sociologiju*, str. 82., 85.

većina sociologa ipak zauzima stav kako za sada ni jedna druga institucija ne može biti adekvatna zamjena obitelji.

Katolička Crkva između obitelji i društva uočava usku spregu i obeskrepljuje argumente koji obitelji suvremenog svijeta nalaze mjesta jedino iza vratnica vlastite intime. Uporište ovoga stava nalazi se u nauku Svetoga pisma i Tradiciji koju Crkva do danas brižljivo čuva i prenosi. Kao što percipira obitelj kao domaću ili kućnu Crkvu, Učiteljstvo obitelj vidi i kao malo, suvereno društvo *sui generis*.¹⁸ Promišljajući o odnosu društva i obitelji, papa Ivan Pavao II. polazi od tumačenja pojmova *zajednica* i *zajedništvo*.¹⁹ Oba pojma su svojstvena obitelji, no jezgru obitelji tvori odnos ja – ti, koji je počelo zajedništva, dok „'Zajednica' pak nadvisuje taj prikaz usmjerujući se na 'društvo', na 'mi'. Obitelj, zajednica osoba, ipak je prvo ljudsko 'društvo'“.²⁰ Pobudnica *Familiaris consortio* dalje podsjeća na izniman prinos koji obitelj stavlja pred društvo: „Obitelj ima organske i životne veze s društvom, jer ona je njegov temelj i neprestano ga hrani svojom službom životu: u krilu obitelji, naime, rađaju se građani i oni u obitelji uče prva znanja društvenih kreposti, koje su duša života i razvoja društva. Tako, dakle, po svojoj naravi i pozivu, obitelj, daleko od toga da se zatvara u sebe, otvara se drugim obiteljima i društvu i ispunja svoju društvenu ulogu.“²¹ Napoljetku, u svojoj *Povelji o pravima obitelji* kao važno pravo obitelji Sveta Stolica iznosi i ono da sudjeluje u društvenom i političkom životu svoga društva udružujući se u gospodarske, kulturne i političke zajednice.²²

1.1.1. Funkcije obitelji i njezin društveni značaj

Polazeći od poimanja obitelji kao zajednice osoba i pri tom znajući kako je svaka osoba svijet za sebe, možemo ustvrditi kako je svaka obitelj susret različitih svjetova. Osobe koje formiraju jednu obitelj povezane su krvnim sponama, zajedničkom duhovnom i materijalnom baštinom, nebrojenim ciljevima kojima svednevice zajedno streme, ali među njima postoje i brojne razlike koje istodobno oplemenjuju obiteljsku zajednicu i bivaju osnovicom raznih poteškoća i nesporazuma. Spol, dob, različiti psihološki i duhovni profili pojedinih članova obitelji, osobiti interesi i potrebe, određena uloga u zajednici teksturu obiteljskog tkanja čine bogatom, no

¹⁸ Usp. PO 17.

¹⁹ O zajedništvu obitelji i Crkvi više će riječi biti u daljnjim promišljanjima.

²⁰ PO 7.

²¹ FC 42.

²² Usp. SVETA STOLICA, *Povelja o pravima obitelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., čl. 8.

svakodnevni suživot često stavljaju na kušnju. Ponegdje su obiteljske situacije tako složene da prebroditi svoje konflikte mogu samo uz pomoć koja dolazi izvan obiteljskog sustava.

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* obitelj vidi kao „školu potpunije čovječnosti.“²³ Držeći ovu činjenicu značajnom za čitavo ljudsko društvo, saborski oci tekstom ovog dokumenta upućuju poziv na učinkovit doprinos promicanju dobra obitelji državnim vlastima i svima koji imaju utjecaj na zajednice i socijalne ustanove.²⁴

Veliki interes države, društvenih ustanova, Crkve i drugih religijskih institucija za stvaranje i očuvanje obitelji te pomoć obiteljima u kriznim situacijama produkt su svijesti kako je zdrava i stabilna obitelj temelj zdravog i stabilnog društva.

Opća deklaracija o ljudskim pravima koju je proglasila Opća skupština Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine člankom o pravu na slobodno sklapanje braka i pravo na zasnivanje obitelji drži osnovnim, neotuđivim ljudskim pravima koja moraju biti osigurana svakom ljudskom biću:

„1. Punoljetni muškarci i žene imaju pravo stupiti u brak i osnovati obitelj bez ikakvih ograničenja glede rase, državljanstva ili vjeroispovijedi. Oni su ovlašteni na ista prava prilikom sklapanja braka, u braku i tijekom razvoda.

2. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak osoba koje namjeravaju stupiti u brak.

3. Obitelj je prirodna i temeljna društvena jedinica, i ima pravo na zaštitu društva i države.“²⁵

Većina demokratski uređenih, modernih država poradi navedenih prava stvara aparate čija je osnovna svrha pomoć pri zasnivanju i održavanju obitelji, a u krajnjem slučaju i potpora obiteljima koje se nalaze na rubu rasapa, vodeći se pri svojim intervencijama načelom supsidijarnosti. Društveni aparati se u obiteljski život upliću tek kada su obiteljski resursi posve iscrpljeni. Crkva se sa svoje strane također snažno zalaže za načelo supsidijarnosti smatrajući kako ono nosi najveću dobrobiti i obitelji i društvu: „gdje je sama sebi dovoljna, obitelj treba pustiti da sama djeluje; prekomjerno uplitanje države bilo bi štetno, ne samo znak nepoštivanja, predstavljalo bi očitu povredu prava obitelji.“²⁶

²³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (=GS), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 52.

²⁴ Usp. Isto, 52.

²⁵ Opća deklaracija o ljudskim pravima, na: http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskim-pravima.pdf (pristupljeno 24. veljače 2017.)

²⁶ PO 17.

Republika Hrvatska tako svojim temeljnim pravnim aktom, Ustavom svakomu jamči poštovanje i pravnu zaštitu njegovog osobnog i obiteljskog života.²⁷ Članak 62. Ustava Republike Hrvatske glasi: „Obitelj je pod posebnom zaštitom države.“²⁸ Prava i obveze koje imaju bračni drugovi i njihove obitelji Republika Hrvatska dalje potanko uređuje Obiteljskim zakonom koji je u skladu s pravnim aktima i direktivama Europske unije. Bez obzira na političku situaciju koja je od osnutka moderne Hrvatske države u neprekidnim previranjima, država osniva i podržava rad brojnih ustanova koje se brinu za dobrobit obitelji. Ministarstva koja u svojem djelokrugu imaju obitelj mijenjaju nazive i ministre, no neosporno je kako bez obzira na lijevu ili desnu političku orijentaciju; liberalno-progresivne ili konzervativne tendencije, svojim djelovanjem nastoje zaštititi obitelj kao važnu društvenu jedinicu. Na razini hrvatskih županija djeluju obiteljski centri kojima je svrha pružiti pomoć obiteljima koje se nalaze u kriznim situacijama. Primarna svrha osnivanja ovih centara je osnaživanje obitelji i jačanje društvene svijesti o obiteljskim vrijednostima. Niče sve više bračnih savjetovališta raznih osnivača, među kojima su i (nad)biskupije, kojima se mogu obratiti bračni drugovi u različitim potrebama. Valja spomenuti i rad raznih vladinih i nevladinih udruga koje edukacijama, programima, aktivnostima, predavanjima, tribinama i radionicama namijenjenim bračnim partnerima i roditeljima promiču rast kvalitete obiteljskog života.

Obitelj treba potporu i zaštitu države i društva kako bi se njezini životni procesi nesmetano i produktivno ostvarivali te kako bi osobe koje ju čine imale stabilne i sigurne životne uvjete, a društvo sa svoje strane ima znatnu korist od cjelovitih i skladnih obitelji koje ga izgrađuju. Posvećujući svoju pobudnicu *Amoris laetitia* radosti ljubavi koja tvori jezgru braka i obitelji, papa Franjo se ne libi ustvrditi: „Dobrobit obitelji presudna je za budućnost svijeta i Crkve.“²⁹ Kako bi svoje funkcije nesmetano vršila, obitelj od društva očekuje i traži priznanje svoga identiteta i njezino prepoznavanje i prihvaćanje kao društvenog subjekta.³⁰

Među brojnim dokumentima koje Crkva u svom nastojanju oko zaštite obitelji usred društvenih promjena koje ju slabe upravlja svim osobama i vlastima koje su nadležne za obitelj u suvremenom društvu izdajamo *Povelju o pravima obitelji*. Ovaj dokument svojevrsna je zbirka saborskih i nekih posaborskih crkvenih dokumenata o obitelji, a u njih su utkane i smjernice koje o obitelji daje međunarodna zajednica. Povelja je izdana 22. listopada 1983. godine i predstavlja

²⁷ Usp. Ustav Republike Hrvatske, na: <http://www.sabor.hr/ustav-republike-hrvatske>, čl. 35 (pristupljeno 18. ožujka 2017.)

²⁸ Isto, čl. 62.

²⁹ FRANJO, *Amoris laetitia. Radost ljubavi* (=AL), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., br. 28.

³⁰ Usp. PO 17.

odgovor na želju biskupa Biskupske sinode koja je 1980. godine održana u Rimu pod naslovom *Uloga kršćanske obitelji u suvremenom svijetu. Povelja o pravima obitelji* podsjeća da brak treba prepoznati i cijeliti kao povlašteno mjest nastanka obitelji i da države obitelji trebaju osigurati optimalne gospodarske, pravne, društvene uvjete života.³¹

Obitelj je ljudska zajednica u čijem okrilju se ostvaruje zadovoljenje većine čovjekovih potreba. Kako smo već utvrdili, društvene znanosti obitelj promatraju kao primarnu skupinu koja je nosilac određenih, vrlo bitnih funkcija za pojedinog čovjeka i za društvenu zajednicu. Nenadomjestiv značaj obitelj ima za potomstvo kojemu bi okruženje brižnosti i skrbi trebalo pružiti preduvjete potrebne za formiranje zrele, kompetentne osobe i konačno osamostaljivanje.

Funkcije kojima obitelj izgrađuje društvo mnogostruke su. Među njima se ističu prije svega reproduktivna, hraniteljska, socijalizacijska i ekonomska uloga obiteljske zajednice. Rađanjem novih jedinki društvo se prirodno proširuje i dobiva jamstvo svoje buduće opstojnosti. Odgojem, duhovnim, moralnim i intelektualnim oblikovanjem potomstva obitelji daju svoj obol razvoju kulture i znanosti čije plodove uživa široki društveni spektar. Talcott Parsons kao temeljne i nesvodive funkcije obitelji prepoznaje upravo primarnu socijalizaciju koju obitelj pruža djeci tijekom ranog djetinjstva, dok nisu izložena utjecajima izvanobiteljskih društvenih čimbenika. Primarna socijalizacija usmjerena je u dva pravca. Prvi vodi internalizaciji kulture društva u koje je obitelj integrirana, a drugi vodi strukturiranju ličnosti. Prema Parsonsu obitelj odraslim članovima pruža stabilizaciju ličnosti,³² pružajući emocionalnu sigurnost u brzacima promjenjivog svijeta koji podstrek nalazi u bujicama adrenalina i stresu koji proizvodi u ljudima koji hitaju ususret napretku i uspjehu.

Među nekim suvremenim sociolozima javlja se misao kako je moderna obitelj izgubila neke svoje dosadašnje funkcije. Primjećuju kako te funkcije preuzimaju druge društvene institucije i otvaraju vrata pitanju je li jedina preostala funkcija suvremene inokosne obitelji biti utočište koje svojim članovima pruža ugodno, toplo ozračje i odmorište od ubrzanog tempa koji diktira svijet. Ovdje smo se skloniji složiti s drugom strujom koja zastupa mišljenje kako su se funkcije obitelji samo izmijenile i „specijalizirale“.³³

Učiteljstvo Crkve ističe još neke funkcije obitelji i njezine društvene uloge: „Sam doživljaj zajedništva i sudioništva, što mora obilježavati svagdašnji život obitelji, jest njen prvi i osnovni

³¹ Usp. SVETA STOLICA, *Povelja o pravima obitelji*, čl. 8-10.

³² Usp. M. HARALAMBOS, M. HOLBORN, *Sociologija: teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb, 2002., str. 509.

³³ Usp. M. HARALAMBOS, R. HEALD, *Uvod u sociologiju*, str. 343.

prilog društvu. Odnosi među članovima obiteljske zajednice nadahnjuju se i vode zakonom 'dobrohotnosti' koja se, poštivajući i njegujući u svima i svakome osjećaj osobnog dostojanstva kao jedinstven vrijednosni izvor, preobražava u srdačno prihvaćanje, susret i dijalog, velikodušno otvaranje, nesebično služenje, duboku solidarnost. Tako promicanje istinskog i odgovornog zajedništva u obitelji postaje prva i nezamjenjiva škola društvenosti, primjer i ohrabrenje za šire zajedničarske odnose koji moraju imati značajke poštivanja, pravednosti, smisla za dijalog i ljubav. Na taj je način obitelj ... kolijevka i najdjelotvornije sredstvo za očovječenje i uosobljenje društva: ona na izvoran i dubok način sudjeluje u izgradnji svijeta omogućujući uistinu čovječan život, osobito čuvajući i prenoseći kreposti i 'vrednote'.³⁴

1.2. Obitelj u vrtlogu postmoderne

Svijet je zahvatio vrtlog promjena s kojima je gotovo nemoguće ići u korak. Strah od neizvjesnosti koje donose promjene može nas odvesti u krajnost, stoga je dobro prisjetiti se kako je tijekom promjena imanentan stvorenom svijetu. Možemo se poslužiti riječima Petra Preradovića koji u svojoj pjesmi *Mujezin* kaže: „Stalna na tom svijetu samo mijena jest!”³⁵ Neke od tih promjena donose dobro svijetu. Za neke promjene se čini kako ruše staro kako bi ga nadomjestili nečim upitne vrijednosti. Tek budućnost će izreći konačan sud o tomu. Svakako je bitan hermeneutički ključ pod kojim spomenutim promjenama pristupamo i raščlanjujemo ih. Za sada je sigurno ustvrditi kako čvrsto zdanje patrijarhalnog svijeta koji je stoljećima opstojao prema načelima koja su se držala neupitnima doživio snažan udar. Teško je nametnuti zajedničke, općevažeće vrijednosti i norme svijetu koji je objeručke prihvatio idejne pravce permisivizma i personalizma. Pojedinačno „ja“ sa svojim željama je postalo mjerilo svih vrijednosti. Stare vrijednosti slabe ili nestaju i ustupaju mjesta novim vrijednosnim sustavima. Životni standard i način života u najudaljenijim mjestima svijeta pomalo se ujednačuje pod diktatom globalnih zbivanja. Svijest o važnosti demokracije i ravnopravnosti svih ljudi se pomalo probija i u udaljene zakutke svijeta. Brojne međunarodne institucije se složno bore kako bi ljudska prava navedena *Općom deklaracijom o pravima čovjeka* učinila dostupnim svakom ljudskom biću. Emancipacija žena i njihovo sudjelovanje u radu izvan kuće uz financijski doprinose kućanstvu; „seksualna revolucija“; snažan napredak medicine i farmacije; industrijalizacija na ekonomskom planu, nagli i sveobuhvatni tehnološki i informacijski razvoj; novi, širokoj populaciji pristupačni načini brzog

³⁴ FC 43.

³⁵ P. PRERADOVIĆ, *Pjesme*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995., str. 122.

transporta, globalizacija na društvenom području samo su neki čimbenici koji su doveli do preobrazbe svijeta i društva.

Sve ove promjene zrcale se i na obitelj. Obitelj više nije najvažniji proizvodni čimbenik društva kao u predindustrijskoj eri. Odabir bračnog druga i sklapanje ženidbe gubi ekonomsku dimenziju, a ni društvene implikacije ženidbe nisu više toliko široke i sveobuhvatne kao u rodovskom porodičnom uređenju koje je bilo zastupljeno prije društvenih promjena koje su se pojavile s industrijskom revolucijom.

1.2.1. Individualizam, liberalizam, permisivizam...

Prikaz obitelji mijenja i novo ozračje koji prožima sve pore zapadne hemisfere. Anthony Giddens fenomen modernog individualizma stavlja u odnos s tradicionalnim vrijednostima, među koje svrstavamo i obitelj: „...u uvjetima globalizacije suočeni smo kretanjem prema novom individualizmu u kojem ljudi trebaju aktivno sami sebe konstituirati i trebaju konstruirati vlastiti identitet. Težina tradicije i utvrđenih vrijednosti se smanjuje, dok lokalne zajednice ostvaruju interakciju sa svjetskim poretom. Društveni kodovi koji su prije određivali ljudski izbor i aktivnosti znatno su oslabljeni.“³⁶

Usredotočenost na pojedinca, isticanje njegove individualnosti, osobitosti, izvornosti, važnosti i nezamjenjivosti neke su od značajki novog mentaliteta. Novovjeki čovjek duboko je zaokupljen samim sobom. U ime uzvišene Slobode i Prava na izbor dopušteno mu je pomicati granice dopuštenog i opće prihvatljivog ponašanja. Priznaje se mogućnost pogreške ili krivog odabira, no grijeh s njegovi reperkusijama posve nestaje iz svijesti *homo modernusa*. Vrlo je blagonaklon prema sebi i nije mu potrebno spasenje ni otkupljenje. Njegovo veličanstvo „ja“ sjedi na uzvišenom tronu svih društvenih relacija. Izdavačke kuće iz čije naklade izlaze knjige popularne psihologije svojim kupcima ne mogu ponuditi dovoljno novih naslova koji se bave čovjekovim sebstvom i načinima na koji se može istaknuti njegova važnost. Poput drevnih križara koji se spremaju u potragu i borbu za Svetim Gralom, suvremeni čovjek oboružava se svim raspoloživim sredstvima i hita u boj za osobnu sreću i samoostvarenje.

Fenomen „selfie“ fotografija, suvremene inačice autoportreta, koji autora na internetskim društvenim mrežama predstavlja u najljepšem ili najzanimljivijem izdanju kruna je na glavi galopirajućeg kulta individualizma. Teško je oteti se dojmu kako je novovjeki čovjek zanesen samim sobom gotovo do razine zaljubljenosti. Raščlanjivanje društvene zbilje sve češće iznosi

³⁶ A. GIDDENS, *Sociologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007., str. 61.

pitanje preobražava li se čovjek usred mora naprednih tehnologija, internetskih platformi i raznih „gadgeta“ čija je svrha omogućiti bržu i lakšu komunikaciju s drugim u modernog, samodostatnog pustinjaka?

Egocentrizam, samoživost i izolacija koje u svojoj krajnosti mogu donijeti ovakve posljedice nisu novine koje ekskluzivno pripadaju ovom povijesnom trenutku. Ove osobine koje otvaraju vrata stoglavoju Hidri grijeha imanentne su čovjeku od Adamove kapitulacije pred zavodljivošću prvog iskušenja. Propovjednik je na stranicama Biblije davno ustvrdio kako nema ničeg novog pod suncem (usp. Prop 1, 9). Čitajući, primjerice, najstarije slojeve biblijskih spisa uvjerit ćemo se kako je čovjek u svojoj realnosti, a time i svojoj biti, kroz sva vremena, u svim podnebljima i svim kulturnim okolnostima nepromijenjen. Između redaka *Knjige Postanka* u kojoj se nalaze pripovijesti o Adamu, Evi, Abelu i Kajinu i njihovim odnosima uočava se nadmetanje za postizanje osobnih ciljeva, sebeljublje i otuđenje. Jedina novost je u tomu što suvremeni svijet promičući kult sebeljublja ove osobine veliča i slavi.

Kada bi se zapitali zašto Bog nije digao ruke od čovjeka kao od propalog projekta, zasigurno ne bismo bili prvi koji postavljaju to pitanje. Je li Bog baš takav optimist, kada dajući čovjeku slobodnu volju vjeruje kako će ju upraviti ostvarenju svoga konačnog dobra? Istina je da Božja logika izmiče čovjekovu shvaćanju. Kao što je film besmisleno suditi po „foršpanu“ koji publici predstavlja probrane isječke cjelovitog djela, jednako je tako nerazborito suditi čovjeka po crnim kronikama i lošim vijestima koje nam prenosi dnevnik neke televizijske mreže. Oni ipak predstavljaju samo naličje slike o čovjeku. Stvoren na sliku Božju (usp. Post 1, 27-28), čovjek u svojoj osnovi stremi prema dobromu, lijepomu i istinitomu.

Čovjek je ambivalentno biće. Suvremeni čovjek kojem kulturni ambijent u kojem se njegov život odvija dopušta da se bavi sobom, istodobno je nužno potreban drugoga. Na suprotnom polu samodostatnosti i želje za autonomijom nalazi se strah od samoće. Čovjekova narav je društvena i nema bojazni kako ćemo se toliko otuđiti jedni od drugih da si nećemo biti potrebni. Ljudsko biće za opstanak nužno treba drugoga u svim segmentima svoje opstojnosti. Smještajući kršćanstvo u uski klanac koji s jedne strane omeđuje postmodernitet, a s druge religiozna traganja suvremenog čovjeka, talijanski teolog Carmelo Dotolo kaže kako se na suvremenom antropološkom horizontu sve češće javlja čežnja za zajednicom. Dotolo tumači: „Postoji želja za društvenim kontekstima koji će izražavati sklad, integraciju i stanje zabave te ujedno zadovoljiti potragu za mirom, budući da je individualizacija upravljanje samima sobom učinila krajnje

nepodnošljivim.³⁷ Kanadski teolog, filozof i humanist Jean Vanier, poznat po utemeljenju saveza zajednica „Arka“ namijenjenim osobama s mentalnim hendikepom iznosi svoje viđenje nasušne potrebe za zajedništvom i zajednicama u svijetu koji je pognuo leđa pod teškim jarmom otuđenja: „...ljudi vaze za autentičnim zajednicama u kojima mogu dijeliti svoj život s drugima u zajedničkoj viziji, gdje mogu naći pomoć i uzajamnu podršku, gdje mogu životom svjedočiti svoja uvjerenja i raditi za veći mir i pravdu u svijetu – čak ako su i sami preplašeni zahtjevima zajedništva.“³⁸

Naposljetku zaključimo kako ni onaj „selfie“ s početka priče nije intiman autoportret. „Selfie“ treba pogled drugoga kako bi se ostvario njegov smisao. Treba drugoga koji će jednim „lajkom“ potvrditi bitnost i potrebnost.

1.2.2. Novo tkanje obitelji

Višegeneracijske, rodovske, mnogobrojne obitelji „gustog tkanja“ koje su prevladavale u predindustrijskom društvu, pojavom industrijske revolucije nadomjestile su manje, samostalne obitelji koje više nisu tijesno naslonjene na širu rodbinsku zajednicu. Proizvodni sustavi koje prethode procvatu industrije bili su statični. Ženidba i stvaranje obitelji postaje intimno pitanje pojedinog para ljudi, i sve manje se tiče njihovih roditelja i proširene porodice. Brigu o bolesnim, hendikepiranim, nemoćnim i slabim članovima obitelji u uređenim, razvijenim društvima danas djelomice preuzima zdravstveni sustav i sustav socijalne skrbi. Zadaću podizanja potomstva, osobito obrazovnu i odgojnu ulogu koja je do industrijske ere pripadala gotovo isključivo obitelji, sada s roditeljima i širom porodicom dijele vrtići, škole, obrazovni centri i druge društvene institucije.

Pojam obitelji na suvremenom Zapadu danas podrazumijeva malobrojne zajednice u kojima dva ili tri naraštaja obitavaju zajedno. Takve obiteljske zajednice poznajemo kao *nukleusne* ili *inokosne* obitelji. Georg Peter Murdoch nukleusnu obitelj prepoznaje kao ustrojstvenu jedinicu svih društava koje promatra. Zaključuje: „Nukleusna obitelj je univerzalni način ljudskog grupiranja u društvu. Bilo kao dominantan oblik obitelji ili kao osnovna jedinica koja tvori složenije oblike, nukleusna obitelj postoji kao zasebna i snažna funkcionalna skupina u svakom poznatom društvu.“³⁹ Nukleusne obitelji prvotno čine roditelji i malodobna djeca koja se ne rađaju

³⁷ C. DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., str. 237.

³⁸ J. VANIER, *Zajednica i rast*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 15.

³⁹ M. HARALAMBOS, M. HOLBORN, *Sociologija: teme i perspektive*, str. 504.

u velikom broju kao u prethodnim vremenima. Obitelji su ponekad, osobito u ruralnim područjima, pridruženi baka ili djed pa u tom slučaju govorimo o trogeneracijskoj obitelji i takve obitelji se drže proširenim obiteljima. Osim vertikalnog proširenja obitelji pridruživanjem pripadnika starije generacije, nukleusna obitelj se može proširiti i horizontalno, integrirajući člana koji je u generaciji supružnika (stric, ujak, teta...). Djeca u nukleusnoj obitelji više nemaju naglašenu ekonomsku važnost kao u velikim, rodovskim obiteljima predindustrijskog društva. Ne promatra ih se kao par ruku koje će privređivati za dobro čitave obiteljske zajednice te u starosti materijalno uzdržavati roditelje. Potomstvo je brojem manje, no u njih se više ulaže kako materijalno, tako i emocionalno. Roditelji nastoje zarana otkriti talente svoje djece i izniman trud ulažu u njihov razvoja. Za razliku od svojih predšasnika, ne očekuju nužno da djeca njihova ulaganja uzvrate te da se u starosti skrbe o njima.⁴⁰

Najnovije doba dovodi do toga da i nukleusne obitelji, koje su dominirale društvenom scenom zapadnog kulturnog kruga do kraja XX. stoljeća, pomalo silaze sa scene i svoje mjesto ustupaju drugačijim obiteljskim zajednicama. Velike društvene promjene koje su se dogodile krajem proteklog stoljeća polako, ali izvjesno vode dezintegraciji i dezorganizaciji i tog tipa obiteljskih zajednica. Govoreći o dezintegraciji obitelji smjeramo na njezino mjestu u javnom životu. Pod dezintegracijom obitelji misli se kako je naglašeni individualizam modernoga doba doveo do toga da obitelj kao koherentna zajednica nema više važnu ulogu u ekonomskom, društvenom i političkom smislu. Upravo taj snažni individualizam koji u središte stavlja pojedinca s njegovim potrebama i htijenjima utječe i na dezorganizaciju obitelji. Dezorganizacijom obitelji smatramo prije svega procese koji se odvijaju u njezinoj intimnoj jezgri. Međusobne relacije unutar obitelji slabe i postaju nominalne.⁴¹ Šira porodica više nema značajan udio u životu nukleusne obiteljske jedinice. Navedeni čimbenici utječu na činjenicu da jenjava značaj nukleusne, dvogeneracijske obitelji kao dominantne obiteljske tvorevine. Nasuprot inokosnoj obitelji koja se u sociološkim studijama opisuje pridjevima *tradicionalna* i *klasična*, na društvenoj sceni suvremenog zapadnog svijeta sve su više prisutne tzv. *alternativne obitelji*. Javlja se sve veći broj različitih obiteljskih tvorevina koje predstavljaju pandan tradicionalnoj inokosnoj obitelji: jednoroditeljske obitelji, rekonstruirane obitelji rastavljenih i ponovo vjenčanih osoba, istospolne obitelji, matrifokalne obitelji...⁴² Samohrane majke društvo više ne osuđuje kao prije svega nekoliko desetljeća. Nove reproduksijske tehnologije i blagonaklono zakonodavstvo većine

⁴⁰ Usp. M. ČUDINA-OBRADOVIĆ, J. OBRADOVIĆ, *Psihologija braka i obitelji*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 404.-405.; M. HARALAMBOS, M. HOLBORN, *Sociologija: teme i perspektive*, str. 504.

⁴¹ Usp. V. BAJSIĆ, Obitelj kao zajednica osoba, u: *Bogoslovska smotra*, 42(1972.)1, str. 66.-67.

⁴² Usp. M. HARALAMBOS, M. HOLBORN, *Sociologija: teme i perspektive*, str. 504.-507.

zemalja zapadnog kulturnog kruga omogućuju ostvarenje roditeljskih težnji ženama bez partnera. Surogat-majčinstvo je sve češći odabir homoseksualnih parova koji žele biološko potomstvo. Progresivni sociolozi poput američke feministice Barrie Thorne ili Rhone Rapoport u svojim radovima tragom ovih promjena provlače pitanje je li inokosna, tradicionalna obitelj nadiđena obiteljska tvorevina i nastoje oko uvođenja novih definicija obitelji pozivajući se na sve veću zastupljenost spomenutih alternativnih tipova obiteljskih zajednica. Njihove znanstvene prinose svakako valja uvažiti, no ne smije se previdjeti činjenica kako većina tih alternativnih obitelji ne nastaje voljnim odabirom nego rasapom inokosne obiteljske zajednice ili prema njezinom modelu.

1.2.3. Uzroci krize suvremene obitelji

Statistička istraživanja koja se bave brakom i obitelji već godinama pokazuju opadanje interesa za ulazak u bračnu zajednicu i neprekidan porast razvoda i rastava.⁴³ Svijetom se naizgled nezaustavljivo širi ozračje kulturne dekadencije i kulture provizornosti kako primjećuje papa Franjo u pobudnici *Amoris laetitia*.⁴⁴ Suvremeni ljudi su putem raznih ekrana izloženi pritoku bezbrojnih informacija, novosti, senzacija koje se tako brzo izmjenjuju da ne ostavljaju prostora za procesuiranje i vrednovanje viđenog ili pročitano. Više ne vrijedi ni ona stara poslovice koja kaže kako je „svakog čuda tri dana dosta“. Novi naraštaji se čuda zasite daleko prije isteka tih poslovičnih dana. Poput modnih ili glazbenih trendova, i ozbiljni interesi sve su kraćega daha. Djeca koja se rađaju i odrastaju u ovom povijesnom trenutku tijekom jednog školskog polugodišta donesu više odluka u moru mogućnosti i izbora koji su stavljeni pred njih nego njihovi pradjedovi tijekom čitavoga života. Poteškoća se skriva u tomu što od novih pokoljenja naizgled nitko ne očekuje da se donesenih odluka pridržavaju ili da njihovi izbori potraju neko dulje vrijeme. Od naraštaja koji ne njeguje ustrajnost i ozbiljan pristanak uz vlastiti odabir, teško je očekivati da s lakoćom ponese breme cjeloživotne odluke za brak i obiteljski život.

Nastalo je društveno ozračje čije su glavne značajke nestabilnost i promjenjivost. Ono poput plime preplavljuje čitav svijet i pogoduje stvaranju društvenih gibanja koji nisu na strani stvaranja čvrstih i trajnih zajednica. Društvena gibanja o kojima je riječ sa sobom donose mnoge novosti. Promiču „serijsku monogamiju“, slobodne veze, očuvanje samostalnosti i samodostatnost koje se ne mogu realizirati u braku i obitelji u potpunosti, a djeluje kao da ni države zapadnog *milieu*a nemaju dovoljno interesa poduprijeti mlade ljude na ulazak u bračnu zajednicu i stvaranje

⁴³ Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska, na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1467.pdf (pristupljeno 14. ožujka 2017.)

⁴⁴ AL 39.

obitelji. Naprotiv, čini se kao da nova zakonska regulativa država zapadnog kulturnog bloka koja se nastoji ujednačiti i nametnuti što većem broju država uzima za zadaću podriivanje braka i obitelji.

Sveprisutni mediji odavna ne služe informiranju javnosti, njihova uloga je preusmjerena na kolosijek zabave i razbibrige. Film, suvremena umjetnost i književnost svrstavaju se u iste bojne redove. Odabirom sadržaja koje tiskaju ili emitiraju, tema koje aktualiziraju i daju im na značenju utječu na formiranje stava o obitelji kao instituciji koju je pregazilo vrijeme. Obitelj se izjednačuje s drugim oblicima suživota i to neizravno utječe na slabljenje interes mladih za tradicionalnim načinom obiteljskog života koji korijen ima u ženidbenoj vezi. Ovo uviđaju oci III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ, stoga podsjećaju na odgovornost koju država ima u odnosu na obitelj: „Odgovornost je Države stvoriti zakonske uvjete i posao kako bi se zajamčila budućnosti mladima i pomoglo im ostvariti njihov plan o zasnivanju obitelji.“⁴⁵

Uz promjene strukture i funkcija koje u vremenu postmoderne doživljava obitelj, ne mogu se previdjeti brojni unutarnji i izvanjski uzroci koji otežavaju obiteljsku svakodnevicu te dovode do kriza, konflikata i do raspadanja obiteljskih zajednica. Kriza istine⁴⁶ o kojoj papa Ivan Pavao II. govori svakako zbunjuje suvremenog čovjeka koji traži smisao i svoje mjesto u svijetu. Ova složenica smjera na promjenu smisla koju su proživjeli pojmovi poput ljubavi ili slobode i njihovu banalizaciju. Suvremena obitelj, poput obitelji svakoga doba, ide u potragu za „lijepom ljubavi“⁴⁷, no izmiče joj njezin potpun smisao, značenje i načini ostvarenja. Novi, privlačni i popularni, vrijednosni sklopovi oduzimaju težinu odricanju i žrtvi, sebedarju i poniznosti potrebnima za plodan obiteljski suživot, i suvremeni čovjek stječe dojam da je ljubav koja je gradivno tkivo obiteljskog života privremena i potrošna. Takva ljubav traje dok donosi neku korist ili ugodu.

Dokument *Relatio Synodi III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ* čija je tema bila *Pastoralni izazovi o obitelji u kontekstu evangelizacije* navodi još neke čimbenike koji dovode do krize obitelji u suvremenom svijetu. Kao najvažnije među njima dokument izdvaja pretjerani individualizam koji u krajnosti „iskrivljuje obiteljske veze i dovodi do toga da se na svakog člana obitelji gleda kao na otok, tako da u nekim slučajevima preteže ideja o subjektu koji sebe izgrađuje prema vlastitim željama koje se uzimaju kao nešto apsolutno.“⁴⁸ Jean Vanier primjećuje: „Dok su porodice i plemena bili tijesno povezani, ljudi nisu bili usamljeni. ... Pojedinačna i osobna svijest

⁴⁵ Relatio Synodi III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ, na: <http://laudato.hr/Novosti/Vatikan/Donosimo-cjelokupni-dokument-sinode-Relatio-synodi.aspx#sec2> (pristupljeno 1. ožujka 2017.)

⁴⁶ Usp. PO 13.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Relatio Synodi III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ.

bila je na neki način žrtvovana grupnoj svijesti. Danas je izgubljena snaga obitelji i susjedskog okruženja, s njihovim osjećajem pripadnosti, a osobna sloboda sve više raste. To je dovelo do ekstremnog individualizma, ali bi moglo dovesti i do porasta dublje potrage za zajedništvom i pripadnošću, usmjerenom k razvoju osobne svijesti, a ne njenom suzbijanju.⁴⁹

Sinodski oci drže kako krizi obitelj doprinose i vjerski indiferentizam, osamljenost, ekonomska neizvjesnost, nezaposlenost, siromaštvo i nedovoljna potpora društvenih institucija. Kultura smrti koja pobačaj i eutanaziju naziva pravima ili izborima i duboka zadiranja u sferu ljudske reprodukcije također zadaju oštre udarce iscrpljenoj obitelji novoga doba. Sve ove promjene postupno utječu na formiranja stava o obitelji kao o „prolaznom mjestu“⁵⁰ ili svojevrsnom „servisu“ koji pojedincu pruža određene usluge u trenucima kada ih smatra potrebnim.

Zadaća države i društva je oslušivati bilo promjena, razlučiti dobro od lošega i prilagoditi djelovanje zajedničkim vrijednostima koje se moraju zaštititi i prenijeti budućim naraštajima. Crkva je negativne implikacije nekih promjena koje poput tajfuna silovito brišu staro i donose novo prepoznala izdaleka. Glasno poziva na povratak temeljima cjelovite obitelji, obitelji u kojoj vlastito, ravnopravno i posve osobito mjesto imaju majka, otac i djeca, obitelj koja njeguje bliske veze solidarnosti i ljubavi s proširenom porodicom, susjedima, prijateljima i društvenom zajednicom iz koje proizlazi.

Isključivo na tim temeljima može nastati „civilizacija ljubavi“,⁵¹ jedina civilizacija koja univerzalno odgovara čitavom čovječanstvu.

⁴⁹ J. VANIER, *Zajednica i rast*, str. 15.-16.

⁵⁰ Usp. AL 35.

⁵¹ Usp. J. STALA, Punina postojanja osobe – civilizacija ljubavi u kontekstu postmoderne, u: *Crkva u svijetu*, 50(2015.)3, str. 469.

II. POZVANI NA SVETOST

Danas se vode mnoge polemike oko plagijarizma, krivotvorenja, kopiranja tuđih izvornih djela. Originalnost nečijeg umnog rada ili umjetničkog izričaja na visokoj je cijeni. Osobitost, izuzetnost, neponovljivost, novina i osebnost poželjne su značajke stvaralaštva i dizajna koje ponekad bivaju prenaplašene nauštrb funkcije i estetike. Suvremena umjetnost, glazba, modni dizajn i arhitektura obiluju nesretnim primjerima pretjerivanja u nastojanju pronalaženja momenta koji će određeno djelo učiniti bitno različitim od drugih uradaka na istom području stvaralaštva.

Gospodarski rast ostvaruje se na dobroj promidžbi autentičnih i unikatnih proizvoda. Proizvod kojeg je teško stvoriti i oponašati cijenom odstupa od drugih proizvoda u istoj klasi. Marketinški stručnjaci razvijaju logotipe i slogane kojima je cilj jedan proizvod razlučiti od drugoga, a njihovu jedinstvenost potvrđuju žigovi kvalitete poznati i kao *trademark*. Pokušaja oponašanja i nedopuštenog umnažanja različitih ostvarenja ipak ne manjka. Tržište je preplavljeno, u pravilu znatno povoljnijim, kopijama popularnih proizvoda i replikama umjetničkih djela. Umnošcima i falsifikatima najčešće nedostaje kvaliteta i finoća izrade svojstvena izvornim djelima. Kada kopirana djela i zadrže ove komponente, ništa ne može nadomjestiti iskru originalnosti koja ih čini privlačnima, a osobi koja svojim radom oponaša nikada ne polazi za rukom uhvatiti trak genija koji umjetnika potiče na stvaralaštvo.

Javnost strogo osuđuje pokušaje krivotvorenja ili neodobrenog umnažanja izvornih autorskih djela. Osobito je među adolescentima pitanje statusa u društvu vezano uz posjedovanje originalnog odjevnog predmeta, modnog dodatka ili „gadgeta“ branda koji je u danom trenutku poželjan ili popularan.

Zakonodavstvo suvremenih, razvijenih država među svoje pravne odredbe svrstava i one koje se odnose na zaštitu izvornosti određenih djela, proizvoda i s njima vezanih autorskih prava. Povrede autorskih prava nose određene pravne posljedice, a prekršitelj snosi zakonske sankcije. Republika Hrvatska je osnovala *Državni zavod za intelektualno vlasništvo* u čijem djelokrugu se nalazi prepoznavanje novine i originalnosti određenih autorskih djela te njihova pravna zaštita. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* utvrđuje kako autori književnih, znanstvenih i umjetničkih djela na njih polažu autorska prava. Autorska prava su uzdignuta na visoku razinu važnosti te iz njih proizlaze i moralna prava koja sprječavaju njihovo deformiranje, sakaćenje, mijenjanje i uporabu na način kojim bi se narušila čast autora.⁵²

⁵² HRVATSKI SABOR, *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, čl. 1., 27., u: *Narodne novine* 9/99.

Nadahnuo ostvarenje neprocjenjive vrijednosti koje se može svrstati uz bok čovjeka, remek-djela božanskog Stvoritelja ne postoji. Stvarajući čovjeka, Bog mu utiskuje žig neponovljivosti i originalnost njegova djela nije moguće oponašati ni krivotvoriti. Ljepota, osobitost i genij čovjeka krije se u sličnosti s njegovim autorom. Samim stvaranjem čovjek dobiva udio na neprolaznoj biti svoga Tvorca koju najbolje izražava riječ svetost. Dokument Hrvatske biskupske konferencije *Na svetost pozvani* o čovjekovoj neusporedivosti s drugim stvorenjem kaže: „A između svega stvorenoga čovjek je svet na neusporediv način, jer 'Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensku stvori ih' (Post 1, 27).“⁵³

Religije se među sobom u mnogomu razlikuju, no dijele vjerovanje kako izvan čovjeka i svijeta u koji je ukorijenjen postoji stvarnost koja ga nadilazi, o kojoj ovisi i čiji misterij ne može proniknuti. Čovjek samoga sebe spoznaje kao nesavršeno, ograničeno biće i intuiira kako je tek neznatan fragment cjeline koju ne može do kraja proniknuti. Sluti kako se nasuprot njemu nalazi cjelovita, savršena stvarnost kojoj pripada punina bitka. Beskraj i neprotežnost te stvarnosti u čovjeku budi udivljenje i strepnju.

Neke religije, osobito one koje potječu iz istočnog duhovnog okruženja, spomenutu stvarnost doživljavaju kao neosobnu silu. Ovakav doživljaj transcendentalne stvarnosti dijeli i splet svjetonazorskih, filozofskih i religioznih strujanja koje možemo obuhvatiti zajedničkim nazivom *New Age*. Tri velike svjetske monoteističke religije, židovstvo, kršćanstvo i islam, nasuprot čovjekovom ograničenom bitku predočavaju vrhovno, neovisno, svemoguće biće koje ima značajke osobe.

Pokušavajući kategorijalnom razmišljanju približiti trepet onostranog, odnosno nesavršenim rječnikom izreći silu ili biće o kojem ovisi, uzdajući se pri tom u njegovu dobrohotnost, čovjek koristi pojmove *savršenost* i *svetost*.

Riječ svetost u svijest priziva različite predodžbe. Tumačenja svetoga ne podudaraju se posve u svim religijama i kulturnim ambijentima, no ovi pojmovi misao najčešće upravljaju na uzvišenu stvarnost koja odstupa od uobičajenog reda bivanja. Na suprotnom polu svetosti nalazi se profano. Pred svetim profano uzmiče i prigiba koljeno, pred svetim se zastaje u šutnji i strahopoštovanju. Svoj nauk i moral religije pletu upravo oko svoga tumačenja svetosti. Dobro, moralno, općeprihvatljivo ponašanje je ono koje je čovjeka dovodi u sklad sa svetim, a ono što je u suprotnosti sa svetim se odbacuje kao nepoželjno i podliježe određenim kaznenim mjerama.

⁵³ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća*, Glas koncila, Zagreb, 2002., br. 4.

Kršćansko shvaćanje svetosti veže se na semitski pojam *qōdeš* kojega kršćanska teologija preriče na novi način. Riječju *qōdeš* drevni Semiti posreduju ideju odvojenosti od profanoga. Stvari koje su svete „bremenite su dinamizmom, misterijem i veličajnošću u kojoj se može nazreti nešto nadnaravno; stoga bude pomiješani osjećaj groze i privlačnosti, kojim čovjek biva svjestan svoje malenosti pred tim očitovanjima 'numinoznoga'“. ⁵⁴ Starozavjetni biblijski tekstovi nadograđuju sadržaj ovoga pojma. Ono što je *qōdeš* izvor ima u Bogu, jer samo je njemu svetost imanentna. Židovsko poimanje svetosti ne ističe moralnu ispravnost djelovanja, nego se odnosi se prvotno na pripadnost Bogu. ⁵⁵ Slijedom starozavjetnog razumijevanja svetosti *Katekizam Katoličke Crkve* poučava: „Božja je svetost nedokučiva srž njegove vječne tajne. Ono što je od nje očitovano u stvaranju i povijesti Pismo naziva *Slava*, izjarivanje njegova Veličanstva.“ ⁵⁶

Svojstvo svetosti nije samo transcendencija ili odvojenost od profanoga. Ona obuhvaća Božju moć, pravednost, dobrotu i njegovu puninu života. Čovjek svetost spoznaje jer ju Bog odlukom svoje volje slobodno očituje ljudima. Poput židovskog razumijevanja svetosti, i kršćanstvo svetost promišlja prije svega teocentrično.

Mnogi tekstovi Svetoga pisma Staroga zavjeta Boga, Jahvu, nazivaju Svecem, najčešće Svecem Izraelovim. Izdvojit ćemo samo neka mjesta. Stih *Pjesme zahvalnice* koju pjeva prorok Izaija budi radost jer Svetac prebiva među svojima: „Kličite i radujte se, stanovnici Siona, jer je velik među vama Svetac Izraelov!“ (Iz 12, 6) Svecem ga naziva i Deutero Izaija koreći narod: „Stog ovako zbori Svetac Izraelov: 'Jer riječ ovu odbacujete, a uzdate se u opačinu i prijevaru i na njih se oslanjate, grijeh će vam taj biti poput pukotine visoko na zidu izbočene koja prijeti rušenjem“ (Iz 30, 12-13); nešto dalje nastavlja: „Jer ovako govori Jahve Gospod, Svetac Izraelov: 'Mir i obraćenje – spas vam je, u smirenu uzdanju snaga je vaša“ (Iz 30, 15). Psalam 89 odzvanja radosnom spoznajom: „Jer Jahve je štit naš, Svetac Izraelov kralj je naš.“ (Ps 89, 19) Hrabreći Izraela Izaija zbori: „Ne boj se Jakove, crviću, Izraele, ličinko, ja sam pomoć tvoja – riječ je Jahvina, Svetac Izraelov tvoj je otkupitelj“ (Iz 41, 14).

Riječima koje je zapisao prorok Ezekijel, Bog se svojem narodu sam predstavlja kao Svetac: „A svoje sveto ime objavit ću posred naroda svoga izraelskoga i neću dati da se više oskvrnjuje moje sveto ime! I znat će svi narodi da sam ja, Jahve, Svetac Izraelov“ (Ez 39, 7). Hošea prenosi narodu Božje obećanje: „Neću više gnjevu dati maha, neću opet zatirati Efrajima, jer ja sam Bog, a ne čovjek: Svetac posred tebe – neću više gnjevan dolaziti“ (Hoš 11, 9).

⁵⁴ J. de VAULX, Svet, ur: X. LÉONN-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., st. 1313-1314.

⁵⁵ Usp. J. GALOT, *Kristologija. Tko si ti, Kriste?*, UPT, Đakovo, 1996., str. 368.

⁵⁶ KKC 2809.

Novost u odnosu na židovsko poimanje svetosti je u kristocentričnom aspektu koji Krista vidi kao početnika i usavršitelja svake svetosti te kao uzora svake savršenosti.⁵⁷ Evanđelist Marko Isusu pridjeva naziv „Svetac Božji“ (usp. Mk 1, 24). Kristova svetost nema izvanjski izvor već proizlazi iz njegova jedinstva s Bogom i stoga je u redu Božje svetosti.⁵⁸ Polazište teološke refleksije o Kristovoj svetosti Jeana Galota je aksiom da Krist, pravi čovjek, posjeduje puninu ljudske svetosti. Isus je posvećen od Oca koji ga je poslao na svijet, a posvećenje se odnosi na Isusovu ljudsku narav. Prema Galotu, Isusovo posvećenje praslika je kršćanske svetosti koja se sastoji prvo u posvećenju ljudskog bića, a tek potom u moralno ispravnom djelovanju.⁵⁹ Anđelko Domazet o kristološkom utemeljenju svetosti piše: „Isusova egzistencija donijela je radikalan zaokret u pojmu svetosti. Isusovo čovječstvo paradigma je svake svetosti. Gramatika njegova čovječstva gramatika je kršćanske svetosti.“⁶⁰ Pojam svetosti je u prvom redu „rezerviran“ za Trojedinoga. Bog je svet i ujedno je posvetitelj, izvor svake svetosti, no svetima se smatraju i osobe ujedinjene s Bogom po njegovom milosnom djelovanju. Slijedom te analogije, Katolička Crkva osobe čije živote smatra osobito jasnim otiskom Božje slave na Zemlji naslovljava kao svece.⁶¹

Od najranijih vremena među kršćanima Crkva prepoznaje one čiji životni putovi se izdvajaju kao vrijedni nasljedovanja, a njihove molitve i zagovor vidi osobito bogougodnim. Crkva zarana razvija kult svetaca čijem čašćenju prethodi postupak priznavanja svetosti koji se zove kanonizacija.⁶² Premda je čašćenje svetaca stoljećima dio bogoštovlja Crkve, doima se da kršćani modernoga doba gube osjećaj za ovaj vid pobožnosti. Među suvremenim kršćanima proteže se mnijenje kako je svetost koja se pripisuje nekoj osobi izuzetna, udivljenja vrijedna osobina na koju pretendiraju rijetki pojedinci koje je Bog za to unaprijed predodredio.⁶³ Prema takvom poimanju svetost je povlašten poziv namijenjen stanovitoj inačici kršćanskih „super-heroja“ koje naposljetku Crkva proglasi svetima i potiče pobožan puk na njihovo čašćenje. Svetost u doživljaju naših suvremenika je ukoričena u hagiografska pretjerivanja, pastoralne prikaze svetaca na „svetim sličicama“ ili vrebama u odsutnim pogledima kamenih lica u hladnim nišama baroknih crkvi.

⁵⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen gentium (=LG), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 40.

⁵⁸ Usp. J. de VAULX, Svet u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, st. 1318.

⁵⁹ Usp. J. GALOT, *Kristologija*, str. 368.-369.

⁶⁰ A. DOMAZET, Vjerodostojnost Crkve i kategorija svetosti; u: *Obnovljeni život*, 69(2014.)4, str. 481.

⁶¹ Usp. A. MIŠIĆ, *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split, 2000., str. 256.

⁶² Više o pojmu i značenju kanonizacije uz navođenje relevantnih izvora bit će riječi kasnije.

⁶³ Govoreći o kršćanskom poimanju svetosti, potrebno je načiniti malu distinkciju. Kršćanske crkvene zajednice proistekle iz Reformacije ne prihvaćaju tradicionalno shvaćanje osobne svetosti kakvo je prisutno u nauku Katoličke Crkve i pravoslavnih crkava. Govoreći o kršćanskom poimanju svetosti ovdje smjeramo prvotno na katoličko i pravoslavno duhovno nasljeđe iz kojeg proizlazi percepcija svetosti, jer su srodni i međusobno se u mnogomu podudaraju.

Predodžbe o čovjekovom uosobljenju svetosti najčešće zastaju pred prikazima ranokršćanskih mučenika i strogih asketa koje je moguće vidjeti na kakvoj ranokršćanskoj fresci. Možda će se netko revniji prisjetiti kojeg mistika obdarenog izvanrednim duhovnim darovima i viđenjima nadzemaljskih stvarnosti, ponekog monaha čiji život su obilježile proročke riječi praćene čudesnim ekstazama ili čak nekog izvanrednog utemeljitelja redovničke družbe. Upotpunjujući stereotip sveca, smjestit ćemo ga duboko u klauzuru osamljenog srednjovjekovnog samostana, jer svetost i sveci pripadaju nekim prošlim vremenima. Suvremene kršćane bi mogli dovesti u nedoumicu pitanjem je li uopće moguće ostvariti svetost u modernom svijetu?

2.1. Opći i pojedinačni poziv na svetost

Evandelist Matej prenosi riječi koje je Isus upravio svojim učenicima: „Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski“ (Mt 5, 48). Riječ „savršen“ ovdje je istoznačna s pojmom „svet“. Stari zavjet Božju svetost izriče i riječju „savršenstvo“. Ova riječ se češće koristi za opis veličajnih djela koja Bog stvara, jer u semitskom misaonom sklopu nosi prizvuk ograničenosti koja je svojstvena stvorenju.⁶⁴ Termin savršenost je u teološkoj i duhovnoj literaturi kojom se vjernici potiču na življenje evanđeoskog života donedavno bio zastupljeniji od pojma svetost, no značajno je naglasiti kako oba termina smjeraju na istu stvarnost.⁶⁵ *Katekizam Katoličke Crkve* katoličke vjernike upućuje kako: „Stvorenje ima svoju vlastitu dobrotu i savršenost, ali iz Stvoriteljevih ruku nije izašlo posve završeno. Stvoreno je kao nešto na putu prema nekom konačnom savršenstvu za koje ga je Bog odredio i koje još treba dostići.“⁶⁶

Čovjek od praskozorja stvaranja silno nastoji oko svoje emancipacije od Boga. Pravila, norme i zakoni koji proizlaze iz religijske discipline, a čijim se održavanjem ljudski rod nastoji svidjeti Bogu ili u politeističkim i tzv. poganskim religijama nekom božanstvu nisu jaram koji s radošću nosi. Suvremeni svijet čovjeka poučava kako ga potraga za Božjom voljom priječi da spozna sama sebe i dosegne potpuno samoostvarenje. Sva savršenost na koju novodobni čovjek smjera nalazi se u njemu samom. Stvoren kao slobodno biće, čovjek sam donosi odluke o svojoj sudbini i kreira svoju budućnost. Čini se kako čovjek ne želi slobodu utemeljenu na Božjoj ljubavi i milosrđu, on želi autonomiju.

Potpunom slobodom Bog čovjeku u ruke daje dvosjekli mač. Savršenstvo ljubavi i punina života koje su odbljesak božanske svetosti ostvaruju se samo u slobodi, no pogrešno usmjerena

⁶⁴ Usp. A. VANHOYE, Savršenstvo, u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.) *Rječnik biblijske teologije*, str. 1144.

⁶⁵ Usp. B. DUDA, Svetost – poziv svih kršćana; u: *Bogoslovska smotra*, 48(1979.)3-4, str. 189.

⁶⁶ KKC 302.

sloboda pretvara se u zgarište čovjekove autodestrukcije. Posegavši za plodom stabla spoznaje dobra i zla (usp. Post 3, 6-7) Adam odvrća lice od onoga kojem duguje svoj žitak. Odlutavši daleko od Stvoritelja pustopoljinama krivih odabira na koje ih nagoni vlastita oholost, Adamovi sinovi se udaljavaju i od sebe i od blaženstva ili potpune sreće za koje osjeća da mu pripada.

Čovjekov pad ne oduzima ništa Božanskom geniju, no neminovno narušava čast autora čitavog djela stvaranja. Savršen u svojoj ljepoti i izvornosti, čovjek, djelo Božje ljubavi, biva naružen mrljama grijeha. Originalna slika Božjeg lica koja se nalazi u svakom čovjeku tako postaje izobličena, narušena i obezvrijeđena.

Hrvatski biskupi u dokumentu *Na svetost pozvani* grijeh vide kao odricanje i oskvrnuće svetosti: „U nijekanju svetosti treba tražiti korijen svakomu relativizmu vrijednosti, svakomu ateizmu i sekularizmu kojima je prožeto naše vrijeme i društvo. Težnja da se izgradi svijet bez Boga nije moguća bez odbacivanja i nijekanja svetosti.“⁶⁷ Odricanje svetosti proizvodi svojevrstan „domino-efekt“ u redu grijeha. Jedan grijeh slijedi drugi grijeh, a za sobom sveudilj ostavljaju trag razornih posljedica.

Svetac Izraelov, kojemu je sve podloženo i sve mu pripada, ipak postojano polaže pravo na svoje najmilije stvorenje. Svoga ljubimca, čovjeka, ne prestaje nukati da uzme zalog u baštini koju mu je zavještao. Poziva ga na povratak očinskom domu i u svomu Sinu mu daje konačan smjerokaz u kojem pravcu ima hoditi kako se na putu ne bi izgubio. Put povratka Ocu, na koji su po stvaranju pozvani svi, je svetost. Zanimljivu definiciju svetosti posve sukladnu s tradicijom katoličke duhovne i teološke tradicije daje pravoslavni teolog Zoran Krstić u članku *Kršćanska svetost kao objava Božje svetosti* „...svetost je konačna afirmacija vječnog postojanja čovjeka kao neponovljive osobe, pa samim tim i konačna potvrda njegove različitosti“.⁶⁸

Poziv na zaodijevanje ruha sinovskog dostojanstva na koje imaju pravo djeca Svevišnjega Kralja osobito jasno odjekuje u sakramentu krštenja po kojem smo ukrijepljeni u Kristov spasenjski misterij. Kupajući se u krsnoj kupelji, čovjek je preobražen u blistav ornament zaručničke haljine Kristove Crkve. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* krštenike podsjeća: „Kristovi sljedbenici, pozvani od Boga ne po svojim djelima, nego po odluci i milosti Njegovoj, i opravdani u Isusu Gospodinu, postali su po krštenju vjere uistinu Božja djeca i dionici božanske naravi, i zato uistinu sveti. Oni dakle moraju uz Božju pomoć živeti držati i usavršiti svetost koju su primili.“⁶⁹

⁶⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani*, br. 7.

⁶⁸ Z. KRSTIĆ, *Kršćanska svetost kao objava Božje svetosti*, u: *Diacovensia*, 24(2016.)3, str. 365.

⁶⁹ LG 40.

Poziv na svetost ne trpi izuzetke i ne dopušta iznimke. Također ne diskriminira ni jednu skupinu ljudi, univerzalan je i ostvariv. Nije namijenjen samo osobama koji su se odlučili za život u nekom određenom staležu. Ne zahtjeva izvanredne darove i sposobnosti. Svetost može i treba živjeti svatko upravo u kulturi, društvu, vremenu i životnoj situaciji u kojoj se nalazi. Evanđelje se potpuno suživljava s mentalitetom svih kultura, jednako je aktualno u svakom povijesnom razdoblju, a njegova poruka se jasno izriče svim ljudskim jezicima. Žene, muškarci pa čak i djeca; bolesni i zdravi; bogati i siromašni; svećenici, redovnici jednako kao i laici, svi su pozvani biti restauratori Božje svetosti koju čovjek nosi u sebi.

Konstitucija *Lumen gentium* o hodočasničkim stazama svetosti putujuće Crkve kaže: „Svaki prema svojim darovima i službama mora bez oklijevanja ići putem žive vjere koja budi nadu i djeluje po ljubavi.“⁷⁰ Svetost nije oblikovana „konfekcijski“ da bi jedan njezin model pristajao velikom broju osoba. Očituje se u nebrojenim, raznolikim oblicima i pristaje svakoj ljudskoj naravi. Vidova svetosti je onoliko koliko je krštenika koji prihvaćaju nadahnuće Duha Svetoga na život evanđeoskog savršenstva. Sveta osoba je ona koja vjerodostojno svjedoči nauk Isusa Krista i koja svijetu upravlja pogled prema živom licu Isusa Krista.⁷¹

Tražimo li potanko razrađen itinerarij svetosti, pronaći ćemo ga zapisanog u Evanđelju i u tradiciji Crkve. Vršenje Božjih zapovijedi, molitva, evanđeoska blaženstva i djela milosrđa, blagost, krotkost, poniznost, spremnost na žrtvu i sebedarje sastojci su prokušanog recepta za život u svetosti.

Prethodno je rečeno kako Bog svakoj osobi upravlja osobni poticaj na svetost, no valjalo bi doznati što je sa zajedničarskom dimenzijom svetosti. Može li svetost živjeti čitava zajednica ili je svetost zajednice svojevrsan „zbroj“ moralnih napora koje u življenje svetosti ulažu njezini pojedini članovi? Rudolf Brajčić u svom tekstu *Svetost, zadatak svih* predstavlja misao kako je put ostvarenja svetosti izrazito osobne naravi i sva njezina bremenitost počiva na plećima pojedinca: „U svecima u prvom redu trijumfira ljudska osobnost, čovjek ukoliko se razlikuje od drugih, ukoliko različito djeluje od drugih. Tu osobnost nikada ne mogu u čovjeku graditi ekipe, kao što grade mostove preko rijeka. Ona nije ekipni rad, pa se čovjek ni u jednom poslu ne doživljava tako sâm kao na djelu svoga samoposvećenja. Slično kao što mora umrijeti sam, tako se mora i posvetiti sâm.“⁷² Brajčić uistinu ima pravo, no osobna, subjektivna svetost kršćanina istodobno

⁷⁰ LG 41.

⁷¹ IVAN PAVAO II., *Novo milenio ineunte. Ulaskom u novo tisućljeće* (=NMI), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., br. 7.

⁷² R. BRAJČIĆ, *Svetost, zadatak svih*, u: *Obnovljeni život*, 31(1976.)6, str. 547.

komplementira objektivnoj svetosti Božjega naroda koji je okupljen u Crkvu, iz nje proistječe i nadopunjuje ju.

2.1.1. Svetost Crkve, novog Božjeg naroda

Prema Starom zavjetu, Božji narod je svet jer ga je Jahve za sebe posvetio, razlučio od drugih naroda (usp. Pnz 7, 6). Izrael je Božja svojina (usp. Izl 19, 5). Obećanje uzvišenja nad druge narode koje Jahve daje Izraelu prožima starozavjetne spise. Prorok Daniel o tom obećanju kaže: „A kraljevstvo, vlast i veličanstvo pod svim nebesima dat će se puku Svetaca Svevišnjega. Kraljevstvo njegovo kraljevstvo je vječno, i sve vlasti služiti će mu i pokoravati se njemu“ (Dn 7, 27). Sveti spisi Staroga zavjeta već navješćuju narod novoga saveza (usp. Iz 62, 12) kojega Bog okuplja na kraju vremena, a prepoznamo ga u Crkvi.⁷³ *Ekklesia*, izraz grčkog podrijetla koji se od ranih kršćanskih vremena koristio za Crkvu, je sabor, saziv svetog Božjeg naroda koji je istodobno put i konačni ishod Božjeg nauma.⁷⁴ Svetost zajednice kršćana, Crkve, proistječe, dakle, iz njezina božanskog ustanovljenja.

Već novozavjetni tekstovi prvu zajednicu kršćana, Crkvu, nazivaju svetom. Djela apostolska u odlomku o obraćenju svetoga Pavla članove prve Crkve koju Savao progoni zove svetima (usp. Dj 9, 13). Apostol Petar posjećuje svete u Lidi (usp. Dj 9, 32).

Prva poslanica apostola Petra prve kršćane podsjeća na njihovo istinsko podrijetlo: „A vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni da naviještate silna djela Onoga koji vas iz tame pozva k divnom svjetlu svojemu“ (1Pt 2, 9) i poziva ih na svetost riječima: „Naprotiv, kao što je svet Onaj koji vas pozva, i vi budite sveti u svemu življenju. Ta pisano je: 'Budite sveti jer sam ja svet'“ (1Pt 1, 15-16).

Sveti Pavao se u svojim poslanicama mladim kršćanskim zajednicama rado obraća kao „svetima“. Rimsku zajednicu poziva na pomoć „svetima u nuždi“ (usp. Rim 12, 13). Pozdravljajući na kraju poslanice rimsku zajednicu piše im da ide u Jeruzalem da „posluži svetima“ (usp. Rim 15, 25). O služenju svetima govori i u 1Kor 16, 15 kao i u 2Kor 9, 1. Samoju kršćanskoju zajednicu u Rimu se također obraća kao svetima potičući ih na gostoljubivost koja dolikuje svetima (usp. Rim 16, 2), a jednako naziva braću u Korintu (1Kor 1, 2; 2Kor 1, 2) i kršćane u Efezu (usp. Ef 1, 1). Svetima kršćane zove pozdravljajući ih u Poslanici Filemonu (usp. Flm 1, 5.7) i u Poslanici Kološanima (usp. Kol 1, 2) kao i u pismu upravljenom zajednici u Filipima (usp.

⁷³ Usp. P. GRELOT, *Narod*, u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.) *Rječnik biblijske teologije*, st. 630.

⁷⁴ KKC 778.

Fil 1, 2). Zajednicu u Solunu poziva na svetost riječima koje svetost povezuju s ljubavlju: „Vama pak Gospodin dao te jedni prema drugima i prema svima rasli i obilovali ljubavlju kakva je i naša prema vama. Učvrstio vam srca da budu besprijekorno sveta pred Bogom i Ocem našim o dolasku Gospodina našega Isusa i svih svetih njegovih s njime“ (1Sol 3, 12-13). Kološanima daje preporuku kakvo vladanje dolikuje svetima i koje vrline trebaju njegovati: „Zaodjenite se dakle – kao izabranici Božji, sveti i ljubljani – u milosrdno srce, dobrostivost, poniznost, blagost, strpljivost te podnosite jedni druge praštajući ako tko ima protiv koga kakvu pritužbu! Kao što je Gospodin vama oprostio, tako i vi! A povrh svega – ljubav! To je sveza savršenstva. I mir Kristov neka upravlja srcima vašim – mir na koji ste pozvani u jednom tijelu! I zahvalni budite!“ (Kol 3, 12-15). Pišući Titu, sveti Pavao donosi posve konkretne smjernice naučavanja o životu koji kršćane razlučuje od drugih: „Ti, naprotiv, govori što se priliči zdravu nauku: starci da budu trijezni, ozbiljni, razumni, zdrave vjere, ljubavi, postojanosti; starice isto tako – vladanja kakvo dolikuje svetima: ne klevetnice, ne ropkinje mnogog vina, nego učiteljice dobra da urazumljuju mlađe neka ljube svoje muževe, djecu, neka budu razumne, čiste, kućevne, dobre, podložne svojim muževima da se riječ Božja ne bi pogrđivala“ (Tit 2, 1-5).

Sveto pismo, dakle, polazi od činjenice kako svetost ima značajku zajedničarstva. Zajedničarski vid poziva na svetost najočitija je u liturgijskim slavljinama. Hrvatski biskupi u poslanici *Liturgija i život Crkve* kažu kako Bog po liturgiji posvećuje kršćane te da kako liturgija izgrađuje Crkvu: „Nebeski Otac po bogoslužnim činima okuplja i posvećuje ljude da mu bude narod, čineći da oni koji zbog grijeha nisu bili njegovi, postanu njegovi (...) ili da budu njegovi više nego što su bili, upravo da budu sveti i pravedni pred njim“.⁷⁵ Posveta kršćanske zajednice na osobit način se događa u euharistijskoj proslavi koja je spomen-čin Kristova spasenjska djela. Euharistija je sakrament i liturgijski čin koji je izvor i vrhunac svega kršćanskog života.⁷⁶ Drugi vatikanski sabor u konstituciji o liturgiji *Sacrosanctum concilium* o dvodimenzionalnom značaju liturgije koja ujedinjuje vječnu i putujuću Crkvu objavljuje: „Zemaljskom liturgijom sudjelujemo predokusom u onoj nebeskoj liturgiji koja se slavi u svetom gradu Jeruzalemu, kamo kao putnici težimo, gdje Krist sjedi Bogu zdesna kao službenik svetišta i pravoga šatora, sa svim četama nebeske vojske pjevamo Gospodinu pjesan slave, štujući spomen svetih, uzdamo se zadobiti neko mjesto u društvu s njima; očekujemo Spasitelja Gospodina našega Isusa Krista, da se, kad se pojavi on, naš život, i mi zajedno s njime pojavimo u slavi.“⁷⁷

⁷⁵ HRVATSKI BISKUPI, *Liturgija i život Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., br. 10.

⁷⁶ Usp. LG 11.

⁷⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium* (=SC), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 8.

Razmatrajući kult svetaca kojim Katolička Crkva slavi Boga, Ivica Žižić podsjeća kako proslava blagdana i spomendana blaženih i svetih ne umanjuje proslavu Kristova pashalnog otajstva. Proslava svetačkih blagdana Kristovo spasenjsko otajstvo uvijek iznova pripovijeda novim jezikom kako bi ga razumjeli puci svih vjekova: „Zajedništvo svetih (...) proizlazi iz svetosti Božje očitovane u Kristu, a koja se odražava u crkvenom zajedništvu, osobito u liturgijskom svetkovanju. Budući da je crkveno zajedništvo i zajedništvo svetih nerazdjeljivo, tj. ujedinjeno i obavijeno Božjom svetošću proslavljenom u Kristovu Otajstvu, štovanje Boga i čašćenje svetih ostaju čvrsto povezani.“⁷⁸

Istaknuti suvremeni hrvatski liturgičar Ante Crnčević o povezanosti liturgije koja je uvijek čin zajedničke proslave Kristova spasenjskog otajstva i osobnog vapaja za savršenost kaže: „U liturgiju je utkana sva plemenitost djela kojima kršćani nastoje živjeti evanđelje, kao i sva njihova žudnja da budu savršena slika Kristova u svijetu. Zbog te neodvojivosti življenja i slavljenja vjere liturgija čuva spomen na svjedočanska djela Kristovih vjernika koji su svojim životom trajno obilježili hod Crkve na putu svetosti.“⁷⁹

Svetom se Crkva naziva i u najstarijim ispovijestima vjere kojima se pristaje uz nauk Crkve i prenosi ga se novim pokoljenjima Kristovih sljedbenika. Kršćani okupljeni na euharistijsko slavlje moleći *Nicejsko-carigradsko vjerovanje* proklamiraju vjeru „u jednu svetu katoličku i apostolsku Crkvu.“⁸⁰ *Apostolsko vjerovanje* također izriče uvjerenje u svetost Crkve kada kršćani mole: „Vjerujem u svetu Crkvu Katoličku!“ proširujući dalje ovaj članak ispoviješću vjere u „općinstvo svetih“.⁸¹ Članak koji govori o vjeri u općinstvo svetih svojevrsno je obrazloženje i tumačenje vjere u svetost Crkve. *Katekizam Katoličke Crkve* pojašnjava kako je sama Crkva zapravo općinstvo svetih, dalje razlažući ovu složenicu: „Izričaj 'općinstvo svetih' ima stoga dva, usko povezana značenja: 'zajedništvo u svetim stvarima ('sancta' – 'svetinje') i zajedništvo između svetih osoba ('sancta' – 'sveti')“.⁸² Liturgija ovu istinu slavi i naviješta *Predslavljenjem svetaca* koje glasi:

„Tebe slavi zbor svetih.
Njihova zaslužena nagrada
proslava je tvoje milosti;
njihov život nam je primjer,
njihov zagovor pomoć,

⁷⁸ I. ŽIŽIĆ, Štovanje Boga i čašćenje svetih, u: *Živo vrelo*, 25(2008.)11, str. 2.

⁷⁹ A. CRNČEVIĆ, Zajedništvo svetih, u: *Živo vrelo*, 25(2008.)11, str. 1.

⁸⁰ *Rimski misal*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 336.

⁸¹ Usp. KKC 9.

⁸² Usp. KKC 948.

zajedništvo s njima izvor pravoga bratstva.

Mnogovrsno nam svjedočenje Svetih

pomaže u životnoj borbi

dok s njima ne postignemo

neveli vijenac slave,

po Kristu našem Gospodinu.⁸³

Dogmatska konstitucija o Crkvi ustanovljuje: „Crkva je već na zemlji urešena znacima prave, iako nesavršene svetosti.“⁸⁴ Potpunu slavu, odnosno konačnu svetost bez ljage zadobit će ipak tek u eshatonu, no svijest o tomu nije prepreka u revnom nastojanju oko približavanja konačnomu idealu.

Svetost koja se pripisuje Crkvi istodobno je *ontička* i *moralna*. Ontička ili bivstvena svetost koju Crkvi nitko ne može oduzeti proistječe iz njezine povezanosti s Presvetim Trojstvom. Moralna ili ćudoredna svetost Crkve odnosi se na njezinu ljudsku dimenziju, na nastojanja njezinih članova da po nadahnuću Duha Svetoga ostvare veće savršenstvo na Zemlji. Slično je i s osobnom svetošću, misli eminentni posaborski hrvatski teolog Bonaventura Duda. Osoba je bivstveno ukorijenjena u odnos s Trojedinim Bogom. Ovaj odnos ucijepljen je u sakrament krštenja, dok ćudoredna dimenzija svetosti središte nalazi u osobnoj volji i maru kršćana oko postizanja evanđeoske savršenosti.⁸⁵ Naposljetku, možemo se složiti s Tomislavom Jankom Šagi-Bunićem koji iznosi tvrdnju: „Nije Crkva sveta u prvom redu zato što su svete pojedine osobe po svojim moralnim naporima, već su te pojedine osobe svete u prvom redu zato što je sama Crkva unutrašnje i prvotno sveta...“⁸⁶ Kršćani osobnu svetost ostvaruju ukrjepljujući se u misterij Crkve. Crkva je posvećena i posvećujuća po svom intimnom sjedinjenju s Kristom.⁸⁷ Ona je Tijelo čija glava je Krist, jedini svet, kako odjekuje molitva Crkve:

„Jer ti si jedini svet.

Ti si jedini Gospodin.

Ti si jedini Svevišnji, Isuse Kriste.

Sa Svetim Duhom, u slavi Boga Oca.“⁸⁸

⁸³ *Rimski misal*, str. 377.

⁸⁴ LG 48.

⁸⁵ Usp. B. DUDA, *Svetost – poziv svih kršćana*, str. 189.-190.

⁸⁶ T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 204.

⁸⁷ Usp. LG 1, 48; KKC 775, 824.

⁸⁸ *Rimski misal*, str. 333.

2.1.2. Uosobljena svetost i čašćenje svetih

Putujuća Crkva je trajnom raskoraku između zamamnosti grijeha i zova svetosti. Među pouzdanim putovima i sredstvima svetosti, oci Drugog vatikanskog sabora navode: „...i zato je prvi i najpotrebniji dar ljubavi kojom nadasve ljubimo Boga i bližnjega radi Njega. Da pak ljubav, kao dobro sjeme, u duši raste i donese plod, svaki vjernik mora rado slušati Božju riječ i vrišti njegovu volju uz pomoć njegovo milosti, često primati sakramente, osobito Euharistiju, često sudjelovati u svetim činima, postojano se posvećivati molitvi, samozataji, djelotvornoj službi braći i vježbaju u ovim krjepostima.“⁸⁹

Među vjernim pukom koji put se poput blistava dragulja među jednostavnim oblutcima istakne osoba čiji život divno uobličuje odgovor pozivu Crkve na svetost. Pitamo li se tko su zapravo sveci koje Crkva slavi kao divne uzore krjeposnog života i predstavlja ih kao primjere vrijedne nasljedovanja, ova misao nam može ponuditi odgovor: „Sveci su proslavljena braća i sestre koji djela ljubavi koja su na zemlji ostvarivali nastavljaju vršiti i na nebesima, po zagovoru za braću i sestre koja još hode zemljom na putu prema vječnosti.“⁹⁰

Postizanje svetosti nije ljudska zasluga, premda uključuje čovjekov pristanak na Božju ponudu spasenja i suradnju s njegovom milošću: „Ona ne podrazumijeva ljudsko dostignuće, koliko god ono bilo veliko, već je isključivo Božji dar u stupnju osobnoga odnosa s Bogom. Jedino kako čovjek može doprinijeti tom odnosu jest da se otvori Bogu i slobodno prihvati Njegovu volju, bez čega Bog ne djeluje.“⁹¹

Osobit čin kojim Crkva prepoznaje, proglašava te predstavlja kao uzor krjeposne živote u skladu s Božjim naumom naziva se *kanonizacija*.⁹² Enciklika *Cum conventus esset* namijenjena njemačkim i francuskim biskupima spominje najstariji postupak kojim Crkva proglašava svetom osobu koja nije mučenik ili ispovjedalac vjere. Riječ je o biskupu Urlichu iz Augsburga. Enciklika daje na znanje da su čašćenje i zagovor svetih korisnom za Crkvu: „Odlučili smo zajedničkim savjetovanjem da najpobožnijim osjećajem i najvjernijom pobožnošću treba štovati njegovu uspomenu, to jest svetog biskupa Urlicha; naime tako se klanjamo relikvijama mučenika i ispovjedalaca i štujuemo ih, da se klanjamo onome čiji su oni mučenici i ispovjedaoci; štujuemo

⁸⁹ LG 42.

⁹⁰ A. CRNČEVIĆ, *Zajedništvo svetih*, str. 1.

⁹¹ Z. KRSTIĆ, *Kršćanska svetost kao objava Božje svetosti*, str. 365.

⁹² Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Proglašavanje blaženika i svetaca kroz povijest i danas*, na: <https://www.vjeraidjela.com/proglasavanje-blazenika-i-svetaca-kroz-povijest-i-danas> (pristupljeno 11. travnja 2017.)

sluge kako bi štovanje prešlo na Gospodara koji je kazao: 'Tko vas prima, mene prima' (Mt 10,40) kako bi nas, koji nemamo povjerenje u našu pravednost, pomagale njihove molitve i zasluge kod predobroga Boga...⁹³

Kanonizirane vjernike Crkva štuje kao zagovornike i predočava ih uzorima vjerničkog života svomu puku koji još uvijek hodi prema vječnosti. Crkva kanonizira katolike koji su herojski živjeli kršćanske vrline osobito u susretu s nedaćama ili su podnijeli mučeništvo za Krista. Svetima Crkva proglašava osobe koje su živjele i umrle na glasu svetosti koji se širi spontano, trajan je, općenit i ozbiljan.⁹⁴ Razvoj pobožnosti prema svetima nije bio posve jednostavan. Crkva je više puta morala otkloniti krive načine pobožnosti koji su se ispreplitali s elementima poganskog bogoštovlja i praznovjerja. Legende o svetačkim životima čija je nakana buđenje pobožnosti prema određenom svecu prečesto su nosile elemente mistike i autorove mašte. Takve zapise zapadna Crkva je unatoč njihovoj dobroj nakani otklanjala kao suprotne duhu istine kršćanske vjere. Čašćenje relikvija i svetih slika svetaca našlo se također na vjetrometini zlorababa. Giovanni Boccaccio se u svom čuvenom djelu *Dekameron* osvrće na ove pobožne prakse koje su često graničile s praznovjerjem i prijevarama. Boccacciova novela gdje Dioneo svojim drugovima pripovijeda o fra Cippoli koji od naivnih vjernika nastoji izmamiti darove obećavši im pokazati relikvije: „jedno pero anđela Gabrijela“,⁹⁵ odnosno „malo ugljena na kojemu se preblaženi mučenik sveti Lovro pekao“⁹⁶ govori o porastu „pobožnog praznovjerja“. Čašćenje svetaca pod vidom liturgijskog čašćenja, pučke pobožnosti, molitve za zagovor i posredovanje za određenu nakanu molitelja te nasljedovanja njihova primjera cjelovitu formu zadobiva na Drugom nicejskom saboru. Tragom teoloških promišljanja sv. Ivana Damašćanskog, oci ovog sabora ističu bitnu razliku između pojmova „veneratio“, koji se odnosi na čašćenje svetaca i „adoratio“ kojim se razumijeva štovanje Boga. Vjernom puku i njihovim pastirima predaju ispravne načine čašćenja relikvija i slika koje prikazuju svece. Nasuprot krivih shvaćanja i zlorababa koje su se događale u vezi čašćenja svetih i kao odgovor težnji reformatora da kao u poslovi s „prljavom vodom izbace i dijete“ oci Tridentskog sabora donose *Dekret o zazivanju, štovanju i relikvijama svetaca i o svetim slikama*.⁹⁷ Obraćajući se biskupima i svima koji vrše vlast i brigu naučavanja, sabor izriče: „...da ponajprije marljivo poučavaju vjernike o posredovanju i zazivanju svetaca, o štovanju

⁹³ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu* (= DH), UPT, Đakovo, 2002., br. 675.

⁹⁴ Usp. V. BLAŽEVIĆ, Proglašavanje blaženika i svetaca kroz povijest i danas.

⁹⁵ G. BOCCACCIO, *Dekameron*, Globus media, Zagreb, 2004., str. 31.

⁹⁶ Isto, str. 35.

⁹⁷ Usp. E. HOŠKO, Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 44(1974.)1, str. 26.-30.

relikvija i zakonitoj upotrebi slika, učeći ih da sveci kraljujući zajedno s Kristom Bogu prinose svoje molitve za ljude, da je dobro i korisno ponizno ih zazivati i utjecati se njihovim molitvama i njihovoj pomoći kako bi izmolili dobročinstva od Boga, po njegovom Sinu, Isusu Kristu Gospodinu našem, te da bezbožno misle oni koji niječu da bi trebali zazivati svece koji u nebu uživaju vječno blaženstvo, ili koji tvrde da se oni ne mole za ljude, ili da je krivobojstvo njih zazivati...“⁹⁸

Svaka povijesna epoha života Crkve otkriva novu dimenziju svetosti. Fra Emanuel Hoško u članku *Temeljni oblici štovanja svetaca* kroz povijest Crkve piše: „Povijest svetosti u Crkvi, kao i povijest kulta svetaca, morala bi pokazati da su sveci inicijatori i stvaralački uzori upravo one svetosti koja je karakteristična za određeno razdoblje života Crkve. Svaki svetac stvara novi stil i novi oblik vrhunskog ostvarenja Božje milosti, a taj stil i oblik su vjerodostojan odgovor na primljenu milost, i istodobno, istinska mogućnost za druge.“⁹⁹

Prva kršćanska zajednica niknula je na području Rimskog carstva u doba okrutnih careva koji su se puku predstavljali kao bogovi i divulgirali vlastiti kult. Ljubomorni carevi bojali su se drugih božanstava čije bi štovanje moglo ugroziti njihovu zemaljsku vladavinu. Prva Crkva je stoga Crkva mučenika (*martyris*) i ispovjedalaca vjere (*confesores*) koji su vjernost Evanđelju platili cijenom svoje krvi.¹⁰⁰ Sveti Stjepan đakon, stoji na čelu duge kolone Kristovih učenika čije su kreposti postojane vjere, odvažnog svjedočenja za Krista i hrabrosti pred licem smrti obilježila vrijeme mlade Crkve.

Nešto mirnija stoljeća koja su slijedila nakon *Milanskog edikta* kojim je car Konstantin Porfirogenet 313. godine kršćanstvo stavio uz bok religijama koje su imale slobodu ispovijedanja vjere, istaknula su druge kršćanske vrline koje su neki Kristovi sljedbenici živjeli na herojski način. Rani srednji vijek osvjetljava blistav sjaj askeze monaha i pustinjaka koji su se pred iskušenjima zamamnog svijeta povlačili u osamu na drugovanje s Bogom. Šimun Stilit, Antun Opat i Pavao Pustinjak predstavnici su ovog pokreta koji do svetosti dolaze odricanjem i pokorom ne mimoilazeći pri tom i druge kršćanske krjeposti.

Ozbiljne ugroze vjere u obliku krivovjerja u prvi plan su stavile mudre bogoslove koji su svoje darove stavili u službu očuvanja vjere onakvom kakvu su Crkvi predali apostoli. Srednji vijek je kršćanskoj zajednici darovao svete naučitelje crkve poput svetog Bonaventure, Alberta Velikog i Tome Akvinskog. Istodobno su sveti Franjo Asiški, njegova prijateljica i suradnica Klara te sveti Dominik radikalnim življenjem evanđeoskog siromaštva podsjetili Crkvu da istinsko

⁹⁸ DH 1821.

⁹⁹ E. HOŠKO, *Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest Crkve*, str. 21.

¹⁰⁰ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Proglašavanje blaženika i svetaca kroz povijest i danas*.

bogatstvo nije u obilju materijalnih dobara. Njihovom zaslugom utemeljene su redovničke zajednice koje do danas marnim navještajem Riječi, življenjem evanđeoskih savjeta, služenjem potrebitima i napose proklamiranjem blaženstva „blago siromasima duhom“ (usp. Mt 5, 3) revno grade Kraljevstvo Božje već na Zemlji.

Razdoblje novoga vijeka izrodilo je velike obnovitelje redovničkih družbi, mističare i duboke kontemplativce. Izdvojiti ćemo samo neke poput Terezije Avilske, Ivana od Križa, Katarine Sijenske, Marije Margarete Alacoque ili Ivana Marije Vianneya. Karizme svetaca novog vijeka često počivaju i na širenju osobitih pobožnosti kojima se budi svijest o važnosti određene vjerske istine ili koje nastaju u odnosu na krive nauke i prakse koje ugrožavaju Crkvu njihova vremena.

Pregled katoličkog kalendara mogao bi dovesti do jednostavnog zaključka: svetost koju Crkva stavlja na čast oltara i poziva na nasljedovanje ogleda se u savršenosti redovničkog i kleričkog života. Suvremena povijest Crkve, osobito nakon Drugog vatikanskog sabora, donosi veliku novost kako u poimanju svetosti, tako i njezinoj „pristupačnosti“ vjernicima laicima. Dokument Drugog vatikanskog sabora *Lumen gentium* brak i ženidbu izrijeком naziva vlastitim putovima svetosti.¹⁰¹ Kanonizacije XX. stoljeća donose novost u dotadašnjem poimanju svetosti koja se ostvarivom smatrala uglavnom u kleričkom i redovničkom životu. Put svetosti u svjetovnom životu smatrao se mogućim ako je vođen prema modelu života u redovničkim zajednicama. Proglašenje svetim pojedinih oženjenih katolika i svetaca koji su svetost ostvarili upravo kao bračni par, zajedno živeći sakrament ženidbe govore kako je nastupilo vrijeme u kojem laici preuzimaju nove uloge i nove odgovornosti u Crkvi. Svete Azeliju i Louisa Martina ističemo kao najpoznatiji primjer bračnoga para koji se posvetio živeći krjeposti svojstvene sakramentu ženidbe. Azelija i Louis drugi su bračni par u povijesti Crkve za koji je pokrenut postupak proglašenja svetima, no prvi su bračni par čija je kauza dovršena i koji su kanonizirani. Odgojili su pet kćeri koje su u roditeljskom domu upile snažne aspiracije za život potpune svetosti. Među njima su podigli sveticu omiljenu u čitavom svijetu, sv. Tereziju od Djeteta Isusa, no njihova osobna svetost je posve drugačijega kova.¹⁰² Primjer njihovih života svetost čini mogućom u svakodnevnom laičkom životu čiji se dnevni raspored i aktivnosti uvelike razlikuju od života u samostanima. Svetost bračnoga para Martin podsjeća i svjedoči kako je svetost u svojoj srži altruistična i potiče druge na dobro.¹⁰³ Sagledamo li sveca kao čovjeka koji se dariva drugima, lako ćemo razumjeti kao međusobna ljubav bračnih drugova, kao i ljubav roditelja prema djeci ne

¹⁰¹ Usp. LG 41.

¹⁰² Usp. M. O'RIORDAN, Blessed Zélie Guérin and Louis Martin: Companions on our Journey, na: <http://www.thereeoflisieux.org/their-pastoral-significance> (pristupljeno 9. travnja 2017.).

¹⁰³ B. DUDA, Svetost – poziv svih kršćana, str. 192.

mora umanjivati ili dokinuti ljubav prema Bogu. Naprotiv, ovi vidovi ljubavi mogu biti staze koje vode utvrđivanju ljubavi prema Stvoritelju i način na koji se živi kršćanska svetost. Bračna i obiteljska ljubav čiji je izvor i konačni ishod Bog drugačija je, no posve ravnopravna sebedarnoj ljubavi koju redovnici i klerici žive u odnosu na braću u družbama, siromašne, bolesne, odbačene, malene.

2.2. Sakrament ženidbe kao temelj obitelji

2.2.1. Suvremeni čovjek i ženidba

Među svim odnosima i vezama koje čovjek gradi kroz život zasebno mjesto zauzima intimno partnerstvo muške i ženske osobe koje kao cilj i posljedicu ima stvaranje novih ljudskih naraštaja. Ovo partnerstvo uklesano je u čovjekovu narav, a većina ga ljudskih društava kroz povijest potvrđuje osobitom ceremonijom ili obrednim činom koji se naziva ženidba. Upravo obrednost čina ženidbe potvrđuje društvenu i religioznu važnost ulaska muškarca i žene u jednu novu životnu dimenziju.¹⁰⁴ Ženidba kao društvena i religiozna potvrda veze u koju ulaze muškarac i žena u svojim raznim pojavnim oblicima prisutna je od najranije čovjekove povijesti. Mnoga društva, primitivna i ona koja smatramo razvijenim, ulasku svojih jedinki u bračni odnos, ženidbi pridaju veliki značaj. Značaj ženidbe naglašen je proslavom u kojoj sudjeluje uži ili širi krug ljudi a koje su važan dio društvenog okruženja osoba koje sklapaju ženidbu.

Društvu suvremenog zapadnog kulturnog kruga koje na strujama individualizma plovi pod stijegom snažnog liberalizma više odgovaraju slobodne veze koje nisu sapete okovima institucionalnosti i konformizma. Ono nepopustljivo i slijepo ravna pred sobom sve što se nalazi pod predznakom tradicionalnih, retrogradnih, vrijednosti.

Kako je spomenuto u ranijim poglavljima, industrijska revolucija na društvenoj sceni Zapada donosi velike promjene. Brak se više ne sklapa odlukom obiteljskih poglavara koji su nekoć donosili konačnu procjenu o korisnosti ženidbe za široku obiteljsku zajednicu. Odabir bračnog druga danas pripada pojedincu i vođen je uglavnom njegovim nahođenjima i preferencijama. Sklapanje ženidbe ne temelji se na mogućoj „korisnosti“ za društvo ili širu obitelj, nego na ljubavi kao trajnoj i postojanoj vezi među osobama koje se spremaju na ulazak u brak.

¹⁰⁴ Usp. V. ZAGORAC, Liturgijsko slavljenje ženidbe u povijesti i danas; u: *Bogoslovska smotra*, 49(1979.)1-2, str. 152.

2.2.2. Fenomen „slobodnih veza“

Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* koja progovara o Crkvi u suvremenom svijetu, zaima u srž promijenjenih okolnosti u kojima se odvija život suvremenog čovjeka. Konstitucija primjećuje: „Promjena mentaliteta i struktura često dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti, napose među mladima, koji su često nestrpljivi, dapače se zbog nezadovoljstva i bune, pa svjesni svoje važnosti u društvenome životu žele što skorije u njemu vršiti svoju ulogu.“¹⁰⁵

Mladi su pokretačka snaga svakoga društva, no način njihovog sudjelovanja u životu svijeta uvelike se razlikuje od predašnjih vremena. Forme, zakonitosti, običaji i tradicije odbacuju se s lakoćom i preuzimaju se obrasci mišljenja i ponašanja kojima je težište vlastito zadovoljstvo i vremenita sreća. Ženidba više nije samorazumljivo određenje ni za mlade kršćane koji su život naumili provesti u svjetovnom staležu.

Pred mladim osobama stoje slobodni odabiri putova kojim žele poći, a sklapanje braka i stvaranje obitelji ne čine se privlačnima, jer njihova konačnost stavlja ogradu na beskrajna prostranstva osobnih težnji i stremljenja prema ostvarenju vlastitih snova. Mladi stoga sve češće radije odabiru forme odnosa koji naglašavaju osobnu važnost partnera i stvaraju privid mogućnosti povlačenja iz tog odnosa bez ikakvih posljedica. Francuski sociolog Jean-Claude Kaufmann bi rekao kako pružaju snažni otpor bračnoj integraciji.¹⁰⁶ Slobodne veze ne podrazumijevaju nužno odricanja samoga sebe, samoprijegor, sebedarje i posvemašnju otvorenost partneru, a spomen spremnosti na žrtvu poradi drugoga smiješan je podsjetnik na neka minula vremena.

Promijenjena paradigma muško-ženskih odnosa i novi pojavni oblici intimnoga partnerstva ima mnogostruke uzroke. Među razlozima koji doprinose drugačijoj ženidbenoj stvarnosti modernoga doba ukazat ćemo još jednom na neke koje su već spomenuti u prethodnom tekstu, kao što su emancipacija žene, potvrda njezine društvene ravnopravnosti, nova uloga koju je ostvarila na tržištu rada te pojavi kontraceptivnih sredstava kojim žene utječu na kontrolu rađanja. Kontrolom rađanja iz ruku muževa i očeva preuzele su uzde svojih života i postale posve samostalne i suverene. Umjesto majčinstva bez javne društvene osude ukoliko to žele mogu se usredotočiti na karijeru ili osvajanju akademskih vrhunaca. Penju se visoko na ljestvicama društvenoga uspjeha zahvaljujući svojim ostvarenjima i ambicijama i bez zaštitničke ruke supruga-pokrovitelja. Žele li potomstvo, napredak medicine i tehnologije na raspolaganje im nudi širok dijapazon mogućnosti za ostvarenje tih ciljeva i bez bračnog partnera. Nastojeći se odužiti ženi za

¹⁰⁵ GS 7.

¹⁰⁶ Usp. J. KAUFMANN, *Život u dvoje. Analiza uspostavljanja para kroz odnos prema rublju*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2004., str. 71.

stoljeća nepovoljnog položaja koje je zauzimala na društvenoj sceni, društvo ju glasno bodri i daje joj podstrek da ostvari sve svoje snove. Sve ovo nije ni loše, ni pogrešno; no ženi koja se odlučuje odabrati brak i obitelj stavlja dodatan teret prijekora neofeminističkih misaonih struja koje kao da optužuju: „Generacije žena su se borile za tvoju emancipaciju, a ti ju besmisleno odbacuješ svojevoljnim pristankom na ulogu nečije sluškinje!“

Retrospektivni pogled nekoliko generacija unatrag kada su slobodne veze postale ravnopravnom, čak i poželjnijom alternativom braku koji čovjeka uvlači u zamke institucionalnosti daje zanimljivu perspektivu. Mogli bi se složiti sa Jean-Claude Kaufmannom koji o slobodnim vezama u svojem djelu *Život u dvoje. Analiza uspostavljanja para kroz odnos prema rublju* konstatira: „Parovi koji samo žive zajedno zastupaju drugačije vrijednosti od parova koji su vjenčani: ne radi se o probnom braku. Međutim, taj drukčiji bračni odnos u pravilu završava institucionalizacijom, čak i ako ne poprimi uvijek službeni oblik braka. Malo po malo, neprimjetno, mladi ljudi koji žive zajedno, s vremenom gube svoju posebnost postupno osnivajući svoje kućanstvo, stječući navike i usavršavajući pravila interakcije, pojačavajući bračnu integraciju. Razlika u odnosu na vjenčane parove samo je u stupnju i oblicima koje poprima taj još evolutivniji proces: zajedničko stanovanje jednostavno daje tek mali prostor slobode kako bi se usporila evolucija.“¹⁰⁷

2.2.3. Je li brak zaista „grobница ljubavi“?

Možda je pretjerano reći kako se na parteru koji je pripremio novovjeki Zapad odigrava sraz ideje „Savršene Slobodne Ljubavi“ i njezinog ljutog takmaca „Braka Grobnice Ljubavi“, no ova slika nije daleka od stvarnosti. Najtočnija dijagnoza vjerojatno bi bila ona koja kaže kako naše društvo nema poteškoća s činom ženidbe kao svečanom potvrdom ljubavi, ono problem vidi u bračnoj svezi koji ne odgovara svjetonazoru novoga vijeka. Ljubav koju smo naveli kao glavni razlog sklapanja ženidbe brzo se povlači pred izazovima koju donosi svakodnevnica jer ju čovjek prepoznaje samo dok nosi obličje *erosa. Agape*, ljubav koja poziva čovjeka da umire sam sebi i side s prijestolja sebeljublja poradi drugoga, suvremeni čovjek slabo poznaje.

Brak se stoga prihvaća u kompromisnoj inačici prema kojoj partneri ostaju zajedno dok im takav oblik udruživanja odgovara. Ženidbi koja se odlikuje značajkama trajnosti, jednostnosti i vjernosti novi naraštaji se dive kao rijetkom primjerku davno izumrle vrste koja se iznenada našla na ulicama nekog modernog naselja.

¹⁰⁷ J. KAUFMANN, *Život u dvoje. Analiza uspostavljanja para kroz odnos prema rublju*, str. 67.

Nisu davno odmakla vremena kada je ženidba bezuvjetno smatrana važnom društvenom stvarnošću kojoj nema takmaca među drugim oblicima partnerskog suživota. Različiti oblici emotivnih saveza danas jednakopravno dijele mjesto s tradicionalnim konceptom bračne zajednice. Svjetonazor koji prožima mentalitet suvremenog Zapada odbacuje smjernice protivne čežnji čovjeka za potpunom autonomijom i slobodom. Društvo ženidbu ipak ne odbacuje u potpunosti jer je svjesno kako je ona njezina konstitutivna jedinica. Nastoji postići ravnovjesje između samoodržanja zbog koje mu je ženidba koja stvara novi život nužna i pogodovanju liberalnom individualizmu čija filozofija privlačnost ima u podilaženju egu pojedinca.

Ovakva promišljanja mnogi naši suvremenici odbacit će kao preoštar sud. Nije li istina da upravo zapadno kulturno okruženje neumorno promiče ljubav u svim njezinim pojavnim oblicima, a čovjek današnjice ženidbu sklapa upravo kako bi pred širom društvenom zajednicom potvrdio svoj ljubav?

Nasuprot ovom sve prisutnijem shvaćanju braka kao partnerstva bez čvrstih granica stoji kršćanska tradicija iz koje proistječe čvrsti stav kako brak ne može biti izjednačen s drugim oblicima emotivnih partnerstava jer je temelj na kojem je sazdan Božji naum koji ima za čovjeka.¹⁰⁸

Dobro bi suvremenom čovjeku bilo prizvati u svijest činjenicu da se oduzimanjem predznaka svetosti ženidbi ruši temelj na kojem se gradi društvo. Restrukturiranje tradicionalnog koncepta braka i obitelji pogoduje razaranju obitelji kojoj se i dalje ne može oduzeti status osnovne jedinice svakog društva.

2.2.4. Oblikovanje kršćanske ženidbe

Kršćanstvo se od prvih koraka koje je napravilo po tvrdom tlu drevne Palestine inkulturira u ljudska društva kojima proklamira Radosnu vijest spasenja. Poštuje i prihvaća njegove običaje, zakone, kulturu, načine odijevanja i prehrane, forme ophođenja prema drugima; ukratko, apsorbira i na svoj način interpretira sve ono što se ne kosi izravno s postulatima kršćanske vjere i morala.

Kršćanstvo i kultura su u neprestanoj interakciji. Vjera, nauk i duhovnost koje proizlaze iz kršćanstva bile su i ostaju izvorište i nadahnuće razvoju umjetnosti, književnosti i arhitekture. Kršćanstvo je dalo izuzetan doprinos razvoju znanosti i obrazovanja. Bez značajnog udjela kršćanskog *caritasa* teško bi mogli zamisliti mnogolike humanitarne djelatnosti koje svijet boje tonovima dobrote, a značajan doprinos daje i borbi za postizanje socijalne pravednosti u svijetu.

¹⁰⁸ Usp. GS 48.

Kultura je pak medij kroz koji čovjeku kršćanstvo komunicira poruku spasenja koju mu je predao Isus Krist. Kršćanstvo se služi jezikom kulture kako bi pronašlo pristup do čovjeka poniklog unutar njezinog okrilja. Krvna slika kulturnog Zapada bez utjecaja kršćanstva na njegovu evoluciju rano bi pokazala znakove anemije. Gotovo sve čime se kao Europljani ponosimo, nosi znakove koje je stoljećima utiskivalo kršćanstvo.

Prva stoljeća kršćanstva nisu pridavala izrazitu pozornost razvoju doktrine i discipline kojoj je u središtu ženidba iz jednostavnog razloga jer je ženidba smatrana naravnom stvarnošću. Bog, stvoritelj i obnovitelj svega u Kristu, s palim čovjekom pridignuo je s tla grijeha i ženidbu. Propupalom kršćanskom pokretu pristupale su najčešće zrele osobe koje su već živjele ženidbu sklopljenu u krilu kulturno-religioznog kruga iz kojeg su potekli. Njihovoj ženidbi nije se smatralo potrebnim davati naknadni blagoslov ili ju ukrjepljivati u Crkvu. Bez velikih preispitivanja Crkva je do Tridentskog sabora priznavala valjanost i ženidbama koje su sklopljene bez neke izvanjske obredne forme ukoliko je ta ženidba sklopljena uz obostrani pristanak zaručnika. Tek od VIII. stoljeća poradi razloga pastoralne naravi snažnije se ustraje na prisutnosti crkvenog službenika sklapanju ženidbe.¹⁰⁹

Ženidba se poimala kao stvarnost duhovne naravi koja se živi „u Gospodinu“ (usp. 1Kor 7, 39). Odbacivani su samo oni običaji pri sklapanju ženidbe koji su imali izravne veze poganskim bogoštovljem i idolatrijom. Upliv raznih kultura u kojima se kršćanstvo uprisutnilo imao je znatan učinak na razvoj liturgijske i kanonske forme ženidbe. Darivanje zaručničkog prstena, razmjena prstenja, bijela haljina, veo na nevjestinoj glavi, svečana izmjena privole, otac koji prati mladenku do oltara samo su neki običaji koji se povezuju uz ceremoniju ženidbe. Smatraju se osobitostima koje obred kršćanske ženidbe razlikuju od građanski sklopljene ženidbe ili one koju sklapaju pripadnici drugih vjera. Raščlanjujući, međutim, čine i znakove koji pripadaju liturgiji ženidbe uočava se kako bi u nastojanju da se kršćansku ženidbu ogoli od svega što je preuzela iz poganstva, antičkih kultura i kultura ranoga srednjeg vijeka od ženidbenog ceremonijala malo preostalo. Ovaj dojam doći će snažnije do izražaja stavimo li u fokus običaje koji prate sklapanje ženidbe - zaruke, darivanje miraza, roditeljski blagoslov na kućnomu pragu... Bijela haljina, veo i blagoslov zaručnice na pragu očinske kuće zapravo izviru iz rimskog religioznog obreda sklapanja braka. Javno očitovanje pristanka na ženidbu i izmjenu privole među zaručnicima možemo usporediti s rimskom civilnom ceremonijom ženidbe iz VI.-VII. stoljeća koja ima juridičke osnove. Zaručnički prsten svjedok je pak germansko-franačke tradicije gdje poglavari plemena „sklapaju posao“ - zaručnik prstenom ili određenom svotom novca kao zalogom dokazuje sposobnost skrbiti za

¹⁰⁹ Usp. V. ZAGORAC, Liturgijsko slavljenje ženidbe u povijesti i danas, str. 158.

buduću ženu i obitelj. Forma sklapanja braka bila je uređena prema društvenim običajima prostora i vremena, ali Crkva je provodila duhovnu pripremu zaručnika i pastoralnu pratnju novonastale obitelji.¹¹⁰

Prve sa sigurnošću utvrđene tragove kršćanske ženidbene liturgije možemo smjestiti tek nešto prije IV. stoljeća. Kršćanska liturgija ženidbe se polako razvijala iz građanskih ceremonija na koje se nadovezivao svećenički blagoslov. Sam obred je umnogome varirao od jedne do druge kršćanske zajednice, a mnoge inačice obreda ženidbe i danas možemo uočiti među katoličkim crkvenim zajednicama različitih obreda. Pojedine zajednice su ceremoniju ženidbe svojstvenu njihovu kraju „pokrštavale“ dajući kršćansko značenje pojedinim elementima postojećeg obreda. Tragove promjene simboličke semantike gesta i znakova koji su se stopili s kršćanskom liturgijom ženidbe zapažamo kako u latinskom obredu ženidbe, tako i u obredima istočnih Crkava: prsten, *coniunctio dextrarum*, poljubac, blagoslov zaručnika i predmeta koje će oni upotrebljavati, vijenac, predaja zaručnice i čaša iz koje zaručnici zajedno piju.¹¹¹

2.2.5. Sakramentalna vizura ženidbe

Razmatranje kršćanske ženidbe nerijetko odvede u stupicu isključivog promatranja ženidbe kroz prizmu pravničke logike. Terminologija kojom se služimo naglašava „ugovor“, „pristanak“, „dopuštenost“ i „valjanost“, kao da pravni okvir u koji smo ju pokušali utisnuti može nadvisiti činjenicu da je ženidba među kršćanima misterij čiji se smisao ne zaustavlja na izvanjskoj formi. Izvanjski oblik sklapanja ženidbe ima svoj smisao, jer je sadržaju potrebna forma koja ga nosi, no sekundarni čimbenici sklapanja i proslave ženidbe odveć često zastiru njezin pravi značaj.

Čovjekova životna igra odvija se u okrilju vremenitosti, ali glavna izvedba priprema se u vječnosti. Tijekom svog čitavog zemaljskog hoda čovjek ostaje Bogotražitelj koji teži pronaći izvornik prema kojem je stvoren. Bog pak neumorno doziva odbludjelo biće koje je stvorio iz ljubavi, iznalazeći uvijek nove puteve kojima do njega nastoji doprijeti. Oduhovljujući materiju i praveći iskorak iz vječnosti u vremenitost, Bog čovjekovu povijesnost prožima dahom vječnosti. Kako bi se očitovao svomu stvorenju, ostaje u poniznom stavu u kojem se prigiba palom Adamu i nudi mu utjehu. Izlazeći čovjeku ususret, Bog se utjelovljuje i ostaje prisutan u svijetu do kraja vremena u prilici sakramenta. Definirati otajstvenu stvarnost, čiju puninu kao ograničena bića tek naslućujemo, izmiče ljudskom razumu. Sakrament možemo pokušati protumačiti shvativši ga kao

¹¹⁰ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, FTI, Zagreb, 2009., str. 126., 128., 135.-136., 150., 180.

¹¹¹ Usp. V. ZAGORAC, *Liturgijsko slavljenje ženidbe u povijesti i danas*, str. 157.

medij pomoću kojega se odvija komunikacija Stvoritelja sa stvorenjem. Jezik simbola kojim mu se Bog obraća stoga mu nije nepoznat, premda mu izričaj ne razumije posve u njegovoj bogatoj slojevitosti i ne govori ga u potpunosti tečno.

Sakramenti koje je ustanovio Krist prate vjernika od rođenja do kraja života. Ni jedno razdoblje čovjekova života nije lišeno potpore Božje milosti. Sakramenti su međusobno povezani čvrstim sponama koje tvore nedjeljivu cjelinu i samo kao takva cjelina potpuno otvaraju brane iz koje prema posrnulom svijetu teku bujice milosti. Božju milost nije moguće uvjetovati niti iznuditi. Bog ju razdaje slobodno, proizvoljno i besplatno. Ostajući „slab“ na svoga ljubimca čovjeka, kao posljednju prepreku prema milosti koja ga diže i obnavlja Bog ostavlja njegov slobodan pristanak. Konstitucija Drugog vatikanskog sabora *Sacrosantum concilium* katoličke vjernike podsjeća kako sakramenti omogućuju „pravo raspoloženim vjernicima da im se gotovo svaka zгода života posvećuje božanskom milošću koja proistječe iz vazmenog otajstva muke, smrti i uskrsnuća Krista, od kojeg svi sakramenti i blagoslovine crpe svoju moć...“¹¹²

Sakramentalnost podrazumijeva interakciju između Boga i čovjeka. Bog čovjeku u sakramentu posreduje milost koja čovjeka otvara Bogu i sljubljuje ga s njim. Čovjek na milosnu ponudu odgovara vjerom kako bi ona u njegovom životu postala djelotvornom. Gromoglasan poziv izgubljenom sinu da se vrati domu svog Oca koji je izgovoren Kristovom žrtvom na križu, nastavlja odjekivati kroz sva vremena u sakramentima.

Klice teologije sakramenata niču u Svetom pismu Novoga zavjeta i od prvih kršćanskih vremena postupno se razvija, da bi u skolastičkom promišljanju zadobila čvrste orise, a konačan oblik joj donose oci Tridentskog sabora. Sinoda u Veroni održana 1184. godine ženidbu je uvrstila među sakramente Crkve, što je potvrdio Drugi ekumenski lionski sabor 1274. godine.¹¹³ Definiranje katoličkog stava o ženidbi umnogome duguje doprinosu sv. Augustina, sv. Tome Akvinskog, sv. Bonaventure, ocima Četvrtog lateranskog i već spomenutoga Tridentskog sabora.

Sumirajući katolički nauk o sakramentu ženidbe nakon Drugog vatikanskog sabora, Međunarodna teološka komisija konstatira kako: „Već sama činjenica da je kršćanska ženidba uključena u ekonomiju spasenja dopušta da je nazovemo 'sakramentom' u širem smislu.“¹¹⁴ Svojim naporima da ženidbu „uvrste“ među sakramente Crkve srednjovjekovni teolozi i saborski oci nisu joj pridodali nešto novo, nego su samo izbistрили istinu o ženidbi koja joj pripada po odluci Božanske providnosti. Stav Katoličke Crkve o ženidbi je jednoznačan – ženidba je znak Krista i

¹¹² SC 61.

¹¹³ Usp. W. BRANDMULLER, Jednost i nerazrješivost ženidbe, u: R. DODARDO (ur.), *Ostati u Kristovoj istini. Ženidba i pričest u Katoličkoj Crkvi*, Verbum, Split, 2015., str. 117.

¹¹⁴ Usp. A. MATELJAN, Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea, u: *Crkva u svijetu*, 43(2008.)4, str. 558.

sakrament koji posreduje milost. Stajalište o ženidbi kao sredstvu kojim se posreduje sakramentalna milost zauzimaju već tridentski saborski oci u odnosu na reformacijski pogled na ženidbu: „Milost pak koja će usavršiti tu naravnu ljubav i (koja će) potvrditi nerazrješivo jedinstvo i posvetiti supružnike, svojim je trpljenjem zaslužio sam Krist utemeljitelj i usavršitelj časnih sakramenata.“¹¹⁵

Drugi vatikanski sabor u dekretu *Apostolicam actuositatem* slijedeći sv. Pavla koji u svojoj poslanici Efežanima za ženidbu kaže „sacramentum hoc magnum est“ (Ef 5, 32)¹¹⁶ i tisućljetnu tradiciju Crkve ponovo potvrđuje: „Stvoritelj svega ustanovio je bračnu zajednicu kao izvor i temelj ljudskog društva i svojim je milošću učinio velikim sakramentom u odnosu na Krista i Crkvu...“¹¹⁷

Govori li se o braku i obitelji iz perspektive Katoličke Crkve, razumijeva se kako je ovaj poseban stalež svojstven prvotno vjernicima laicima. Teologija i duhovnost Crkve nisu uvijek bile pravedne prema ovom staležu. Ženidbeni život laika držao se manje savršenim od života koji se provodio u posvećenom djevičanstvu. Ženidba je poimana manjim zlom od života u bezvlađu požude, no nije govorila simbolizmom kršćanske eshatologije i stoga je gubila utrku za postizanjem evanđeoske savršenosti. Anatema kojom Tridentski sabor udara one koji smatraju da je bračno stanje blaženije od celibata zacijelo je odgovarala takvomu shvaćanju: „Tko kaže da stanje braka treba pretpostaviti stanju djevičanstva ili celibata ili da nije bolje i blaženije ostati u djevičanstvu ili celibatu nego vezati se ženidbom neka bude kažnjen anatemom.“¹¹⁸

Prepoznavši potrebu za tim, Drugi vatikanski sabor uzima zadaću podsjećati na čast i dostojanstvo na koje ovaj stalež ima pravo. Bonaventura Duda u svom komentaru 5. poglavlja dogmatske konstitucije *Lumen gentium* odgovara na pitanje koje još uvijek budi prijetnju: Je li celibat doista uzvišeniji oblik života od ženidbenoga staleža? Duda ne okoliša govoreći: „*Apstraktno* govoreći, djevičanstvo, jer je – po Evanđelju i po sv. Pavlu već predokus budućega svijeta, uvodi u eshatološko stanje čovječanstva. No *konkretno*, savršenije je ono stanje za koje se čovjek osjeća pozvan pa nastoji živjeti svetost tog stanja.“¹¹⁹ Sabor ukazuje kako su vjernici laici krštenjem pripojeni Kristovom tijelu te su tako dionici njegove svećeničke, kraljevske i proročke

¹¹⁵ DH 1799.

¹¹⁶ Bible Gateway, na: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ephesios+5%3A32-33&version=VULGATE>, (pristupljeno 16. siječnja 2017.)

¹¹⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* (=AA), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 11.

¹¹⁸ DH 1810.

¹¹⁹ B. DUDA, Svetost – poziv svih kršćana, str. 204.

službe.¹²⁰ Svoju misiju laici vrše u svijetu posvećujući ga svojim svakidašnjim životom i radom te podižući nove naraštaje krštenika doprinose širenju Kraljevstva Božjeg. Ovaj poseban poziv namijenjen vjernicima laicima milosnu okrijepu dobiva i crpi iz ženidbe, sakramenta po kojem primaju svoje osobito poslanje u svijetu.¹²¹

Zakonik kanonskog prava zato ističe: „Krist Gospodin uzdigao je na dostojanstvo sakramenta ženidbeni savez među krštenima, kojim muška osoba i ženska osoba međusobno uspostavljaju zajednicu svega života po svojoj naravi usmjerenu k dobru supruga te k rađanju i odgajanju potomstva. Stoga među krštenima ne može biti valjana ženidbenog ugovora koji ujedno ne bi bio sakrament.“¹²²

2.2.6. Ženidba u odnosu na druge sakramente

Već smo istaknuli kako su sakramenti među sobom povezani u nedjeljivu cjelinu. Sakramenti stoje u službi ostvarivanja sakramentalnosti Crkve.¹²³ Sakrament ženidbe ne možemo izdvojiti između drugih sakramenata i zanemariti komunikaciju milosti koja među njima nikada ne prestaje. *Zakonik kanonskog prava* kanonom 1065 preporuča da kršteni katolici koji nisu primili sakrament potvrde, to učine prije sklapanja sakramenta ženidbe, a u vremenu neposredne pripreve za slavlje ovog sakramenta potiče zaručnike pristupanju sakramentima pomirenja i euharistije.¹²⁴ Ovim preporukama se želi naglasiti jedinstvenost ustanove sakramenata i jedan izvor iz kojih se na čovječanstvo prolama bujica milosti.

Anton Tamarut u svome pregledu suvremene teologije ženidbe kaže kako se kršćanska ženidba nadovezuje na sakrament krštenja i predstavlja zapravo svjedočanstvo krsnog saveza koje izriču supružnici zajednički. Uspoređujući učinke sakramenta potvrde i sakramente ženidbe, u svom članku *Suvremena teologija braka i obitelji* piše kako se učinak koji sakrament potvrde ima za osobu čija vjera dobiva sakramentalan biljeg se u sakramentu ženidbe se prostire na bračne drugove koji su postali jedno tijelo.¹²⁵

¹²⁰ Usp. SC 31.

¹²¹ Usp. Isto, 113.

¹²² *Zakonik kanonskog prava* (=ZKP), Glas koncila, Zagreb, 1996., kan. 1055.

¹²³ Usp. F. COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, UPT, Đakovo, 1997., str. 525.

¹²⁴ Usp. ZKP, kan. 1065.

¹²⁵ Usp. A.TAMARUT, *Suvremena teologija braka i obitelji*, u: *Bogoslovska smotra*, 85(2015.)3., str. 692.

Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis* izražava tvrdnju kako su sakramentu euharistije upravljani ostali sakramenti.¹²⁶ Temeljeći svoje smjernice na logičkoj matrici cjelovitog poimanja sakramentalnosti, Drugi vatikanski sabor daje preporuku kako bi se slavlje ovog sakramenta u zapadnom rimskom obredu redovito trebalo odvijati tijekom euharistijskog slavlja.¹²⁷ Preporuku sabora podržava kanon Zakonika kanonskoga prava. Usmjerenost sakramenta ženidbe prema euharistiji uočljiva je i u obredu slavlja ženidbe katolika istočnog obreda. Kanon 783., § 2 Zakonika kanona Istočnih Crkava sugerira: „Katoličkim zaručnicima svesrdno se preporučuje da prigodom slavljenja ženidbe prime Euharistiju.“¹²⁸ Obnovljeni obred ženidbe nastojao je slijediti volju saborskih otaca koji su uočili potrebu da se sakramentalna milost svojstvena ženidbi stavi u žarište obreda te da se snažnije naglase dužnosti kojih se stupanjem u bračnu zajednicu prihvaćaju kršćanski supružnici.¹²⁹ Promišljajući o spomenutoj preporuci Drugog vatikanskog sabora i odnosu sakramenta ženidbe i euharistije Vladimir Zagorac zaključuje kako je najvažniji korak obnovljene liturgije ovog sakramenta njezino uključivanje u euharistijsko slavlje. Zagorac također drži kako novi smještaj obreda ženidbe u okrilje euharistijske proslave najjasnije osvjetljava pashalno-anamnetički značaj ovog sakramenta jer ju izravno povezuje sa središnjim spomen-činom Isusa Krista.¹³⁰ Sklapanje ženidbe tijekom euharistijskog slavlja najočitije izriče istinu da je euharistija središte čitavog kršćanskog života te da se osobita milost koja se zadobiva sakramentom ženidbe razvija i raste hraneći se za stolom euharistijske gozbe. Neraskidiva sveza među sakramentima i dvostrukost izvorišta s kojih oženjeni vjernici crpe milost potrebnu za život u svojem staležu u ovako povezanim obredima najjasnije se očituje. Matthias Joseph Scheeben o ukorijenjenosti sakramenta ženidbe u euharistijsko otajstvo zbori: „Euharistija je sakrament našega otkupljenja. Ona je sakrament Zaručnika i Zaručnice. Euharistija prisutnošću i ostvarivanjem na sakramentalni način obnavlja Kristovo otkupljenje koji je Crkvu 'stvorio' kao svoje tijelo. (...) U tomu 'uzvišenom otajstvu' Krista i Crkve uključeno je od 'početka' zasnovano trajno 'jedinstvo dvoje' muža i žene.“¹³¹

Približavajući teologiju sakramenata Karla Rahnera širem čitalačkom krugu, Ivan Antunović o komunikaciji sakramenta ženidbe i sakramenta euharistije kaže: „U sakramentu braka

¹²⁶ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis* (=PrO), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 5.

¹²⁷ Usp. KKC 1621; SC 78.

¹²⁸ *Zakonik kanona Istočnih Crkava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., kan. 783, par. 2.

¹²⁹ Usp. SC 77.

¹³⁰ Usp. V. ZAGORAC, Liturgijsko slavljenje ženidbe u povijesti i danas, str. 159.

¹³¹ M. J. SCHEEBEN, *I misteri del cristianesimo: essenza, significato e sintesi*, Morcellania, Brescia, 1960., str. 594., citirano prema: C. CAFFARA, Sakramentalna ontologija i nerazrješivost ženidbe, u: R. DODARDO (ur.), *Ostati u Kristovoj istini. Ženidba i pričest u Katoličkoj Crkvi*, str. 145.

supružnici primaju blagoslov s križa, zagarantiranu milost za ustrajnost, za produblјivanje i stalno obnavljanje snage za svoj savez s Kristom.¹³²

Teološka obrazloženja koja povezuju sakrament ženidbe s euharistijom, a kojih kroz povijest Crkve ne manjka, potkrepljuju praksu Crkve koja potpuno sudjelovanje u euharistijskoj proslavi ne može omogućiti vjernicima koji su sklopili novi, civilni brak nakon rastave od supružnika s kojima su vezani sakramentom ženidbe. Ovom pitanju ćemo više pozornosti posvetiti kasnije.

2.2.7. Učinci sakramenta ženidbe

„Kršćanska ženidba je, dakle, po sebi stvarni i vlastiti znak spasenja koji udjeljuje milost Isusa Krista.“¹³³ glasi izjava Međunarodne teološke komisije koja je 1977. godine iznjedrila *Propozicije o katoličkom nauku o sakramentu ženidbe*. Milost koju posreduje sakrament ženidbe Bog nudi, a čovjek po svom slobodnom opredjeljenju prihvaća u obredu sklapanja ženidbe. Obred u kojem zaručnici jedno drugom podjeljuju sakrament ženidbe pred službenikom Crkve i svjedočanstvom zajednice ima kanonski oblik kako bi Kristov vazmeni misterij kojem se na ovaj način pridružuju snažnije došao do izričaja. Proizvoljan odabir oblika u kojem se ima sklopiti ženidba, a napose praksa sklapanja tajnih ženidbi koja je često rezultirala zloporabama dokinut je dekretom *Tametsi* koji su donijeli oci Tridentskog sabora.¹³⁴ Nastojeći suzbiti zloporabe ženidbe do kojih je dolazilo ustanovljena je obveza sklapanja ženidbe u liturgijskoj formi, kako bi privola zaručnika na brak dobila javni oblik i svjedočanstvo zajednice.

Zakonik kanonskog prava obvezuje vjernike latinskog obreda Katoličke Crkve: „Ženidba katolika, makar samo jedna strana bila katolička, ravna se ne samo po božanskom nego i prema kanonskom pravu...“¹³⁵ Sakramentalni značaj ženidbe odredbama kanonskog prava nije umanjen nego je jasnije došao do izražaja.

Sakramentalnost ženidbe predstavlja odijevanje svečanog ruho novog dostojanstva na naravnu ustanovu koju je obescijenio grijeh. Slaveći sakrament ženidbe, zaručnici ponazočuju Krista zaručnika koji se sjedinjuje s Crkvom zaručnicom. Kršćanska ženidba svoj ideal vidi u zaručničkom jedinstvu Krista i Crkve po kojem je blagoslovljena među svim ljudskim odnosima:

¹³² I. ANTUNOVIĆ, Milosni učinci sakramenta ženidbe prema K. Rahneru, u: *Obnovljeni život*, 57(2002.)3, str. 360.

¹³³ A. MATELJAN, Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea, str. 558.

¹³⁴ Usp. F. COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, str. 252.; DH 1813-1816.

¹³⁵ ZKP, kan. 1059.

„Krist Gospodin je blagoslovom obasuo tu mnogostruku ljubav koja je potekla iz vrela božanske ljubavi koja je sazdana na sliku njegova sjedinjena s Crkvom.“¹³⁶

Naravnu komplementarnost i međusobnu upravljenost muškarca i žene koje se teže ostvariti u trajnoj vezi Bog je blagoslovio pri samom stvaranju, a Krist joj je dao otajstveni značaj ukrepljujući ju u svoje vazmeno otajstvo. Ljudska ljubav okrunjena je Ljubavlju koja joj velikodušno dodaje sve ono što joj po ljudskoj ograničenosti manjka. Uzimajući udjela u obrednom slavlju ženidbe, kršćanski supružnici na poseban način sudjeluju u smrti i uskrsnuću Isusa Krista. Obred ženidbe čini djelatnom sakramentalnu milost čiji su učinci shvaćeni u najužem smislu *bračni vez* i *sakramentalna milost*.¹³⁷ „Iz valjane ženidbe nastaje među ženidbenim drugovima veza koja je po svojoj naravi trajna i isključiva; osim toga, u kršćanskoj se ženidbi ženidbeni drugovi posebnim sakramentom okrepljuju i kao posvećuju za dužnosti i dostojanstvo svojega staleža.“¹³⁸

Sakramentalnost ženidbe usidrena je u nerazrješivom ženidbenom vezu koji po izrečenoj privoli zaručnika pečati sam Bog. Privola koju izriču zaručnici pred Bogom ukorjenjuje ih u otajstvo koje nadilazi stvorenu stvarnost.¹³⁹ Sakrament ženidbe u životima kršćanskih supružnika koji se tijesno prepliću u Kristu donosi dvostruk dar, milost koju posreduje ranjenu ljudsku narav zahvaća posvetnom milošću i iscjeljuje ju od posljedica grijeha.¹⁴⁰ Pripustivši u svoje zajedništvo Boga, kršćanski supružnici postaju sposobni zaživjeti ljubav kakvu je kao kršćanski „standard“ postavio sv. Pavao u svom *Hvalospjevu ljubavi* (usp. 1Kor 13, 1-13).

Životne izazove oženjenih vjernika koji život provode između izazova svijeta i borbe za Kraljevstvo nebesko moderan način života dodatno potencira. Kršćanski supružnici nose se s nebrojenim zahtjevima koje pred njih stavlja njihov stalež: omogućiti svojoj obitelji materijalnu sigurnost, pružiti djeci cjelovit odgoj i kvalitetno obrazovanje, biti odgovoran član društvene zajednice, sačuvati bračnu vjernost, oduprijeti se permisivnom mentalitetu društva. Društvo koje upozorava na pogubne posljedice nemorala i korigira nepoželjno ponašanje svojih članova zamijenilo je popustljivo, epikurejsko društvo čiji su članovi začahureni u vlastite svjetove i ne mare mnogo za kolektivno ćudoređe. Prigode koje pozivaju na herojsko vršenje krjeposti koje se pred suvremenog čovjeka postavljaju u jednom danu uvelike nadilaze one s kojima su se morali nositi naši pređi tijekom čitavog života. Sebičnost, samoživost, bludnost protiv kojih su se

¹³⁶ GS 48.

¹³⁷ Usp. A. MATELJAN, Teologija sakramenata u Katekizmu Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 65(1995.)1, str. 103.

¹³⁸ ZKP, kan. 1134.

¹³⁹ Usp. C. CAFFARA, Sakramentalna ontologija i nerazrješivost ženidbe, str. 144.

¹⁴⁰ Usp. A. TAMARUT, Suvremena teologija braka i obitelji, str. 692.

generacije prije naše žestoko borile, nastojale ih nadići ili barem ne širiti sablazan promičući ih javno sada se prihvaćaju kao poželjne osobine. *Homo modernus* prostire stol i postelju imajući u vidu prvotno vlastito zadovoljstvo i toga se ne srami. Čovjekov život sveden je na ovozemnost i svo blaženstvo koje se nada primiti mora poput predatora ugrabiti upravo sada, upravo ovdje.

Bez uporišta u Kristu koje su odabrali sklapajući sakramentalnu ženidbu, kršćanski brakovi ne bi imali mnogo izgleda othrvati se ovim izazovima, odustali bi već pred prvim preprekama ili bi se nakon jalove borbe sunovratili niz ponor beznađa. Kušnjama koje su neminovne u životu svakoga čovjeka kršćanski supružnici mogu odoljeti neprestano se napajajući s vrela sakramenta ženidbe koji žive. Živeći „u Gospodinu“ (usp. 1Kor 7, 39) svoje bračno poslanje, kršćanski supružnici su jedan drugomu smjerokaz prema konačnomu cilju kojem su pošli po krštenju. Sklapanje ženidbe 'u Gospodinu' složenica je koju sv. Pavao u koristi u prvoj poslanici koju upravlja korintskoj zajednici kako bi zajednici rasvijetlio njezinu svetost - ženidba je također uzeta u Savez koji Bog sklapa s čovjekom i pečati ga Kristovom otkupiteljskom krvnom žrtvom.¹⁴¹ Svi koji smo krštenjem primili zalog vječnosti pozvani smo u sebi obnoviti sliku Stvoritelja, odnosno ponovo zadobiti svetost koje se čovjek odrekao poradi grijeha. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* ističe međusobnu potporu koju bračni drugovi jedan drugomu daju u nastojanju osvajanja vrhunca svetosti: „Napokon, kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe, kojim naznačuju i imaju dio u misteriju jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve uzajamno se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece...“¹⁴² Ženidba je put ostvarenja spasenja za kršćanske supružnike i put ostvarenju toga cilja za njih je zadan unutar njezinih okvira.

Prema nauku Katoličke Crkve, koji je formuliran i u Zakoniku kanonskog prava, sakramentalna narav ženidbe čini ju *jednom* (ženidba se sklapa između jednog muškarca i jedne žene) i *nerazrješivom* (trajnost do smrti jednog od supružnika).¹⁴³ Jednost, nerazrješivost, vjernost, bračna ljubav i otvorenost potomstvu¹⁴⁴ su dobra koja proizlaze iz sakramentalne milosti, no specifikum milosti koju Bog daruje ovim sakramentom ne zaustavlja se na ovim dobrima. Milost koju Bog dariva sakramentom ženidbe uključuje mnogo više: „Ona podrazumijeva božanski život, snagu vječnosti, životno sudjelovanje u tom životu. Ona je pečat i pomazanje, početak i temelj za jedan život, koji, budući da je utemeljen u Bogu postaje vrijedan da ga se živi cijelu vječnost.“¹⁴⁵

¹⁴¹ Usp. F. COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, str. 506.

¹⁴² LG 11.

¹⁴³ Usp. ZKP, kan. 1056; F. COURTH, *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, str. 527.

¹⁴⁴ Usp. A. MATELJAN, *Teologija sakramenata u Katekizmu Katoličke Crkve*, str. 103.

¹⁴⁵ I. ANTUNOVIĆ, *Milosni učinci sakramenta ženidbe prema K. Rahneru*, str. 363.

Ideal svetosti koja se živi u braku moguće je ostvariti jer sam je Bog jamac svetosti ovoga veza. Kako lijepo izriče pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*: „Prava bračna ljubav uzeta je u božansku ljubav te se otkupiteljskom Kristovom snagom i spasonosnim djelovanjem Crkve upravlja i obogaćuje da tako supruge uspješno privede Bogu...“¹⁴⁶ Ljubav natopljena spolnom privlačnošću na koju ih poziva narav sakramentalnom milošću prolazi metamorfozu. Postaje cjelovita, sposobna očitovati se kao *eros*, kao *caritas* i kao *agape*, i ostvariti se *ad intra* i *ad extra*. Milost na kojoj kršćanski supružnici participiraju ne trpi isključivost, usredotočenost na vlastite potrebe. Njihova ljubav izlazi iz granica bračnoga zajedništva ne skrnaveći njegove intime. Kršćanski supružnici svoju ljubav oblikuju po uzoru Kristove ljubavi koja se odriče sama sebe, trpi i umire na križu ne zastajkujući pred vratima smrti, nego ju nadilazi postajući plodonosna i sveobuhvatna. Na takvu ljubav smjera sv. Pavao kada kaže: „Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju“ (Ef 5, 25). Riječ upravlja muževima, no ljubav koja se ostvaruje u predanju drugomu i predanju za drugoga ne poznaje granicu spola, dobi i rase. Jedino sebedarna ljubav osposobljuje supružnike da kao 'jedno tijelo i jedan duh' posve urone u savršenu razmjenu trojstvene Božje ljubavi koja se odvija u vječnosti. Tako na sakramentalnoj milosti njihove ženidbe dijela ima njihovo potomstvo, šira obitelj, društvena zajednica i naposljetku čitav svijet.

¹⁴⁶ GS 48.

III. OBITELJ – KUĆNA CRKVA

Otajstvo Crkve može se pokušati izreći mnogim slikama i usporedbama. Uronimo li u novozavjetne tekstove, dobit ćemo kaleidoskopski prikaz predivnih usporedbi koje misterij Crkve opisuju velikodušnim potezima pera. Izdvojit ćemo samo nekoliko slika koje konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* naziva pralikovima Crkve. Crkva je „ovčinjak“ čija su vrata Krist (usp. Iv 10, 1-10), no istodobno je i „stado“ čiji je pastir Bog koji život polaže za ovce (usp. Iv 10, 11). Sveti Pavao u Prvoj poslanici Korinćanima Crkvu uspoređuje s „njivom“ (usp. 1Kor 3, 9), a u Prvoj poslanici Timoteju o njoj zbori kao o „kući Božjoj“ (usp. 1Tim 3, 15). Tijekom povijesti mnogi su propovjednici i duhovnici crpili nadahnuće iz prepoznatljive i živopisne usporedbe Crkve s nebeskim vinogradom (usp. Mt 21, 33-43). Poslanica Galaćanima Crkvu prisno oslovljava „našom majkom“ (usp. Gal 4, 26), sveti Petar u svojoj Prvoj poslanici naziva ju „svetim hramom“ (usp. 1Pt 2,5), dok ju sveti Ivan u Otkrivenju zove „nebeskim Jeruzalemom“ (usp. Otk 12, 17) i prisposobljuje ju „čistoj zaručnici čistog Jaganjca“ (usp. Otk 19, 7).¹⁴⁷

Govoriti o Crkvi možemo također krenuvši od njezine sakramentalne naravi. Prebirući tekstove dokumenata koje su sročili oci Drugog vatikanskog sabora naći ćemo kako je Crkva „sveopći sakrament spasenja“ koji očituje i ujedno ostvaruje misterij Božje ljubavi prema čovjeku“;¹⁴⁸ „sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjena s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda“.¹⁴⁹ Konstitucija *Lumen gentium* posreduje misao kako je Crkva opći sakrament spasenja po kojem Krist snagom Duha Svetoga nakon svoga uskrsnuća do danas djeluje u svijetu.¹⁵⁰ Opis Crkve kao „mističnog tijela Isusa Krista“¹⁵¹ daje razabrati mnogo o njezinom utemeljenju, određenju i konačnom usmjerenju.

Perspektiva promišljanja o Božjoj objavi Crkvu osvjetljuje kao službenicu Riječi. Analizirajući saborske dokumente koji u središtu imaju objektivnu danost Crkve, Bonaventura Duda piše: „Crkva je dakle prvenstveno učenica Božje riječi i tek susljedno učiteljica.“¹⁵²

¹⁴⁷ Usp. KKC 754-756; LG 6.

¹⁴⁸ GS 45.

¹⁴⁹ LG 1.

¹⁵⁰ Usp. Isto, 48.

¹⁵¹ Usp. Isto, 78; DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o Istočnim katoličkim Crkvama Orientalium Ecclesiarum, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 2.

¹⁵² B. DUDA, *Koncilске teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 140.

Hoćemo li predstaviti probrane značajke Crkve, reći ćemo kako je jedna, sveta, apostolska i katolička.¹⁵³ Njezina narav je religiozna, spasonosna i eshatološka.¹⁵⁴ Katolici također pristaju uz istinu vjere kako se punina spasenja nalazi u Crkvi i stoga je za spasenje neophodna.¹⁵⁵ Promišljamo li teleološki, poći ćemo od najvažnijeg – najbitnija svrha Crkve posvećenje je ljude i proslava Boga.¹⁵⁶ Crkva je dvodimenzionalne opstojnosti; po svojoj zemaljskoj pojavnosti je zamjetljiva, a po božanskom ustanovljenju i vodstvu duhovna.¹⁵⁷ Crkveni oci krune je naslovima koji su dostojni njezine uloge u ljudskoj povijesti: „Znak sveopćeg bratstva ljudi“¹⁵⁸ i „Službenica mira“.¹⁵⁹ Svi ovi izrjeci kojima se pokušava priopćiti određeni vid pojavnosti Crkve valjani su i ravnopravni. Odrednica koja prethodi svim daljnjim refleksijama je ta da je Crkva prije svega zajednica Božjeg naroda koji je „skupljen u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga“.¹⁶⁰

Čovjekove društvene naravi koja ga u bitnomu definira kao i njegove težnje prema stvaranju odnosa zajedništva s drugima dotaknuli smo se u prethodnim odlomcima ovog rada. Drugi vatikanski sabor i teologija koja se razvija u posaborskom misaonom ambijentu često u središte svoje refleksije postavljaju *communio*, zajedništvo koje nadilazi antropološko-sociološke okvire. Raščlanjujući odnos pneumatologije i duhovnosti kod sv. Augustina, Joseph Ratzinger posize za Augustinovom interpretacijom pojma *communio*: „Definicija Duha kao *communio*, kako Augustin shvaća riječ 'Duh Sveti', za njega ima – kako će se potvrditi na drugim imenima Duha Svetoga – dubok ekleziološki smisao te pneumatologiju otvara ekleziologiji, odnosno obrnuto, ekleziologiju povezuje s teologijom: postati kršćanin znači postati *communio* i tako unići u bivstveni način Duha Svetoga. A to se opet može dogoditi samo po Duhu Svetome, koji je snaga komunikacije, njezin posrednik i omogućitelj.“¹⁶¹

Ekleziologija XX. stoljeća zajedništvo izdvaja kao važnu značajku Crkve. Prevodeći latinsku riječ *communio* kojom se govoreći o Crkvi često služe saborski oci, Bonaventura Duda koristi hrvatske riječi *zajedništvo*, *zajedničarenje* i *druženje*, od kojih je posljednja osobito zanimljiva jer ukazuje na otvorenost i usmjerenost prema drugom čovjeku, u čemu se prepoznaje bit ljubavi. Duda svoj pojmovnik dopunja razlažući grčku riječ *koinonia* koja se u različitim

¹⁵³ Usp. KKC 750; DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* (=UR), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 2-4; ISTI, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, u: *Nav. dj.*, br. 4; LG 8.

¹⁵⁴ Usp. GS 40, 42.

¹⁵⁵ Usp. LG 14; UR 3.

¹⁵⁶ Usp. SC 10.

¹⁵⁷ Usp. GS 40.

¹⁵⁸ GS 92.

¹⁵⁹ UR 2.

¹⁶⁰ LG 4.

¹⁶¹ J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., str. 38.

izvedenicama u novozavjetnim tekstovima susreće 45 puta. Pojam *koinonia* izražava međusobni suodnos zajedništva i sudioništva osoba u jednoj spasonosnoj stvarnosti koja im postaje zajednička upravo kroz to sudioništvo. Utjelovljenje Sina Božjega koje se po Duhu Svetomu dogodilo u čovjeku Isusu iz Nazareta slika je savršenog zajedništva temeljenog na neuvjetovanoj, životvornoj ljubavi. Izazvan blagim poticajem Duha, čovjek se oslobađa ljuštore usredotočenosti na samoga sebe i otvara se drugomu i Drugomu. Jedini „ja“ čija je važnost neupitna je Kristov objaviteljski „ja“ kojim se potvrđuje dijelom trojstvene relacije i u kojem se ogleda prava slika zajedništva Boga i čovjeka. Crkveno zajedništvo djelo je Duha Svetoga, a njegov izvor i ishod nalazi se u perihorezi Oca, Sina i Duha Svetoga.¹⁶²

Ustrajanje na važnosti zajedništva „...ne umanjuje činjenicu da je svaki kršćanin 'jedinostveno i neponovljivo biće', nego upravo jamči i promiče dublji smisao te jedinstvenosti i neponovljivosti, kao izvor različitosti i bogatstva za cijelu Crkvu. U tom smislu Bog u Isusu Kristu poziva svakoga njegovim nezamjenjivim imenom. (...) Tako svatko u svojoj jedinstvenosti i neponovljivosti, svojim bićem i djelovanjem, stavlja se u službu rasta crkvenoga zajedništva, kao što uostalom pojedinačno prima i usvaja zajedničko bogatstvo cijele Crkve“,¹⁶³ stoji u apostolskoj pobudnici *Christifideles laici*. Papa Ivan Pavao II. u apostolskom pismu *Novo millennio ineunte* kaže kako zajedništvo „utjelovljuje i očituje samu bit otajstva Crkve.“¹⁶⁴ Razumijemo li zajedništvo kao značajnu odrednicu života Crkve koja oponaša odnose unutar Presvetog Trojstva, znat ćemo ga prepoznati kao vrijednost i pažljivo pristupiti njegovanju lomnih odnosa među braćom ljudima. Crkvu kao zajednicu razložno definira hrvatski pastoralni teolog Alojzije Čondić: „Reći da je Crkva zajednica znači spojiti unutarnje čimbenike, koji je ustrojavaju, i njezinu vidljivu oznaknicu. Zajednica je, osim u otajstvenomu i ontološkomu smislu, shvaćena i u organskomu smislu, u vidu sudjelovanja i suodgovornosti. Radi zajedničkoga ostvarenja crkvenoga poslanja svih njezinih članova i odnosa u mjesnoj i općoj Crkvi, zajednica se čini kao crkveni uzorak.“¹⁶⁵ Bonaventura Duda ovo podržavanje ognja zajedništva vidi kao važan zadatak sveopće Crkve te drži kako će zajedništvo intenzivnije zaživjeti tek po njegovanoj interkomuniji u Crkvama i među Crkvama.¹⁶⁶

Dijeleći svoje refleksije o kršćanstvu u kolopletu postmoderne s čitateljima, Carmelo Dotolo piše: „Crkva je pozvana biti mrežom istinskih interpersonalnih odnosa, jer je ondje, gdje

¹⁶² Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, str. 159.,162.

¹⁶³ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici (=CL)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., br. 28.

¹⁶⁴ NMI 42.

¹⁶⁵ A. ČONDIĆ, Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 434.-435.

¹⁶⁶ B. DUDA, *Koncilске teme*, str. 169.

se to ne događa, autentično postojanje Crkve doista u pitanju. Taj se jedinstveni paradoks krije u etimološkom značenju riječi *eklesia*; njezini su počeci obilježeni iskustvom *malih kućnih Crkava*, čija je vitalnost bila određena dubokim osjećajem pripadnosti, familijarnosti, bliskosti.¹⁶⁷ Biti s drugim u ozračju neuvjetovane ljubavi, biti prisutan za drugoga, hrliti konačnomu cilju uz pomoć i potporu drugoga trebalo bi se na jednak način iskusiti u Crkvi kao i u obitelji.

Prvi opažaj sličnosti Crkve i obitelji nalazi se u težnji za ostvarenjem prisnog zajedništva među osobama koje joj pripadaju. Crkva je po svojoj naravi „misterij zajedništva“ koje se živi na različite načine, a obitelj je eminentno mjesto na kojem se to zajedništvo uči, razvija i živi. Slijedeći pravce teološke misli Drugog vatikanskog sabora smijemo ustvrditi kako je Crkva „kuća Božja u kojoj stanuje Božja obitelj“,¹⁶⁸ a svaka kršćanska obitelj bi se morala ostvariti kao „kućna“ ili „domaća Crkva“¹⁶⁹. Naglašavajući naročitu dimenziju zajedništva koji obitelji daje osobitu važnost u krilu Crkve, pobudnica *Familiaris consortio* potvrđuje i razvija definiciju kojom se služe oci Drugog vatikanskog sabora: „Kršćanska je obitelj objava i osobito ostvarenje crkvenog zajedništva, pa se i zbog toga može i mora zvati 'kućnom Crkvom'.“¹⁷⁰

Misleći o „kućnoj crkvi“, ovdje ne smjeramo na prostor u kojem su se odvijala prva, skrovita euharistijska slavlja. Smjeramo prije svega na male, obiteljske vjerničke zajednice od kojih je prva Crkva satkana. Sve nijanse ove složenice možda bi bile razvidnije kada bi pojam „kuća“ iz koje se izraz „kućna Crkva“ kuje zamijenili riječju „dom“. Pojam „kuća“ priziva ideju prostora, građevine, stambenog objekta koja ne mora nužno imati značajke koje čine dom. Pokrenemo li misaone procesi iz ugla jezikoslovlja, riječ „kuća“ možemo punopravno uzeti za sinonim riječi „dom“, no pitamo li književnike i pjesnike za mišljenje, vjerojatno bi nam upraveli odgovor kako riječ „dom“ istu stvarnost priopćava u mnogo više finih nijansi. Jedna od najljepših domoljubnih hrvatskih pjesama „Moj dom“ završava stihom:

„Te kad mi jednom s dušom po svemiru se krene,
Zaorit ću ko grom:
O, gledajte ju divnu, vi zvijezde udivljene,
To moj je, moj je dom!“¹⁷¹

¹⁶⁷ C. DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, str. 238.

¹⁶⁸ Usp. LG 6.

¹⁶⁹ FC 21; AA 11.

¹⁷⁰ FC 21.

¹⁷¹ S. S. KRANJČEVIĆ, *Izabrana djela*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1996., str. 226.

Posljednji stih ove dojmljive pjesme zacijelo bi izgubio bi na poetičnosti i jezičnoj snazi da se umjesto riječi „dom“ Silvije Strahimir Kranjčević poslužio riječju „kuća“. Kućom se u širokoj jezičnoj uporabi prvotno misli na objekt koji omogućuje stvaranje doma. Građevnu strukturu kuće mogu oštetiti ili posve uništiti mnogi izvanjski čimbenici – vremenske nepogode, ratovi, zub vremena, no dom koji je u njoj nastao može i dalje živjeti. Riječju „dom“, „domaće“, „domovina“ zahvaćamo izvan kategorije zemne opstojnosti. Želimo li posredovati osjećaje topline, sigurnosti, nježnosti, privrženosti ili postojanosti odlučit ćemo se radije za riječ „dom“ nego za riječ „kuća“. Slijedom ovog razmišljanja, izričaj „obitelj – domaće svetište Crkve“¹⁷² koji susrećemo u hrvatskom prijevodu saborskog dokumenta *Apostolicam actuositatem* čini se spretnijim odabirom od sintagme „kućna Crkva“; koja je znatno zastupljenija u saborskim dokumentima i teološkim razmatranjima koja iz njih proistječu.

Podrijetlo oba prijevoda latinskog izričaja „domus ecclesiae“, „domaća Crkva“ kao i „kućna Crkva“ pronalazimo u novozavjetnim tekstovima. Dovršavajući poslanice zajednicama o čijem opstanku i duhovnom napretku skrbi, sveti Pavao pozdravlja Crkvu koja se okuplja u kućama braće koje spominje poimence. Zaključujući poslanicu Kološanima, piše: „Pozdravite braću u Laodiceji, i Nimfu i Crkvu u njezinoj kući“ (Kol 4, 15). Bračni par Prisku i Akvilu i Crkvu okupljenu u njihovom domu Pavao spominje s osobitom toplinom u poslanicama upućenima zajednicama u Rimu i u Korintu: „Pozdravite Prisku i Akvilu, suradnike moje u Kristu Isusu. Oni su za moj život podmetnuli svoj vrat; zahvaljujem im ne samo ja nego i sve Crkve pogana. Pozdravite i Crkvu u njihovoj kući.“ (Rim 16, 3-5); „Pozdravljaju vas crkve azijske. Pozdravljaju vas mnogo u Gospodinu Akvila i Priska zajedno s Crkvom u njihovu domu.“ (1Kor 16, 19)

Prema novozavjetnim tekstovima razaznaje se kako su Akvila i Priska prijatelji i bliski suradnici i svetoga Pavla koji su odigrali vrlo važnu ulogu u rađanju mlade Crkve. Djela apostolska govore kako su upravo njih dvoje uveli netom obraćenog Savla dublje u nauk i otajstvo kršćanske vjere (usp. Dj 18, 26). Papa Benedikt XVI. vjernicima okupljenima na audijenciji 7. veljače 2007. godine tumači važnu ulogu koju su izrađivač šatora Akvila i njegova supruga Priska imali u sazivu prve Crkve. Akvila i Priska domaćini su prvoj zajednici malobrojnih Kristovih učenika koji su se nakon Kristove smrti i nemilih događaja koji su za njegove učenike uslijedili sabirali u skrovitosti kako bi slušali Božju riječ i slavili euharistiju. Posvemašnjim pristajanjem uz Kristovo mesijansko obećanje iz kojeg se rađa otvorenost poticaju Duha Svetoga, ovaj bračni par omogućuje okupljanje koje se grčkim jezikom naziva „ekklesia“, latinskim „ecclesia“, a hrvatski izričaj za ovaj sabor

¹⁷² AA 11.

vjernika je Crkva (slavenska izvedenica grčkog izvornika „kyriake“ u značenju „ona koja pripada Gospodinu“, „Gospodinova“).¹⁷³

Implicirajući važnost koju obiteljske zajednice imaju u Crkvi, papa Benedikt XVI. ustvrđuje kako se stvarnost prve Crkve rađa u obiteljskom okružju vjernika laika koji su pokazali spremnost otvoriti vrata svoga doma Kristu i njegovoj Zaručnici. Poznavanje Svetoga pisma i razumijevanje konteksta u kojem Pavlove poslanice nastaju ovog vrsnog bogoslova vode uvjerenju kako Pavao u Poslanici Efežanima uspoređujući bračno zajedništvo s odnosom Krista i Crkve na umu ima upravo brak svojih prijatelja Akvile i Priske¹⁷⁴. Čineći daljnji korak u interpretaciji Pavlove misli, papa Benedikt XVI. kazuje kako Pavao neizravno oblikuje ustrojstvo cjelokupne crkvene zajednice prema životu obiteljske zajednice. Crkva časti Akvilu i Prisku kao model bračnog života koji je odgovorno predan služenju čitavoj kršćanskoj zajednici. Potkrepljujući još jednom tezu o sličnosti obitelji i Crkve, Papa audijenciju zaključuje mišlju kako je Crkva u svojoj biti upravo Božja obitelj.¹⁷⁵

Razlažući podrobnije složenicu „kućna Crkva“, papinska pobudnica *Evangelii nuntiandi* nastoji među kršćanima probuditi svijest kako kršćanska, napose katolička obitelj ima zadaću odražavati različite vidove cjelokupne Crkve. Katoličkoj obitelji pripada zadaća afirmacije identiteta Crkve u svijetu. Carmelo Dotolo u svom djelu *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja* nastoji izreći osobitost identiteta Crkve u društvu koje na suvremenom Zapadu s punim pravom nosi titulu „postkršćanskog društva“: „Globalni smisao tog identiteta izražava se u javnoj odgovornosti crkvene zajednice, u promicanju životnog stila koji će uznemiriti ideološku apatiju u komercijalnom upravljanju religioznim (i ne samo religioznim) iskustvom.“¹⁷⁶

Obitelj koja svoje zvanje živi autentično, minijatura je sveopće Crkve. Po uzoru na Crkvu i obitelj ima biti mjesto gdje se riječju i djelom sije Radosna vijest spasenja. Prvi proplamsaj vjere, molitvenog, duhovnog i liturgijskog života užgat će iskra s obiteljskog ognjišta domaće Crkve. Članovima kršćanske obitelji u zalog pada aktivno živjeti evanđeoske vrijednote u svakodnevnom životu i njima prožimati sav svoj dnevni rad, svoje namisli i napose odnose s drugima. Zadaća

¹⁷³ Usp. KKC 751.

¹⁷⁴ Priska je ponegdje nazvana Priskom, dok je druga mjesta spominju kao Priscilu. Premda se hrvatski prijevod tekstova službenih vatikanskih mrežnih stranica odlučuju za inačicu imena Priscila, radi ujednačenosti s biblijskim tekstovima na koje se referiramo, ovdje smo odabrali izvedenicu Priska.

¹⁷⁵ Usp. Kateheza pape Benedikta XVI. na općoj audijenciji u srijedu 7. veljače 2007., na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20070207.html (pristupljeno 29. travnja 2017.)

¹⁷⁶ C. DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, str. 235.

koju ima Crkva i koju kršćanska obitelj treba preslikavati u svom životu i društvenom djelovanju jasno je naznačena: „Crkvi naime nije samo do toga da se Evanđelje propovijeda na sve prostranijim područjima svijeta ili sve većem broju novih populacija već također mora težiti da snagom Evanđelja tako reći isprevrne mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce koji su unutar ljudskoga roda u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom spasenja.“¹⁷⁷

Govor o obitelji kao kućnoj Crkvi aludira na Isusovu prisodobu o gradnji kuće koju nam prenose evanđelisti Matej i Luka (usp. Mt 7, 21.24-27; Lk 6, 46-49). Prizorom temelja na kojima grade graditelji Isus se poslužio kako bi prenio drugu poruku svojim slušateljima, no samo letimičan osvrt na stanje u kojem se nalazi suvremena obitelj zapadnog kulturnoga kruga nameće pitanje gradi li naš naraštaj svoje brakove i obitelji na temeljima od pijeska kada ih svaka bujica može poljuljati?

Doima se kako okosnicu obiteljskog života tvori materijalna situiranost i stabilnost, ugodan ukupan životni standard, unutarnje zadovoljstvo bračnih partnera samima sobom, uspjesi njihova potomstva u školi, umjetnosti, sportu, i glazbi te perspektiva dugotrajne mladosti, ljepote i zdravlja koja će ih pratiti do kraja njihova vijeka. Takva podloga izgradnje obitelji nepostojana je, a buduća perspektiva neizvjesna. Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* kaže kako je Kristova Crkva istinski jamac i postojani čuvar cjelovitosti i postojanosti obitelji: „Jedinstvo ljudske obitelji mnogo se učvršćuje i upotpunjuje jedinstvom obitelji djece Božje, koja je utemeljena na Kristu.“¹⁷⁸ Očuvanje obiteljske stabilnosti i zajedništva omogućit će jedino buđenje duha spremnosti na žrtvu za druge, otvorenosti i velikodušnosti kod svakog njezinog člana.¹⁷⁹

Donijeti novi život na svijet i usmjeriti ga prema samostalnom življenju najljepša je misija koju je Bog predao čovjeku. Biti roditelj znači poštivati, prihvatiti i služiti novi život. Podizanje djece predstavlja veliku odgovornost koja i prema zakonu prirode i prema nauku Crkve prvotno pripada bračnim drugovima.¹⁸⁰

Providjeti materijalnu podlogu koja će omogućiti neometano odrastanje njihova potomstva nalazi se visoko na listi prioriteta većine roditeljima. Srčano nastoje i oko poticanja intelektualnog razvoja i stjecanja raznih vještina koje će njihovoj djeci biti od koristi kroz život. Žele da im djeca budu sretna i uspješna. Uspjeh se polako prikućio svijetu kao novi idol kojem se klanja suvremeni

¹⁷⁷ PAVAO VI., *Evangeliū nuntiandi. Naviještanje evanđelja* (=EN), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., br. 19.

¹⁷⁸ GS 42.

¹⁷⁹ Usp. FC 21.

¹⁸⁰ Usp. FC 36.

svijet. Vrlo je važno ostvariti uspjeh na različitim područjima života, stoga mu je potrebno podrediti sve. Broje se samo vrhunska ostvarenja u poslu, sportu, glazbi.

U kovitlacu ubrzane svakodnevice i pohlepne ekonomske mašinerije koja proždire vrijeme i snagu ljudi koji su primorani sudjelovati u bespoštednoj utrci za opstanak ili uhvatiti, trenutci koji se provode u krugu obitelj su rijetki i dragocjeni. Umor, stres i pritisak prekobrojnih obveza se nad obitelj nadvijaju i u trenutcima koji bi trebali biti posvećeni osnaživanju zajedništva. Slobodno vrijeme koje im preostaje nakon satova stranih jezika, glazbene škole i nekog sporta djeca radije provode pred različitim ekranima nego u produhovljenim razgovorima s roditeljima. Roditelji su iscrpljeni dnevnim ritmom koji poput riječnoga vira guta svaki atom njihove energije i opterećeni konfliktima sa šefovima, radnim kolegama, prometnim gužvama, neplaćenim ratama kredita i beskonačnim redovima u trgovinama. Vjerski odgoj u krilu obitelji stoga je prečesto prvi balast koji se baca u nastojanju racionalizacije vremena koje roditelji provode sa svojom djecom. Nesumnjivo je kako roditelji svojem potomstvu u naslijeđe žele ostaviti ljepši i bolji svijet, no počesto se zaboravlja kako se takav svijet stvara već u okrilju obitelji odgojem za pravednost, socijalnu osjetljivost te moralnu i društvenu odgovornost. Povede li se riječ o duhovnoj formaciji djece, moralnom odgoju i implementiranju vjerskih praksi u obiteljsku svakodnevicu previše je katoličkih roditelja spremno zauzeti *laissez faire* pristup. Dogmatska konstitucija o Crkvi naglašava kako: „Bračni drugovi i kršćanski roditelji moraju, slijedeći svoj vlastiti put, s vjernom ljubavlju jedan drugoga kroz cio život podržavati u milosti i svoju djecu, koju s ljubavlju od Boga primili, poučavati u kršćanskom nauku i u evanđeoskim krepostima.“¹⁸¹ Odgoj protkan istinama kršćanskog nauka i ćudoređa katoličkim roditeljima treba predstavljati potku svim ostalim ostvarenjima i biti mjerilo svih uspjeha. Primarna obveza koju pred njih stavlja roditeljska uloga stoga je: „...da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece.“¹⁸²

Monokromatski prikaz društvene situacije koja je posve raskrstila s duhovnošću i religioznošću možda je nešto pretjeran. Roditelji koji nemaju snažan stav protivljenja religioznom uplivu na formaciju svoje djece domenu vjerskog odgoja dragovoljno će prepustiti bakama i školskom vjeronauku. Obeshrabruje ipak prešutno previđanje kako cjelovit odgoj djece, koji uključuje i njihovo moralno i duhovno oblikovanje pripada najvažnijim dužnostima kršćana koji Božjem pozivu na svetost odgovaraju živeći u obiteljskim zajednicama. Nije jednostavno izići iz

¹⁸¹ LG 41.

¹⁸² GS 3.

zone ugone i biti radikalno drugačiji, no oni koji slijede Krista trebaju biti spremni prihvatiti i „ludost križa“ (usp. 1Kor 1,23) koja ih razlikuje od „sinova ovoga svijeta“ (usp. Lk 16, 8).

Roditelji koji su svoje poslanje ukorijenili u Kristu biti će prvi navjestitelji poruke spasenja svojoj djeci, a svi zajedno će riječju i životnim primjerom evangelizirati obitelji s kojima dolaze u svakodnevnu interakciju kao i sredinu u kojoj žive.¹⁸³ Pastoralna konstitucija o Crkvi u svijetu daje poticaj kršćanskim roditeljima hrabreći ih pri vršenju njihovog poslanja riječima: „Ako roditelji prednjače primjerom i zajedničkom obiteljskom molitvom, djeca će, i svi koji žive u krugu obitelji, lakše naći put čovječnosti, spasenja i svetosti.“¹⁸⁴ Dekret o apostolatu laika pristaje uz istu ideju koja ističe odgovornost kršćanskih roditelja: „Kršćanski roditelji jedno drugome, svojoj djeci i ostalim članovima svoje obitelji suradnici su milosti i svjedoci vjere. Oni su svojoj djeci prvi prenosioci vjere i odgojitelji; riječju i primjerom odgajaju ih za kršćanski apostolski život...“¹⁸⁵ Dokument Drugog vatikanskog sabora *Gravissimum educationis* beskompromisno ustraje pri naumu da u roditeljima potakne svijest o njihovoj nenadoknadivoj odgojnoj ulozi koju ni jedna društvena instanca ne može preuzeti. Odgoj naziva „teškom obavezom“ koja proizlazi iz biološkog određenja koja ovoj obvezi prethodi: „Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju vrlo tešku obavezu da ih odgajaju i za to ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takva da se teško može čim drugim zamijeniti.“¹⁸⁶

Bake i djedovi te školski vjeronauk zajedno s drugim društvenim čimbenicima koji služe dobru odgoja i obrazovanja djece su dobrodošla potpora roditeljskim nastojanjima oko konkretne primjene vjerskih vrednota u život, no roditelji su primarni odgojitelji te su toga i prvi glasnici vjere svojoj djeci. Svaka pomoć je dobrodošla, no, naglasimo još jednom, Evanđelje se prvotno proklamira svjedočenjem.¹⁸⁷ *Lumen gentium* ovu odgovornost naglašava: „U toj Crkvi, koja bi se mogla nazvati kućnom, roditelji moraju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjesnici vjere, i njegovati zvanje prikladno za svakog pojedinoga, s osobitom brigom za ono sveto.“¹⁸⁸

Dok hodi stazama vremenitosti, čovjek ne može i ne treba posve apstrahirati od zahtjeva koje mu upućuje svijet, no prvotna briga mora biti usmjerena na neprolazno i nepropadljivo. Primivši poklad vjere od svojih duhovnih pređa, preuzeli smo obvezu taj poklad predati onima koji dolaze nakon nas. Podsjećajući na odgovornost za evangelizaciju koja pripada onima koji su

¹⁸³ Usp. GS 71.

¹⁸⁴ GS 48.

¹⁸⁵ AA 11.

¹⁸⁶ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., br. 3.

¹⁸⁷ Usp. EN 21.

¹⁸⁸ LG 11.

navještaj vjere već primili, papa Pavao VI. izriče: „Oni koji su je primili, oni koje okuplja u zajednicu spasenja, mogu je i moraju priopćivati i dalje širiti.“¹⁸⁹

O snažiti senzibilitet prema svetomu u svojem potomstvu znači u baštinu im predati „bolji dio“ (usp. Lk 10, 38-42). Put svetosti i potpunije čovječnosti nije jednostavno pronaći. Pri tomu osobita važnost leži na roditeljima koji će na intenzivnije nastojanje oko posličenja s Kristom svoje ukućane ohrabriti osobnim primjerom, zajedničkom molitvom te sudjelovanjem u liturgijskim slavljinama i pučkim pobožnostima.¹⁹⁰ Usvajajući način života koji uključuje ove preporuke i dopuštajući da iz obilja milosti kojim ju natapa Duh Sveti crpe i drugi, obitelj postaje mala ili kućna Crkva.

3.1. Kućna Crkva unutar društvene zajednice

Josip Čorić u svom članku *Obitelj subjekt i objekt pastorala* piše kako je obitelj susretište Crkve i svijeta.¹⁹¹ Društvena situacija zapadnog kulturnog okružja ne govori u prilog očuvanja tradicionalnih vrednota, osobito nose li one religiozan prizvuk. Religiozno, duhovno i pobožno tijekom desetljeća ubrzanog ekonomskog napretka i rasta istoznačnica su pojmovima koji izriču ono što je nazadno, retrogradno i zaostalo.

Duhovno ozračje Hrvatskoga društva dodatno je opterećeno balastom sukoba komunističko-socijalističkog i kapitalističko-liberalnog svjetonazora čiji se sraz dogodio 90-ih godina proteklog stoljeća na području naše domovine. Ova dva krajnje različita svjetonazora imaju malo zajedničkoga. Poveznica koja ih približava nalazi se u odbacivanju Boga kao relevantnog čimbenika čovjekova života te degradiranje i potiskivanje vjere u privatni sektor osobnog života koji nema što raditi na javnoj sceni društva. Posljedice ovoga sraza na brak i obitelj se osjećaju u punom intenzitetu tek sada, nakon godina odmaka. Ustvrdili smo ranije kako je društvo u kojem mladi naraštaji imaju stvarati obitelji duboko natopljeno destruktivnim slobodoumljem koje najčešće proturječi samo sebi, no uspješno pridonosi dezintegraciji obitelji koja je osnovna stanica tog istoga društva.

Prešutni pristanak na potiskivanje vjerskog života u ložnicu stroge intime samo je jedan od gorkih plodova koji donosi opisano stanje društva. Priznanje kako je vjera privatna stvar ima logičnu posljedicu na članove obitelji koji zaziru svjedočiti vjeru jedni pred drugima. Nisu rijetki ni roditelji, poglavito majke, koje smatramo „aktivnim“ ili „praktičnim“ vjernicima, no svoju vjeru

¹⁸⁹ EN 13.

¹⁹⁰ Usp. GS 48.

¹⁹¹ Usp. J. ČORIĆ, *Obitelj subjekt i objekt pastorala*, u: *Bogoslovska smotra*, 75(2005.)1, str. 222.

čvrsto drže iza vratnica svoje privatnosti. Moralne vrijednosti i norme koje društvo nemilosrdno gazi ne ostavljaju ih ravnodušnima, a ipak na njih sliježu ramenima smatrajući da njihova uloga u društvu nije dovoljno bitna da mogu zaustaviti žrvanj promjena koji melje stupove koji to isto društvo podupiru i nose. Podići glas protiv pobačaja, javnog oglašavanja i široke dostupnosti abortivnih sredstava „za dan poslije“, usprotiviti se eutanaziji ili izjednačavanju homoseksualnih zajednica sa ženidbenim savezom muškarca i žene znači izložiti se kritici okoline koja u ime obrane neki put *ad hoc* iskonstruiranih čovjekovih prava nemilosrdno i netolerantno satire sve s čime nije u potpunom suglasju. Osobnu molitvu, povremene duhovne vježbe i volontiranje u projektima župne ili društvene zajednice smatrat će dostatnim doprinosom društvenom i obiteljskom životu, dok drugi članovi njihove obitelji i šire društvene zajednice trebaju sami pronaći svoje putove koji vode k Bogu. Neupitno je kako će svoju djecu krstiti, pričestiti i krizmati uz bogate, svečane proslave u širokom krugu obitelji i prijatelja. Upisat će ih na školski vjeronauk, potaknuti na pohađanje župne kateheze, ali apel na savjest tvrdoglavog muža ili djece koja prolaze faze adolescentske pobune i u emancipaciji od roditeljskog vođenja žele potvrdu svoje samostalnosti iziskuje zaimanje duboko ispod površine međusobnih relacija, puno teških dijaloga, mnogo samoprijegora i more strpljenja.

Izuzev toga, tendencije suvremene globalne struje svijesti u ime već spomenute metamorfne tolerancije i „prava na izbor“ koji je u sekularnom društvu uzdignut na sakralnu razinu među roditeljima pokušavaju razviti svijest kako djeci moraju zajamčiti pravo na osobni odabir svoje duhovnosti, vjere, religije. Pri tomu bi bilo dobro u ime materijalno konzumerističke potke novoga svijeta zadržati kulturno-folklornu dimenziju religijske zbilje. Naime, unatoč silnim naporima oko pridavanja važnosti sekularnim praznicima poput Valentinova ili Halloweena još nije iznađen dostojan pandan proslavi Božića, iako su naponi da se svetkovini Kristova rođenja oduzme smisao i značenje urodili plodom. Televizijski i radijski voditelji će nam u to ime čestitati neke neodređene blagdane, a na policama trgovina će nas mamiti prekrasni ornamenti na kojima je riječ Božić ili Christmas zamijenio neuvredljivi pojam Xmas.

Očevidno je kako je vjerska dimenzija postaje sve manje poželjna komponenta odgoja i obrazovanja. Prigovori kako vjeronauku nije mjesto u školama čuju se sve češće i sve su glasniji. Neodređena i neobvezujuća duhovna stremljenja i zavirivanja u onostrano su poželjna, dok su formalna pripadnost nekoj religiji, istinska vjera i pobožnost ostatci prošlosti koja čovječanstvu priječi napredak.

Nije jednostavno plivati protiv struje, no tekstovi dokumenata koje su oci Drugog vatikanskog sabora namijenili katoličkim vjernicima novoga doba ujedno kore i bodre: „Uvijek je bila dužnost supruga, a danas glavni dio njihova apostolata, svojim životom pokazivati i javno

svjedočiti nerazrješivost i svetost bračne veze, odlučno se boriti za pravo, koje pripada roditeljima i skrbnicima, da kršćanski odgajaju svoju djecu, braniti dostojanstvo i zakonitu autonomiju obitelji. Roditelji i svi vjernici neka surađuju s ljudima dobre volje da ta prava budu potpuno zaštićena u civilnom zakonodavstvu.¹⁹² Početkom drugog tisućljeća, papa Ivan Pavao II. u svom apostolskom nagovoru upućenom biskupima, kleru i laicima podsjeća: „Poglavito treba djelovati tako da sve potpunijim evanđeoskim odgojem kršćanske obitelji daju uvjerljiv primjer mogućnosti braka življen na način koji je po svemu sukladan Božjemu planu i istinskim zahtjevima ljudske osobe: osobe supružnika, a ponad svega najkrhkije osobe, osobe djece.“¹⁹³

Kršćanski poziv ne može biti življen samo u privatnoj sferi intimnog bračnog i obiteljskog zajedništva. Obitelj vrijednostima koje njeguje mora oplemeniti društvenu zajednicu iz čije životne sredine proistječe te istodobno učiniti sve što može kako bi od te društvene zajednice postigla potporu i zaštitu moralnih vrijednota koje je razlikuju od drugih oblika zajedničarstva. Nazivajući obitelj *malom Crkvom*, apostolska pobudnica *Familiaris consortio* jarkim svjetlom osvjetljuje poziv kršćanske obitelji: „Kršćanska obitelj je pozvana, po uzoru na 'veliku' Crkvu da bude znak jedinstva svijetu i da u tom smislu obavlja svoju proročku ulogu, svjedočeći za kraljevstvo Božje i mir Kristov prema kojemu korača čitav svijet.“¹⁹⁴ Društvena zajednica bi trebala čvršće prigrliti zaštitu obitelji, jer, složiti ćemo se s tvrdnjom koju čitamo u konstituciji *Gaudium et spes*: „Obitelj je u neku ruku škola potpunije čovječnosti.“¹⁹⁵ Kršćani zasigurno postupno postaju manjinski dio društva, ali ta manjina ne smije biti stidljiva i šutljiva.

Katoličkim roditeljima na raspolaganju stoji preobilna riznica Crkve iz koje mogu crpiti neograničenu potporu pri vršenju ovog važnog poslanja. Prije svega treba se okrenuti prokušanim smjernicama za snaženje duhovnoga života, stoji u konstituciji o Crkvi: „Da pak ljubav, kao dobro sjeme, u duši raste i donese plod, svaki vjernik mora rado slušati Božju riječ i vršiti njegovu volju uz pomoć njegove milosti, često primati sakramente, osobito Euharistiju, često sudjelovati u svetim činima, postojano se posvećivati molitvi, samozataji, djelotvornoj službi braći i vježbanju u svim krepostima.“¹⁹⁶ Katolički vrtići, škole i sveučilišta mogu pomoći u prenošenju vrijednosti koje klasaju na plodnom tlu Kristova evanđelja, a postoje i u dekadentnom društvu suvremenog Zapada. Već odavna postoje radijske stanice koje putem svojih valova šire evanđeosku poruku, a u novije vrijeme osnivaju se i televizijski programi i razvijaju se internetski portali koji imaju isti cilj. Naposljetku naglasimo važnost župnih zajednica te mnogovrsnih udruga, zajednica i pokreta

¹⁹² AA 11.

¹⁹³ NMI 47.

¹⁹⁴ FC 48.

¹⁹⁵ LG 52.

¹⁹⁶ Isto, 42.

koje nastaju kao blagovremen odgovor Crkve na zahtjeve vremena u kojem se nalazi. Pokreti i zajednice koje sabiru pojedince i obitelji ne dopuštaju da se dinamika Crkve iscrpi i utiša. Svjedočki primjer, međusobno ohrabrenje, savjet, oslonac i stvarna pomoć važni su ponajprije krhkim mladicama novih obitelji koje tek imaju izrasti u čvrstu, samostalnu biljku u nenaklonjenom duhovnom okružju. Dekret o apostolatu laika upravo stoga potiče obitelji na međusobno povezivanje: „Da bi što lakše postizavale cilj svoga apostolata, moglo bi biti korisno da se obitelji udružuju.“¹⁹⁷ Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu ovu uputu dopunja i pojašnjava: „Obitelj neka svoja duhovna bogatstva velikodušno dijeli s drugim obiteljima. Tako će kršćanska obitelj, jer nastaje iz ženidbe, koja je slika i sudioništvo u savezu ljubavi između Krista i Crkve, otkriti svima živu prisutnost Spasitelja u svijetu i istinsku narav Crkve, kako ljubavlju supruga, nesebičnom plodnošću, jedinstvom i vjernošću tako i ljubaznom suradnjom svih njezinih članova.“¹⁹⁸

3.2 Duhovni pokreti Katoličke Crkve

Zanimljivo bi bilo čuti osvrt svetog Ivana evanđelistu na trend „politički korektnog“ iznošenja svojih ideja i mišljenja koji je sve više zamjetan u suvremenim publikacijama. Odnedavna je postalo pitanje društvenog bontona svoja mišljenja, ideje i stavove plasirati uvelike razblažene ili ih barem okružiti ogradama koje drugoga štite od potencijalne povrijede osjećaja uslijed neslaganja s idejom koju autor zastupa. Krećemo se u zamišljenim misaonim krugovima koje svednevice sami sužavamo želeći se predstaviti što čovjekoljubnijima i tolerantnijima. Pred čitalačku publiku sve više tekstova dolaze popraćeno digresijama poput ove: „Osobno mislim ovako, no time nipošto ne želim reći kako je suprotno mišljenje krivo.“ Sveti Ivan bi vjerojatno zagrmio na suvremene mekušce kao što u Knjizi Otkrivenja ne šteti Crkvu u Laodiceji: „Ovo govori Amen, Svjedok vjerni i istiniti, Početak Božjeg stvorenja: Znam tvoja djela: nisi ni studen ni vruć. O da si studen ili vruć! Ali jer si mlak, ni vruć ni studen, povratit ću te iz usta“ (Iv 3, 14-16). Pokušaj nametanja svoje volje, autoriteta, stavova nekome ne smatra se više poželjnim ni u odgoju vlastite djece, a uvjeravanje odrasle osobe u ispravnost svoga mišljenja dopustivo je samo na platformi neobvezujućih debata površnog intelektualnog diskursa.

Da je Isusov misijski nalog: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!“ (Mt 28, 18-20)

¹⁹⁷ AA 11.

¹⁹⁸ GS 48.

prvotno izrečen našim suvremenicima, vjerojatno bi bio doživljen kao povrjeda dobrog ukusa. Društvo koje poziva na snošljivost, međusobno prihvaćanje i poštivanje različitosti, vjerska očitovanja trpi jedino na pojedinačnoj i privatnoj razini. Udruživanje u zajednice s religioznim predznakom pod sumnjom je opasnosti radikalizma, fundamentalizma i fanatizma.

Ostajući vjerna Kristovu nalogu, Crkva Radosnu vijest nepokolebljivo pronosi ne osvrćući se mnogo na društvene trendove. Tvrdnju koju izriče apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu teško je dvoznačno tumačiti: „Radosna vijest o Kraljevstvu koje dolazi i koje je započelo vrijedi, uostalom, za sve ljude i za sva vremena.“¹⁹⁹ Trendovi su možda pokazatelji stanja razvoja društva, no podložni su promjenama, a kako stoji u poslanici Hebrejima: „Isus Krist jučer i danas isti je – i uvijek“ (Heb 13, 8).

Navještaj Evandjelja pretpostavlja osoban, svjestan odgovor pojedinog čovjeka, no nemamo ga prava potisnuti u domenu privatnosti. Isus kaže svojim apostolima kako je njegova kerigma namijenjena „narodima“, a ne pojedinim sretnim odabranicima. Kerigmatska misija Crkve nema strogo zadane putanje kojima mora ići. Riječ spasenja se pronosi i svjedoči gdje god ima ušiju da ju čuju. Jednaku vrijednost ima navještaj Božje Riječi pojedincima, manjim i većim skupinama kao i širokim narodnim masama.

Pobudnica pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* ne zaboravlja značaj zajednice u kontekstu navjestiteljskog mandata koje je Crkva primila od Krista: „Oni koji iskreno prihvate Radosnu vijest, snagom tog prihvaćanja i zajedničke vjere sabiru se dakle u Ime Isusovo da bi Kraljevstvo zajedno tražili, gradili i živjeli. Čine jednu zajednicu koja i sama počinje naviještati Evandjelje.“²⁰⁰ Zajednica se u ovom smislu pokazuje kao klijaliste na čijem hranjivom tlu uzajamne potpore, ohrabrenja i korektivne kritičnosti klice spasonosne Vijesti niču, rastu i donose stotruk plod (usp. Mk 4, 8).

Temeljem brojnih posaborskih pastirskih poticaja, imamo pravo zaključiti kako Crkvu novoga doba osnažuje nova duhovnost, duhovnost zajedništva, o kojoj rado zbori i koju promiče papa Ivan Pavao II. Tumačeći duhovnost zajedništva Papa pojašnjava: „Duhovnost zajedništva znači ponajprije pogled srca, usmjeren na otajstvo Presvetoga Trojstva koje boravi u nama i čije svjetlo treba vidjeti također na licu braće i sestara koji su pored nas. Nadalje duhovnost zajedništva znači sposobnost da se čuje brat u vjeri u dubokomu jedinstvu mističnoga tijela, dakle kao netko

¹⁹⁹ EN 13.

²⁰⁰ Isto.

tko mi pripada...²⁰¹ Procvat raznih crkvenih udruženja, zajednica i pokreta odaziv su pozivu svetog pape Ivana Pavla II da se od Crkve načini „dom i škola zajedništva...“²⁰²

3.2.1. Udruživanje vjernika laika

Promatramo li s određenim odmakom povijest Crkve, zamijetiti ćemo amplitude čije krajnje točke predstavljaju periode duhovnog, intelektualnog, kulturnog i moralnog rasta i dekadencije koje se nižu u neprekinutom slijedu. Razdoblja nemjerljivih doprinosa razvoju školstvu i znanosti smjenjuju se s periodima u kojima se javljaju ružne mrlje na skutima Crkve poput nemilosrdnih anatema, indulgencije i simonije. Križarski ratovi bacaju sumornu sjenu na pokroviteljstvo Crkve koje omogućuje procvat umjetnosti i kulture. Crkveni raskoli, progoni vještica i onih koji su smatrani hereticima antitezu imaju u osnivanju bolnica, hospicija i briga za one čija se egzistencija odvija na rubu društva. Doba uzburkana silovitim borbama za očuvanje vjere uviru u duga razdoblja mira i stagnacije, stanovitog društvenog ekvilibrija kojem društvene strukture Crkvi omogućuju neometano djelovanje i širenje. Idealno ravnovjesje na Zemlji ne postoji. Vrijeme progona prve Crkve uz neosporne žalosne posljedice, ujedno je bilo i vrijeme bujanja teološke misli, uzleta duhovnosti i potvrde svetosti nebrojenih kršćana. Slično primjećujemo i danas. Usred situacije vjerske anemije pod kojom je klonuo duh novovjekog Zapada, u nekim krajevima svijeta gdje vjerski progoni ne jenjavaju ustaju oni koji su spremni odabrati Krista ispred vlastitog života.

Naprotiv, prilike u kojima Crkva uživa čast u očima svjetovne vlasti rijetko donose željeni duhovni prinos kojem se kršćani nadaju. Ugled, svjetovna priznanja i društveni utjecaj koji u takvim situacijama crkveno-društvene sprege prate crkvene službe prečesto su se pokazali sirenskim zovom kojemu je teško odoljeti. Kolo se potom okreće iznova. Javljaju se novi duhovni nemiri, rađaju se nove čežnje za katarzom i obnovom Crkve.

Pokreti u Crkvi nisu apsolutna novina. Vjernici svjetovnjaci su samostalno ili vođeni pripadnicima kleričkog staleža više puta osjetili poriv okupiti se u zajednice koje su poput sv. Franje Asiškog imale nakanu „popraviti Kristovu Crkvu koja se ruši“.²⁰³ Već od prvih vremena formacije Crkve nekim kršćanima plamen evanđeoske revnosti ne dopušta da se zadovolje „minimumom“ življenja vjere. Zauzetije od drugi traže načine i putove života koji bi bio što

²⁰¹ Isto.

²⁰² Isto, 43.

²⁰³ Usp. Franjo, pođi i popravi mi crkvu!, na: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/franjo-podji-i-popravi-mi-crkvu> (pristupljeno 1. lipnja 2017.)

usklađeniji s Evanđeljem. Prvi pokreti Crkve proviru upravo iz duhovnog nemira koji kršćanima ne dozvoljava sklapanje kompromisa sa svijetom. Monaški pokret je primjer odlučnosti za stvaranjem enklava Božjega Kraljevstva tijekom iščekivanja Kristova drugog dolaska. Obnova redovništva koja je krenula iz francuskog gradića Clunyja u X. stoljeću; pozitivan sveopći prevrat Crkve zrelog srednjeg vijeka koji su uzročili „prosjački redovi“; misionarske aktivnosti redovnika Družbe Isusove pokrenute u XVI. stoljeću iz želje da se Radosna vijest razglasi čitavim svijetom te ustanova ženskih družbi koje su najpotrebitijima donijele dah kršćanskog *caritasa* također se mogu smatrati duhovnim pokretima Crkve.²⁰⁴ Crkva pamti i primjere udruživanja svjetovnih vjernika koji možda nemaju sve odlike koje se pripisuju pokretima, no dali su svoj obol izgradnji Crkve svoga vremena. Riječ je o bratovštinama, trećim redovima i viteškim udruženjima koji su pokazali spremnost svoje napore u molitvi i karitativnom djelovanju staviti na raspolaganje Crkvi i prepustiti se upravi i vodstvu njezine hijerarhije.

Nažalost, nemalo pokreta je unatoč iskrenoj želji za doprinosom obnovi Crkve zastranilo. Prisjetimo se nekih među njima: montanisti, katari, patareni, husiti, valdenzi i albigenzi. Rana Zapadnog crkvenog raskola koja do danas nije zacijelila vođena je također iskrenom namjerom da se Crkva liši balasta ljudskih pogriješaka koji su okaljali njezin obraz.²⁰⁵ Sila reformacije Crkve, tako spremno prihvaćena i provedena sa strane vjerničke mase Crkvu je prelomila, a ne obnovila.

Nakon ove kratke šetnje poviješću mogli bismo se zapitati ima li uopće potrebe truditi se oko izgradnje boljega svijeta, društva, Božjeg kraljevstva na Zemlji, kad se već u slijedećem trenutku javi novi val koji sve što smo izgradili na pjeskovitoj obali prolaznosti izbriše? Trpkost koju za sobom ostavlja ovaj, pomalo turoban, zor na povijest čovječanstva uzmiče pred jasnom spoznajom kako je Kristov Duh uvijek prisutan i djelotvoran u Crkvi. *Lumen gentium* će o prisutnosti Duha Svetoga u Crkvi reći kako: „Snagom Evanđelja čini da se Crkva pomlađuje, i neprekidno je obnavlja i vodi k savršenom sjedinjenju s njezinim Zaručnikom.“²⁰⁶ Duh Sveti uvijek ima spreman odgovor na pitanje „Quo vadis, Ecclesia?“ Oluje koje nemilosrdno šibaju Kristovu lađu Duh Sveti sveudilj smiruje, a usnulu Crkvu budi i u njezinim utrnulim udovima potiče kolanje novog života.

Svako razdoblje života Crkve nosi biljeg neke osobitosti, a najnovije doba Crkve obilježeno je pojavom mnogih, raznoobličnih pokreta koje pojednostavljujući razumijevanje nazivamo jedinstvenim nazivnom „crkveni duhovni pokreti“.

²⁰⁴ Usp. J. RATZINGER, *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002., str. 105-113.

²⁰⁵ Usp. T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta*, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 371.

²⁰⁶ LG 4.

3.2.2. Terminološke diferencijacije: duhovni pokreti, pokreti Crkve, zajednice, udruženja, akcije...

Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici o vjernicima laicima *Christifideles laici* primjećuje kako je u današnje vrijeme laičko udruživanje dobilo poseban uzlet. Papa tvrdi kako bi se čak moglo govoriti „o jednome novom agregativnom stadiju među vjernicima laicima.“ Tekst spomenute apostolske pobudnice nastavlja navodeći papine misli koje je pred sabranim vjerničkim mnoštvom izrekao u *Angelusu* 23. kolovoza 1987. godine: „Zaista, uz tradicionalno združilaštvo, kadikad kraj samih njegovih korijena prokljali su novi pokreti i udruženja, posebni svojim izgledom i ciljevima: toliko je bogatstvo i gipkost pomoći kojoj Duh opskrbljuje crkveno tkivo, i tolika je također sposobnost inicijative i velikodušnost našeg laikata.“²⁰⁷ Dekret o poslanju laika primjećuje kako je potreba vjernika za udruživanjem u zajednice i pokrete posve u skladu s ljudskom naravi: „Udruženi apostolat izvrsno odgovara ljudskom i kršćanskom položaju vjernika i ujedno je znak zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu.“²⁰⁸

Razvoj teološko-pastoralnog pojmovnika odvija se „u hodu“, sinkrono s novim duhovnim zbivanjima u životu Crkve, stoga je pojedine termine teško čvrsto razlučiti jedan od drugoga. Pretražujući tekstove dokumenata Drugog vatikanskog sabora nećemo pronaći pojmovnu složenicu „crkveni duhovni pokret“. Crkvene duhovne pokrete ispravno je shvatiti kao jedan od ishoda zadnjega sveopćeg sabora Crkve. Duhovni pokreti Crkve impetus dobivaju tragom tumačenja i praktičnog provođenja nauka koji Oci uobličuju u saborske dokumente. Začetak govora o crkvenim duhovnim pokretima možemo prepoznati u sadržajima Drugog vatikanskog sabora koji tematiziraju udruživanje laika, djela apostolata i u spomenu *Katoličke akcije*. *Katolička akcija* laičko je udruženje nastalo početkom XX. stoljeća koje možemo smatrati prethodnikom suvremenih duhovnih pokreta Crkve. Papa Pio XI. Katoličku akciju je zamislio kao sudjelovanje vjernika laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve i poticao je njegovo širenje i djelovanje. Poslanje *Katoličke akcije* grana se u dva smjera: prvi je usmjeren postizanju općeg asketsko-mističkoga cilja, a drugi vodi izgradnji unutarnjeg i vanjskog socijalnog Kraljevstva Isusa Krista. Potonje potporu ima u izobrazbi prilagođenoj staležu i dao je značajan doprinos razvoju katoličke sociologije.²⁰⁹ Saborski oci izražavaju simpatije za ovaj pokret i njegove inačice jer u uskoj povezanosti s hijerarhijom na izvrstan način ostvaruju apostolske ciljeve.

²⁰⁷ CL 29.

²⁰⁸ AA 18.

²⁰⁹ Usp. Blaženi Ivan Merz, na: <http://ivanmerz.hr/staro/sabrana-djela/put/26-apostolat3.htm> (pristupljeno 13. svibnja 2017.)

Iuvenescit Ecclesia, pismo koje Kongregacija za nauk vjere upućuje biskupima Katoličke Crkve, svraća pozornost na zbilju novih gibanja u Crkvi: „Vrijednosti i bogatstvu svih tradicionalnih udruženja, koje karakteriziraju posebni ciljevi, kao i ustanova posvećenog života i družbi apostolskog života, pridodaju se novije stvarnosti koje se mogu opisati kao vjerničke udruge, crkveni pokreti i nove zajednice. (...) One se ne mogu jednostavno shvaćati kao dragovoljno udruživanje osoba kako bi se postigao određeni vjerski ili društveni cilj. To obilježje 'pokreta' čini ih prepoznatljivima u crkvenoj panorami kao snažno dinamične stvarnosti, koje mogu pobuditi posebnu privlačnost prema evanđelju i sugerirati ponudu kršćanskog života koja je po svojoj prirodnoj tendenciji globalna i dotiče sve aspekte ljudskog postojanja.“²¹⁰

Tomislav Ivančić prije govora o crkvenim duhovnim pokretima ustraje na razlikovanju jezičnih kovanica: „pokreti Crkve“ i „pokreti u Crkvi“. „Pokreti Crkve gibanje su čitave Crkve. Takvi su npr. liturgijski pokret, marijanski pokret, biblijski pokret, katehetski pokret i evangelizacijski pokret. Za razliku od njih, pokreti u Crkvi gibanja su nekih skupina vjernika, koji su nositelji raznih nadahnuća, darova, službi i djelovanja Duha Svetoga u Crkvi.“²¹¹ Precizno razlikovanje ovih pojmova ipak je teško postići i čvrsto ga se držati jer se po svom smislu i sadržaju na koji se odnose odveć često preklapaju i nije ih jednostavno potisnuti „svaki u svoj obor“. „Pokreti Crkve“ kako ih poima Ivančić također počivaju na plećima skupina koje odgovaraju na poticaj Duha, dok nadahnuće kojim se vode „crkveni pokreti“ može zahvatiti Crkvu u čitavom svijetu.

Jezična tvorba „crkveni duhovni pokreti“ nalaze svojevrsnu alternativu u riječima laička udruženja, akcije, organizacije, društva, ustanove i zajednice. Navedeni pojmovi razlikuju se manje ili više uočljivim nijansama, no u široj govornoj primjeni odnose se mahom na izricanje iste stvarnosti. Namjeravajući napraviti jasnu pojmovnu distinkciju, Ivančić u članku *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta* razlučuje crkvene zajednice od duhovnih pokreta. Ivančić razliku vidi u razmjerima djelovanja: djelovanje pokreta uzima sveopće razmjere, dok je djelovanje zajednica vezano uz mjesnu Crkvu: „Za razliku od drugih skupina u Crkvi, koje su stabilne i vezane uz župu i crkvene strukture, pokreti prelaze granice župe i lokalnih Crkava te djeluju općecrkveno, univerzalno. Postoje stoga razlozi za to da u Crkvi smijemo razlikovati razne skupine od pokreta na taj način da skupine u Crkvi predstavljaju stabilnost mjesne Crkve i u njoj djeluju, dok pokreti predstavljaju misionarsku univerzalnu Crkvu i djeluju u njoj.“²¹² Pojmove

²¹⁰ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia. Pismo biskupima Katoličke Crkve o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve* (=IE), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., br. 2.

²¹¹ T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta*, str. 366.

²¹² T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta*, str. 366.

izbistriti pokušava i Mariane Tigges: „Oznaka pokreti upućuje na to da se ove skupine već u njihovim strukturama neznatno razlikuju od postojećih crkvenih zajednica. Razgraničenje od drugih skupina nije uvijek lako. Oni se razlikuju od klasičnih redova i suvremenih redovničkih ustanova po tome što se ne temelje na tako radikalnoj životnoj odluci koja je – kao u redovnim zajednicama – povezana s doživotnim zavjetima i što s te strane imaju manje institucionalne i propisane elemente. Približuju se dobrim dijelom sekularnim institutima koji su službeno osnovani nakon Drugog svjetskog rata u katoličkoj Crkvi, ali nemaju tako čvrsto iscrtani životni oblik kao oni. Riječ 'pokreti' prikladna je budući da dobro naznačuje fleksibilni oblik zajednice: oni su jače strukturirani i više obvezuju nego spontane skupine, ali ne tako obvezujući kao asocijacije, udruženja ili udruge.“²¹³

3.2.3. Uloga duhovnih pokreta u životu suvremene Crkve

Dah Duha Svetoga potiče životvorna gibanja u tijelu Crkve, a duhovni pokreti su jedan vid njihova očitovanja. Crkveni duhovni pokreti mogu se shvatiti i kao odgovor na posvemašnju sekularizaciju svijeta, na množenje novih religioznih pokreta raznih provenijencija i na potrebe suvremene Crkve.²¹⁴ Jakov Mamić i Jesús Castellano u prilog novim duhovnim pokretima Crkve kažu: „Velikim su se dijelom potvrdili svježinom poruke i životnošću navještaja, trijeznim i povjerljivim prijanjem uz evanđelje i vjernošću egzistenciji, svojim cjelokupnim dinamizmom i određenom disciplinom. Osim što novi pokreti uspostavljaju nove oblike života ili različite oblike duhovnosti, oni donose novu osjetljivost i rađaju nova događanja, unose nove teme koje služe sustavnom promišljanju duhovnosti na njezinim bitnim područjima: na području Crkve, svijeta, svetosti, molitve, apostolata, zahvata Duha Svetoga, mjesta kršćanskog iskustva itd.“²¹⁵

Nastojimo li odrediti polazišnu točku ekspanziji crkvenih duhovnih pokreta, pronaći ćemo je u otuđenju i osamljenosti koje polako nagrízaju egzistencijalnu zbilju suvremenog čovjeka. Popularnost crkvenih duhovnih pokreta Carmelo Dotolo vidi u kontekstu umnažanja različitih „afektivnih zajednica“ koje zadovoljavaju čovjekovu potrebu za drugim.²¹⁶ Ozračje pripadnosti, otvorenosti, povjerenja, uzajamne ljubavi, suradnje, osobne izgradnje i rasta ono su što male zajednice u kojima se duhovnost pokreta realizira čine privlačnim i rodnim. Jean Vanier

²¹³ M. TIGGES, Nove duhovne zajednice i pokreti. Upiti o pozivu i poslanju Crkve danas, na: <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/new-spiritual-communities-movements/> (pristupljeno 1. svibnja 2017.)

²¹⁴ Usp. T. IVANČIĆ, Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta, str. 367.

²¹⁵ J. MAMIĆ, J. CASTELLANO, Crkveni pokreti u svjetlu duhovnog razlučivanja, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 405.

²¹⁶ C. DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, str. 237.

ustanovljuje kako se presudni trenutak u kojem zajednica doživljava afirmaciju svog poslanja događa u trenutku kada većina u zajednici prijeđe iz stava „zajednica za mene“ u stav „ja za zajednicu“. Vanier kaže da se tada događa „prijelaz iz egoizma u ljubav, iz smrti u uskrsnuće; to je Pasha, prijelaz, prolazak Gospodina, ali također i prijelaz iz zemlje ropstva u obećanu zemlju, zemlju unutarnjeg oslobođenja.“²¹⁷ Pobudnica *Christfideles laici* svrhu koja pokreće pokrete vidi u želji laika za pronosjenjem Radosne vijesti i u njihovoj volji za djelatnim uključenjem u poslanje Crkve.²¹⁸

Pismo biskupima Katoličke Crkve o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve *Iuvenescit Ecclesia* pohvalno govori o udruživanju vjernika i crkvenim pokretima: „Udruživanje vjernika, uz intenzivno zajedništvo života, radi unaprjeđivanja života vjere, nade i ljubavi, izražava dobro dinamiku Crkve kao otajstva zajedništva poradi misije i očituje se kao znak jedinstva Crkve u Kristu.“²¹⁹ Dokument nadalje ukazuje na dobrobit koju od crkvenih pokreta i zajednica mogu imati vjernici koji u njima sudjeluju, Crkva i cjelokupno društvo: „... vjerničke udruge, crkveni pokreti i nove zajednice predlažu obnovljene oblike nasljedovanja Krista u kojima se produbljuje *communio cum Deo* i *communio fidelium*, čime se privlačnost susreta s Gospodinom Isusom i ljepota kršćanskog života življenog u punini unosi u nove društvene kontekste.“²²⁰

Papa Ivan Pavao II. u novim duhovnim pokretima naslutio je veliku pokretačku silu za život Crkve novog milenija. Zahvaljujući njegovoj podršci i otvorenosti novini koju su duhovni pokreti predstavljali u vremenu njegovog papinskog mandata, karizme mnogih pokreta utkale su divne niti u tkanje zajedništva sveopće Crkve. Njegova otvorenost novosti pokreta ne treba se miješati s prenaplašenim entuzijazmom ili čak naivnošću, kako se ponegdje mislilo. Obraćajući se sudionicima *Svjetskog kongresa crkvenih pokreta* 1998., odgovara na pitanje u čemu se krije smisao pojmovne konstrukcije „crkveni duhovni pokret“. Papa odgovara: „Što se danas podrazumijeva pod izričajem 'pokret'? Izričaj se često odnosi na različite stvarnosti među njima, ponekad čak i na kanonsko uobličjenje. Ako 'pokret' s jedne strane ne može iscrpiti ni odrediti bogatstvo oblika koje pobuđuje oživljujuće stvaralaštvo Kristova Duha, s druge pak strane ukazuje se jedna konkretna crkvena stvarnost, s pretežno laičkim članstvom, jedan put vjere i kršćanskog svjedočenja, koji svoj vlastiti pedagoški način temelji na određenoj karizmi, danoj u određenim

²¹⁷ J. VANIER, *Zajednica i rast*, str. 86.

²¹⁸ CL 29.

²¹⁹ IE 2.

²²⁰ Isto, 2.

prilikama i načinima, osobi utemeljitelja.²²¹ Vrlo je zanimljivo kako i Joseph Ratzinger, čijoj se teološkoj misli ne može osporiti razboritost, trezvenost i odmjerjenost, iznosi nimalo konzervativan sud o duhovnim pokretima Crkve. Ratzingerov stav o duhovnim pokretima možemo razabrati iz ovih riječi: „Zbilja se činilo, nakon velikog zamaha na samome saboru, kako je nastupilo vrijeme mraza namjesto proljeća, vrijeme zamora namjesto novog zamaha i dinamike. (...) Međutim u takvome stanju došlo je do nečega što nitko nije mogao slutiti ili zamisliti. Naime, kao da se doslovce sam Duh Sveti javio za riječ. Upravo je u mladim ljudima ponovo procvala vjera, bez naših *kako, kada* te *ako* i *ali*, bez uzmicanja, izmotavanja i stražnjih vrata, u svoj svojoj cjelini kao dar i dragocjeni poklon koji udahnuje i daje život. (...) A zar je zapravo moglo i biti drugačije? Kad Duh Sveti provali, on uvijek remeti i ruši svako vlastito ljudsko umovanje i planiranje.“²²²

Pravorijek o crkvenim udruženjima, pokretima i zajednicama koje naposljetku donosi Drugi vatikanski sabor glasi: „Sva udruženja za apostolat treba pravo cijeliti; ona pak što ih hijerarhija prema potrebama vremena i mjesta pohvali ili preporuči, ili odredi da se kao hitno potrebna ustanove, treba da svećenici, redovnici i laici uvelike cijene te da ih svatko na svoj način promiče.“²²³

3.2.4. Duhovni pokreti – pokreti laičke baze vjernika

Udruživanju vjernika laika sabor pristupa kao zadanom stanju koje treba odmjeriti s pravom mjerom kritičkoga duha. Rasudba crkvenih otaca o vjerničkom udruživanju glasi: „Premda ta činjenica, koju nazivamo 'socijalizacijom', nije zacijelo bez opasnosti, ipak donosi sa sobom velike prednosti koje omogućavaju da se učvrste i unaprijede odlike ljudske osobe i da se osiguraju njezina prava. No ako se ljudska osoba obilno okorišćuje tim društvenim životom da bi ispunila svoj poziv, pa i vjerski, ipak se ne može zaniijekati da se ljudi, zbog društvenih prilika u kojima žive i u koje su od djetinjstva uronjeni, često odvrćaju od dobra i potiču na zlo.“²²⁴ Puni smisao navedenog teksta je upozoriti na opasnosti koje u sebi nosi općenito udruživanje ljudi u različite organizacije potaknuto pogrješnim motivima, no služeći se analogijom ovo upozorenje možemo primijeniti i na udruživanja vjernika u organizacije duhovnog tipa.

²²¹ PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICI, *Laici oggi. I movimenti nella Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1999., str. 18., citirano prema: M. OBLAK, *Karizme. Crkveni pokreti. Laici*, Verbum, Split, 2003., str. 26.

²²² J. RATZINGER, *U službi istine*, str. 90.

²²³ Usp. AA 21.

²²⁴ GS 25.

Postavljajući crkvene pokrete u perspektivu osobitosti karizme laičkog staleža u Crkvi, Marijan Oblak crkvene pokrete vidi kao znakove „obnovljene duhovne i apostolske životnosti.“²²⁵ Sudjelujući u duhovnim pokretima, laici svoje poslanje usklađuju sa misijom koju im je u baštinu ostavio Drugi vatikanski sabor: „Vjernici dakle moraju spoznati nutarnju narav, vrijednost i uređenje svega stvorenja na slavu Božju i jedni druge pomagati i svjetovnim djelima na svetiji život, tako da se svijet prožme Kristovim duhom i da u pravednosti, ljubavi i miru uspješnije postigne svoju svrhu.“²²⁶ Dekret o poslanju laika u svijetu visoko cijeni zauzetost laika u crkvenim zajednicama: „U crkvenim zajednicama njihova je djelatnost toliko potrebna da bez nje ni apostolat pastira, u većini slučajeva, ne može postići svoj puni učinak.“²²⁷ Saborski oci prepoznaju udruživanje vjernika u zajednice i ustanove kao susret naravne čovjekove potrebe za društvom i specifičnosti suvremenog društvenog ambijenta koje takvo udruživanje potiče.²²⁸ Združeno djelovanje vjernika laika, odnosno njihov solidaran rad odgovornog uključivanja u Crkvu, ponajbolje izražava stvarnost eklezijalnog zajedništva; mišljenje je Ivana Pavla II, pape koji je imao istančan osjet za pitanja i probleme koja se odnose na pastoral Crkve.

Naglašavajući dioništvo svih krštenika u Kristovoj proročkoj, kraljevskoj i svećeničkoj službi,²²⁹ Drugi vatikanski sabor otvorio je prostor daljnjem pastoralnom diskursu kao i praktičnoj implementaciji aktivnog sudjelovanja laičke vjerničke baze u gotovo svim slojevima djelovanja Crkve. Razvijajući dalje teološko-pastoralni diskurs Drugog vatikanskog sabora u apostolskoj pobudnici *Christifideles laici*, Ivan Pavao II. razmatra ulogu vjernika laika u promijenjenim prilikama današnjice: „...oni doista snagom svoga krsnog položaja i svoga posebnog zvanja, svaki u svojoj mjeri, sudjeluju na Kristovoj svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi. Zato pastiri moraju priznati i promicati službe, dužnosti i uloge vjernika laika koje svoj sakramentalni temelj imaju u Krštenju i u Potvrdi, a za mnoge među njima i u Ženidbi.“²³⁰ Bonaventura Duda ovu temu detaljno raspravlja u članku *Udio svih kršćana u trostrukoj Kristovoj zadaći – svećeničkoj, proročkoj, kraljevskoj*. Članak razrađuje antropološko značenje trostruke Kristove zadaće. Katolička teologija do zadnjega sabora o trostrukosti Kristove službe je govorila u odnosnosti na crkvene službe i u kontekstu ekleziologije. Govoreći o svećeničkoj, proročkoj i kraljevskoj službi svih vjernika sabor daje novi ključ pod kojim se mijenja shvaćanje važnosti vjerničke baze u poslanju Crkve. Duda ističe kako su svi staleži vjernika u Kristovoj trostrukoj službi sudionici na

²²⁵ M. OBLAK, *Karizme. Crkveni pokreti. Laici*, str. 22.

²²⁶ LG 36.

²²⁷ AA 10.

²²⁸ Usp. GS 25.

²²⁹ LG 34-36.

²³⁰ CL 23.

različiti način, ali u pravom, a ne u prenesenom smislu. Svećenička dimenzija laičkog staleža je univerzalna i sveobuhvatna i za cilj ima posvećenje svijeta. Vršeći svećeničku službu, laici svim svojim radom, molitvama, bračnim i obiteljskim životom Bogu prinose duhovne žrtve, da bi tako u konačnici i sami postaju duhovne žrtve ugodne Bogu (usp. 1 Pt 2, 5). Kraljevsku službu vrše oponašajući Krista Kralja – služeći drugima. Služenje o kojemu je riječ usmjereno je uređenju čitavog svijeta na slavu Božju, a događa se po čovjekovu doprinosu na području napretka kulture, znanosti tehnike i promicanjem društvene pravednosti, slobode, ljubavi i mira. Proročka služba laika ostvaruje se u primanju Božje objave i nauka Crkve, njezinu produbljivanju i primjeni u svakodnevnom životu. Proročku službu ostvaruju vjernici koji njeguju život vjere, ufanja i ljubavi i intelektualnu vjerničku spoznaju. Postizanje profesionalne stručnosti po kojoj vjernici laici koriste ljudskom društvu mora se uzeti s ozbiljnošću, no ne smije pri tomu prijeći granicu svjetovne ambicioznosti koja ponekad previre u častohleplje, nesavladivu požudu prema materijalnom blagostanju ili želju za ostvarenjem društvenog ugleda i moći.²³¹

Papa Ivan Pavao II., veliki promicatelj ravnopravnog sudioništva laika u poslanju Crkve, u apostolskom pismu *Novo millennio ineunte* obrazlaže ulogu pokreta u očitovanju zajedničarske dimenzije Crkve: „Na tom istom tragu veliku važnost za zajedništvo ima dužnost promicanja različitih načina udruživanja koja, bilo u tradicionalnim oblicima, bilo u novijim crkvenim pokretima, nastavljaju davati Crkvi životnost koja je Božji dar i tvori istinsko 'proljeće Duha'.“²³² Alojzije Čondić u svom doprinosu promišljanjima o crkvenim pokretima koje donosi u tekstu *Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice* također iznosi mišljenje kako duhovni pokreti, čije vrijeme tek ima doći, mogu biti očitovanje Crkvenog zajedništva. Čondić je uvjeren kako: „U novoj crkvenoj budućnosti potvrđuje se i jednakost, ne jednoličnost, kojom svi, svatko prema svome položaju i službi, sudjeluje u izgradnji Kristova tijela, Crkve, koja pod vidom zajedništva, u različitostima, crkvenim pokretima omogućuje osobit rad.“²³³

3.2.5. Duhovni pokreti Crkve između karizme i institucije

Želimo li biti pravedni, nastojat ćemo izbjeći umjetne, radikalne podjele Crkve na „instituciju“ i „karizmu“. Dogmatska konstitucija o Crkvi, *Lumen gentium* hijerarhiju jednako kao i karizme naziva „darovima“. Pristup Ocu otvaraju i hijerarhija i karizme, no jedino u međusobnom

²³¹ Usp. B. DUDA, Udio svih kršćana u trostrukoj Kristovoj zadaći – svećeničkoj, proročkoj, kraljevskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 57(1988.)3-4, str. 180-195.

²³² NMI 46.

²³³ A. ČONDIĆ, *Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice*, str. 434.-435.

suglasju, nadopunjavajući se.²³⁴ Novi zavjet riječi karizma određuje značenje „velikodušnog dara božanskog podrijetla“²³⁵ koji je darovan onima koje Duh Sveti odabire i na način kako to On želi. Karizme mogu biti dane na korist i izgradnju pojedincima ili čitavoj zajednici. „One mogu poprimiti najraznolikije oblike, bilo kao izraz posvemašnje slobode Duha koji ih udjeljuje, bilo kao odgovor na mnogostruke potrebe povijesti Crkve“, stoji u dokumentu *Christifideles laici* Ivana Pavla II. Pokreti, zajednice, udruženja čiji su napori u evangelizaciji suvremenog svijeta neosporni, najprikladniji su dar Duha Svetoga Crkvi sadašnjeg trenutka.

Pismo koje biskupima upućuje Kongregacija za nauk vjere, *Iuvenescit Ecclesia* podsjeća kako hijerarhijski darovi i karizmatski darovi imaju „...isti izvor i istu svrhu. To su darovi Boga, Duha Svetoga i Krista, dani zato da pridonose, na različite načine, izgrađivanju Crkve.“²³⁶ Različite karizme stavljene *ad maiorem Dei gloriam* tek u jedinstvu i hijerarhijskom okosnicom Crkve postaju djelotvorni i blagotvorni za svijet. Kako karizme nisu u proturječju s institucijom Crkve, ni novi duhovni pokreti koje izranjaju iz nadahnuća Duha i institucija Crkve nisu ljuti neprijatelji koji se gledaju iz svojih rovova preko nišana. Posve su pogrešna viđenja koja institucionalnost Crkve vide jalovom staricom okamenjenoj u prošlosti koja mjesto treba ustupiti živahnoj hordi mladih, novih zajednica koje svijet preplavljaju entuzijazmom, zanosom, radošću i prepoznatljivim gestama prihvatanja, topline i bratske ljubavi.

Crkveni duhovni pokreti najčešće nastaju na karizmi pojedine osobe, koja svoje darove želi staviti u službu sveopće Crkve. Svi oblici udruživanja laika koji svoje djelovanje žele usuglasiti s misijom Katoličke Crkve i imati udjela u njezinu spasonosnom poslanju u svijetu zauzimaju svoje mjesto unutar institucionalno-hijerarhijske strukture Crkve. Joseph Ratzinger upozorava kako strogo dualno suprotstavljanje institucije i karizme nedostatno opisuje zbiljnost same Crkve jer je Crkva izgrađena organički, a ne dijalektički.²³⁷ Ratzingerov odgovor na pitanje uzajamnog odnosa između trajnih crkvenih ustanova i pojave novih karizmatskih pokreta je slijedeći: službe koje proizlaze iz svetog reda mora se razumjeti i živjeti na karizmatski način kako bi se izbjegla „institucionalna ukočenost“, a u osobito žurnim prilikama Crkva osniva izvanredne ustanove koje sebe trebaju razumjeti u unutarnjoj otvorenosti sakramentu, ne udaljavajući se od njega.²³⁸ Iz rečenog se može razumjeti kako institucionalno-hijerarhijska dimenzija laičkim organizacijama osigurava stabilnost i podršku univerzalne zajednice Crkve, dok se kroz njihovu vlastitu karizmu

²³⁴ Usp. LG 4.

²³⁵ Usp. M. VIDOVIĆ, Pavlovo korigiranje korintskog shvaćanja karizmi, u: *Crkva u svijetu*, 35(2000.)3, str. 254.

²³⁶ IE 8.

²³⁷ Usp. J. RATZINGER, *U službi istine*, str. 95.; ISTI, *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, Verbum, Split, 2008., str. 28.

²³⁸ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, str. 22.-23.

„kanalizira“ djelovanje Duha „koji puše gdje hoće“ (usp. Iv 3, 8). Jean Vanier u svom djelu *Zajednica i rast* kaže kako institucija postoji zbog ljudi i zajednica, a zajednice postoje zbog čitavog tijela Crkve: „One instituciji daju život. A institucije i zajednice postoje ne da bi se zatvarale u sebe kao topli, molitveni geto, već da budu izvor života u svijetu.“²³⁹ Prosudjujući odlike i nedostatke crkvenih pokreta, Tomislav Ivančić ukazuje na moguća zastranjenja koja se događaju kada se osoba utemeljitelja pokreta ili zajednice odveć idealizira ili čak idolizira zbog njegove karizme. Ivančić upozorava: „Pokreti nisu privatna svojina osnivača ili voditelja pokreta nego su vlasništvo Crkve i dar Duha Svetoga pastirima Crkve da im pomogne u njihovoj brizi za sve Crkve.“²⁴⁰ Pozivanje na karizmu ne može i ne smije biti opravdanje samovoljnim postupcima pojedinaca ili skupina u laičkim udruženjima. Vrijednosti, načela, i sam ustroj pokreta moraju biti usklađeni s ciljevima opće Crkve; a njihovi utemeljitelji moraju priznavati i prepustiti se autoritetu crkvenih pastira. Volja za suradnjom, poučljivost i poslušnost pokreta i udruženja hijerarhijskom vodstvu Crkve važno je očitovanje crkvenosti pojedinih laičkih organizacija jer „...ni jedna karizma ne oslobađa od povezanosti i podložnosti s obzirom na Pastire Crkve.“²⁴¹ Krajnje mjerilo prosudbe karizme pokreta koje se nalazi u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* nedvojbeno je: „...sud o njihovoj ispravnosti i urednoj upotrebi spada na one koji upravljaju Crkvom i na koje osobito spada ne ugasiti Duha, nego sve ispitati i zadržati ono što je dobro.“²⁴²

Papa Ivan Pavao II. na ovo podsjeća u svom apostolskom pismu koje piše episkopatu, kleru i vjernicima na završetku Velikog jubileja 2000. godine: „Zacijelo je potrebno da udruge i pokreti, kako u sveopćoj Crkvi tako i u mjesnim Crkvama, djeluju u potpunom crkvenom skladu i u poslušnosti mjerodavnim odredbama pastira.“ Svijest o važnosti stvaranja odnosa suradnje i prihvaćanje prosudbi, odluka i vodstva Pastira nastoji osnažiti prvotno među sudionicima tih pokreta. Dokument *Iuvenescit Ecclesia* koji tematizira odnos između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život Crkve istu misao upućuje drugom naslovniku, onima koji Crkvu vode i njome upravljaju. Pismo naglašava odgovornost Pastira koju su primili s darom upravljanja Božjim stadom: „Onaj tko je primio dar vođenja Crkve ima također zadaću bdjeti nad dobrim korištenjem drugih karizmi, na takav način da sve bude na dobro Crkve i njezina evangelizacijskog poslanja, znajući dobro da Duh Sveti razdjeljuje karizmatičke darove svakomu kako hoće.“²⁴³

²³⁹ J. VANIER, *Zajednica i rast*, str. 25.

²⁴⁰ Usp. T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta*, str. 377.

²⁴¹ CL 24.

²⁴² LG 12.

²⁴³ IE 8.

3.2.5.1. Duhovni pokreti i župna zajednica

Opasnost odvajanja vjernika od župne zajednice valjalo bi jasnije razložiti. Intenzivan doživljaj vjere u pokretima često kao ishod ima previd kako je župa osnovna jedinica crkvenosti²⁴⁴ ili kako stoji u dekretu *Apostolicam actuositatem*; župa je jedna stanica mjesne crkve, biskupije.²⁴⁵ „Mjesne Crkve i pokreti nisu između sebe u opreci, nego tvore živu strukturu Crkve.“²⁴⁶ riječi su pape Benedikta XVI. na koje se treba uvijek vraćati.

Papa Ivan Pavao II. priziva u svijest činjenicu, koja se uslijed globalističkih tendencija koje zahvaćaju i samu Crkvu pomalo zabacuje i gubi, kako crkveno zajedništvo svoj neposredni, vidljivo uobličjenje ima u životu župne zajednice. Župa je krajnje mjesto očitovanja sveopće Crkve.²⁴⁷ Po svojoj naravi imala bi biti povlašteno mjesto u kojem se odvija navještaj Radosne vijesti. Poteškoće koje ometaju djelotvornost navještaja poruke spasenja u župama kriju se u glomaznom, teško pokretljivom i pomalo zastarjelom aparatu koji sporo prati i ne razumije posve potrebe suvremenog čovjeka, no najveća poteškoća nalazi se u pomanjkanju životnosti župnih zajednica. Sami župljani župu češće doživljavaju kao svojevrsan „duhovni servis“ nego kao „zajednica vjere“.²⁴⁸ Pomanjkanje životnosti župnih zajednica ima više uzročnika i posljedica, no ovdje ćemo se osvrnuti samo na neke, kao što su, jaz među župljanima i klerom, neosoban pristup konkretnim potrebama vjernika, odsustvo ozračja bratske ujedinjenosti...

Vjernici laici prvo pripadaju župi i mjesnoj Crkvi te su svoje darove dužni dati na raspolaganje njezinoj izgradnji. Laike na uključivanje u život župne zajednice osobito nuka papa Ivan Pavao II. svojim dokumentom *Christifideles laici*: „Vjernici laici moraju sve više i više biti svjesni važnosti apostolskog zalaganja u svojoj župi. ... U sadašnjim prilikama vjernici laici mogu i moraju veoma mnogo učiniti za porast istinskoga crkvenog zajedništva unutar svojih župa te za buđenje misionarskog zanosa spram onih koji ne vjeruju i onih vjernika koji su napustili ili sveli na tanke grane prakticiranje kršćanskog života.“²⁴⁹

Karizma koju posjeduju pokreti može se vidjeti sličnom prizoru oživljavanja suhih kostiju koji u proročkom viđenju Bog šalje proroku Ezekijelu. Njihovo djelovanje u župama praćeno budnom skrbi crkvenog vodstva može imati veliku korist kako za partikularnu, tako i za

²⁴⁴ ZKP, kan. 515.

²⁴⁵ Usp. AA 10.

²⁴⁶ BENEDIKT XVI., Govor održan biskupima Njemačke biskupske konferencije, u: L'Osservatore Romano, 24. kolovoza 2005., str. 5., citirano prema: J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, str. 11.

²⁴⁷ Usp. CL 26.

²⁴⁸ Usp. M. ŠPEHAR, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Kršćanska sadašnjost, 2006., str. 266.

²⁴⁹ CL 28.

sveopću Crkvu. Duhovni pokreti uz mudru pratnju pastira partikularnih Crkava i župa rezultirat će homogenizacijom župe, a ne njezinu raslojavanju i rastakanju. Promjene koje su se djelovanjem duhovnih pokreta dogodile u nekim obamrlim udovima Crkve stvaraju utisak kako se obistinjuju riječi proroštva: „Prorokuj ovim kostima i reci im: 'O suhe kosti, čujte riječ Jahvinu!' Ovako govori Jahve Gospod ovim kostima: 'Evo, duh ću svoj udahnuti u vas i oživjet ćete! Žilama ću vas ispreplesti, mesom obložiti, kožom vas obaviti i duh svoj udahnuti u vas i oživjet ćete – i znat ćete da sam ja Jahve!'“ (Ez 37, 4-6) Imajući na umu eshatološki cilj prema kojem lađa vremenite Crkve plovi, duhovni pokreti jednako kao i župne zajednice moraju zazirati od mogućih trvenja, otvoriti se poukama Duha Svetoga te se prignuti pred autoritetom kojim Krista na Zemlji zastupa Crkva.²⁵⁰

Poslanju laika u crkvenim zajednicama prvotno pripada promicanje duha jedinstva Crkve koje se najprije očituje u župnoj zajednici: „Župa pruža uzoran primjer apostolata zajednice time što ujedinjuje sve različitosti ljudi koji se u njoj nalaze i ugrađuje ih u sveopćenitost Crkve.“²⁵¹ Papa Ivan Pavao II. nalazi kako je *modus operandi* kojim se pokreti trebaju voditi integracija u župne zajednice. Stav koji pokretači, voditelji i sudionici crkvenih duhovnih pokreta i zajednica trebaju zauzeti pred Bogom, Crkvom i njezinim zemaljskim pastirima je poniznost. Prizvuk ove riječi neugodno odjekuje uhu suvremenog čovjeka, no jedino poniznost stvara uvjete u kojima mogu procvast darovi Duha Svetoga. Enciklika *Redemptoris missio* pronosi Papine misli: „Kad se ti pokreti u poniznosti uključe u život mjesnih Crkava te kad ih mjesni biskupi i župnici otvorena i velikodušna srca uključe u biskupijske i župne strukture, onda ti novi pokreti tvore zbiljski Božji dar za novu evangelizaciju te misijsko djelo u pravom i izvornom smislu riječi. Stoga najprije preporučujem da se ti pokreti šire te da ih se aktivno uključi u život Crkve kako bi ponajprije među mladima podarili kršćanskom životu i evangelizaciji trajno novu snagu s pluralističkog motrišta raznih oblika udruživanja i izražavanja.“²⁵²

3.2.6. Pretpostavke, ciljevi djelovanja te kriteriji crkvenosti duhovnih pokreta Crkve

Nepredvidljive putanje i neizvjesna trajnost duhovnih pokreta koji se na sceni Crkve kraja XX. i početka XXI. stoljeća pojavljuju, ali i nestaju, predstavlja velik izazov za crkveni pastoral. Analizirajući pastoral crkvenih pokreta u odnosu prema župnoj zajednici Alojzije Čondić kaže kako je pastoralnu stvarnost pokreta vrlo važno pažljivo proučavati i promišljeno i mudro

²⁵⁰ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, str. 52.

²⁵¹ AA 10.

²⁵² IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske nade*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 72.

integrirati u život mjesne Crkve i župne zajednice.²⁵³ Carmelo Dotolo piše kako pred pastoralnim djelatnicima „leži izazov planiranja eklesiološkog ustrojavanja koje predstavljaju pokreti, motiviran zahtjevom za drukčijim religioznim iskustvom koje će raspršenost sustava smisla, odveć udaljenog od pitanja subjekata, nadoknaditi mogućnost zajedničkog uživanja u njemu.“²⁵⁴

Prva pretpostavka od koje polazi djelovanje crkvenih pokreta i zajednica je sloboda udruživanja vjernika laika koja se mora uvijek i isključivo koristiti u duhu eklezijalnog zajedništva, izriče apostolska pobudnica pape Ivana Pavla II., *Christifideles laici*.

Dokument Drugog vatikanskog sabora koji ulogu laika u poslanju Crkve gleda iz najšireg rakursa, *Apostolicam actuositatem*, navodi ciljeve i daje smjerokaze koje određuje djelovanje Katoličke akcije, djela apostolata, pokreta, zajednica i udruženja. Sažetak naputaka saborskih otaca o djelovanju katoličkih zajednica i pokreta glasi:

- primarni cilj laičkih katoličkih udruženja, pokreta, zajednica i organizacija uvijek je naviještaj evanđelja u društveno-kulturnom ambijentu u kojem djeluju
- vođenje laičkih ustanova pripada laicima, no odvija se u bliskoj suradnji s hijerarhijom Crkve
- Crkva laičkim udruženjima, pokretima, zajednicama i organizacijama može potvrditi izričitim mandatom
- kako bi lakše ostvarili postavljene ciljeve, laička udruženja trebaju imati jasnu strukturu i organizaciju.²⁵⁵

Papa Ivan Pavao II. obraćajući se članovima crkvenih pokreta i novih zajednica na duhovskom bdijenju 30. svibnja 1998. podsjetio je da za crkvene pokrete i udruge pokrenute posaborskim strujanjima Duha tek nastupa vrijeme „crkvene zrelosti“. Puno vrednovanje crkvenih pokreta i njihova integracija u mjesnu Crkvu bit će moguće tek kada se to vrijeme ispuni.²⁵⁶ Duhovni pokreti još uvijek su relativna novina u Crkvi da bi mogli donijeti neopoziv zaključak o njihovim prednostima i manama, no uz idealiziranje osnivača pokreta, javljaju se još neke opasnosti o kojima voditelji i članovi pokreta trebaju voditi računa. Istaknimo neke među njima:

- odricanje autoriteta i odbijanje poslušnosti crkvenoj hijerarhiji koja u krajnjem slučaju rezultira shizmom
- povinovanje pred privatnim objavama, uvidima ili tumačenjima vjerskih istina jer ih se smatra vjerodostojnijim od objavljene Istine koju prenose pastiri i učiteljstvo Crkve

²⁵³ Usp. A. ČONDIĆ, Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice, str. 434.

²⁵⁴ C. DOTOLO, *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, str. 237.

²⁵⁵ Usp. AA 20.

²⁵⁶ Usp. IE 2.

- odnos navezanosti na osobu utemeljitelja i na sam pokret ili zajednicu
- razvijanje svojevrstne „paracrkvenosti“, odnosno „Crkve unutar Crkve“
- solipsizam koji nastaje kao posljedica priznavanja vrijednosti jedino vlastitoj spoznaji i iskustvu vjere koje se dogodilo ili intenziviralo unutar pokreta
- samodostatnost i isključivost u odnosu na druge pokrete, udruge, zajednice
- tumačenje Svetoga pisma, vjerskih istina, pobožnosti na način koji nije u skladu s crkvenim naukom i pokladom vjere koje naposljetku vodi herezi
- ustrajanje na prednosti subjektivnog duhovnog doživljaja pred tradicijom i naukom Crkve
- izrazito naglašavanje samo jednog vida očitovanja ili produbljivanja vjere (samo jedan oblik pučke pobožnosti ili načina slavljenja sakramenata smatra se vjerodostojnim)
- zabacivanje liturgije i sakramenata pred duhovnim praksama i pobožnostima koje razvija pokret
- obescenjivanje teologije i intelektualnog pred momentima prosvjetljenja do kojih se dolazi unutar pokreta
- odvajanje vjernika od župne zajednice.²⁵⁷

Pokreti kojima nedostaje nešto od navedenoga preobražavaju se u tvorbe koje narušavaju crkveni sklad ili se vrednujući jedino svoj subjektivni doživljaj istine relevantnim u konačnici odvajaju od Crkve. Ove opasnosti je razmjerno lako izbjeći pridržavajući se kriterija crkvenosti koji su naznačeni u dokumentu *Christifideles laici*:

- pokreti, zajednice i udruge u svojim postulatima i djelovanju prvo moraju biti potpora ostvarenju poziva na svetost svojih sudionika
- istine vjere unutar samih zajednica trebaju se naviještati jasno i u skladu s naukom Učiteljstva Crkve
- sudionici i voditelji pokreta i zajednica pozvani su očitovati zajedništvo s čitavom Crkvom te odanost njezinim biskupima i Prvosvećeniku
- nužno je iskazivati poštovanje svim oblicima apostolata Crkve
- pokreti i zajednice na sebe trebaju uzeti dio misionarske i evangelizacijske zadaće koja pripada Crkvi

²⁵⁷ Usp. T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta*, str. 372.-374.; A. ČONDIĆ, *Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice*, str. 450.

- pokreti i zajednice trebaju svesrdno nastojati oko izgradnje pravednijeg i bratskijeg ljudskog društva.²⁵⁸

Slijedeći smjernice i uzimajući ozbiljno naputke i savjete kojima crkveni Pastiri vode Crkvu crkvene zajednice, pokreti i ostale udruge zadobivaju neizmjernu vrijednost za Crkvu i svijet. Isključivo u vjernosti, poslušnosti i poniznosti „...život crkvene zajednice postaje znak za svijet i privlačna sila, snaga što vodi vjeri u Krista. (...) Time se zajedništvo okreće poslanju, postaje samo poslanje.“²⁵⁹

²⁵⁸ Usp. CL 30.

²⁵⁹ Isto, 31.

3.3. Obitelj i duhovni pokreti Crkve

3.3.1. Obiteljska duhovnost *ad intra*

Danas se puno govori o duhovnosti. Među koricama bilo kojeg „life style“ magazina uz plejadu modnih trendova pronaći će se u gotovo svakom broju i jezgrovit vodič za postizanje duhovnog sklada u 5, 7 ili 12 koraka, praktične upute za vježbe meditacije, nagovor o važnosti kontemplacije i introspekcije te naposljetku konkretni savjeti kako ostvariti pouzdan i blizak odnos s osobnim anđelom čuvarom ili nekim duhovnim pratiteljem iz astralne sfere. Duhovni nagovori otaca kršćanskog Istoka i Zapada također govore o duhovnosti i daju praktične savjete za njezino ostvarenje, no njihovi savjeti i naputci uvelike se razlikuju od suvremene „instant-duhovnosti“. Postoje, dakle, mnogi odgovori na pitanje što je to zapravo duhovnost koji nisu u međusobnoj korelaciji. Određujući specifikum kršćanske duhovnosti možemo reći kako ona razumijeva neprekidno razvijanje odnosa s Bogom; možemo ju uzeti kao put kojim se hodi prema ostvarenju osobne svetosti, no najbolje je pri tom krenuti od samog njezinog počela. Joseph Ratzinger u djelu koje sabire radove na temu zajedništva u Crkvi kaže kako je kršćanski duhovni život u izravnoj relaciji s trećom božanskom osobom: „Promišljati 'kršćansku duhovnost' znači govoriti o Duhu Svetomu koji se daje prepoznati u tomu što ljudski život zadobiva novo središte.“²⁶⁰ Duhovnost utemeljena na izvornom i istinitom pogledu na svijet i njegovoj stvarnosti, otvorena vjekovječnom Bogu kojemu stremi otkrivena je i prepoznata kao svjetlo koje rasvjetljuje sve događaje i svu povijest svijeta; riječi su papa Ivana Pavla II. u katehezi o duhovnosti laika koju je održao na Općoj audijenciji u Rimu 1. prosinca 1993. godine.²⁶¹ Lepeza različitih duhovnih pravaca koji su se do danas očitivali u Crkvi vrlo je široka i šarolika. Franjevačka, dominikanska, benediktinska, ignacijanska duhovnost samo su neki izričaji opće kršćanske duhovnosti čija načela žive osobe posvećenog života, ali i svjetovnjaci. Svaki ljudski temperament može pronaći duhovnosti u čijoj se karizmi može ostvariti.

Duhovnost vjernika laika, pa tako i njezin osobit vid koji ćemo nazvati „obiteljskom duhovnošću“ nije iznašaće suvremene Crkve, no do najnovijeg doba joj se nije pridavala velika pozornost. Tek Drugi vatikanski sabor naglašava kako vjernicima laičkog staleža Crkve pripada

²⁶⁰ J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, str. 34.

²⁶¹ Usp. JOHN PAUL II, *Catechesis by Pope John Paul II on the Church*, na: <http://totus2us.com/vocation/jpii-catechesis-on-the-church/lay-spirituality-is-rooted-in-christ> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)

živjeti duhovni život jednako kao i osobama posvećenog života.²⁶² Poticaj razvoju laičke duhovnosti daje i Biskupska sinoda održana u Rimu 1987. godine,²⁶³ a ponavlja ga papa Ivan Pavao II. u već spomenutoj katehezi o laičkoj duhovnosti 1993. godine. Papa Ivan Pavao II. u istoj katehezi kaže kako osobita uloga koju vjernici laici imaju u Crkvi zahtjeva da razviju duboki duhovni život.²⁶⁴ Duhovnost laičkog staleža je ravnopravna drugim oblicima duhovnosti, no razlikuje se u svojim očitovanjima koji proizlaze iz osobitosti svakodnevnog života koji vjernici laici žive unutar struktura svijeta. Život u svjetovnom staležu daje drugačiju interpretaciju življenja evanđeoskih savjeta od načina na koji ih žive osobe posvećenog života. Utjelovljuje li posvemašnji pristanak za vršenjem Božje volje u određenim životnim prilikama, jedna interpretacija življenja evanđeoskih savjeta nije manje vrijedna od druge.

Nadovezujući se na važnost apostolata laika, Drugi vatikanski sabor opaža posebnu vrijednost duhovnosti koja izvire iz obiteljskog života jer laici pozivu na svetost odgovaraju živeći u redovitim prilikama svijeta, najčešće u obiteljskim zajednicama.²⁶⁵ Papa Franjo poučava kako „oni koji imaju duboke duhovne težnje ne smiju osjećati kao da ih obitelj sputava u njihovu rastu i napredovanju u duhovnom životu, nego ih radije promatrati kao put koji Gospodin koristi da ih povede k vrhuncima mističnog sjedinjena.“²⁶⁶ Sjedinjenje s Kristom dar je Duha Svetoga koji se očituje kako u kontemplaciji božanskog misterija, tako i u djelima apostolata.²⁶⁷

Premda pojedini članovi obitelji mogu odabrati različite puteve duhovnosti kojim se nastoje povezati s Bogom i ostvariti svoju osobnu svetost, duhovni život u obiteljskoj zajednici duhovnost svojih članova sjenča tonovima koji ju čine originalnom slikom koju nazivamo „obiteljskom duhovnosti“. Općenito uzevši, obiteljska duhovnost se u mnogome razlikuje od, primjerice, redovničke, monaške ili kleričke duhovnosti. Motrimo li duhovnost laika u kristološkoj perspektivi, uvidjet ćemo kako joj je temelj postavljen u inkarnacijsko-rekapitulacijskom vidu Kristova poslanja, dok se redovnička duhovnost nadahnjuje više njegovim eshatološko-transcendentalnim aspektom. Važno je naglasiti da su inkarnacijsko-rekapitulacijski i eshatološko-transcendentalni vid Kristova poslanja neodvojivi i prisutni su i u duhovnosti laika, i u duhovnosti

²⁶² Usp. AA 2.

²⁶³ Usp. W. ZYZAK, Spirituality of Lay People after the Second Vatican Council, u: *Bogoslovni vestnik* 73(2013.)2, str. 221., na: <http://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV%202013%202/BV-73-2-Zyzak.pdf> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)

²⁶⁴ Usp. JOHN PAUL II, Catechesis by Pope John Paul II on the Church.

²⁶⁵ Usp. AA 4.

²⁶⁶ AL 316.

²⁶⁷ Usp. JOHN PAUL II, Catechesis by Pope John Paul II on the Church.

osoba posvećenog života, riječ je samo o različitim naglascima koji se u pojedinim duhovnostima jače očituju.²⁶⁸

Određujući osnovne značajke obiteljske duhovnosti, Mladen Parlov kaže kako duhovnost bračnog i obiteljskog života proizlazi iz naravi kršćanske ženidbe. Obiteljska duhovnost izvire i osobit oblik preuzima iz duhovnosti bračnih drugova supružnika. Duhovnost obiteljskog života Mladen Parlov definira kao „...put na kojemu muž i žena sjedinjeni u sakramentu ženidbe zajedno rastu u vjeri, nadi i ljubavi te svjedoče djeci, drugima i svijetu Kristovu ljubav koja spašava.“²⁶⁹ Zalazeći dublje u temu obiteljske duhovnosti, postupno ćemo uvidjeti kako je riječ o stvarnosti koja se grana u mnogim pravcima. Izdvojiti možemo tako duhovnost zaručništva, duhovnost supružnika, obiteljska duhovnost koja se izražava u očinstvu i majčinstvu, duhovnost udovištva i duhovnost ostavljenosti (pod time razumijeva prilike gdje je jedan bračni drug napušten). Sve ove grane obiteljske duhovnosti imaju vlastite zahtjeve i načine očitovanja, ali ono što im je zajedničko je prepoznavanje i življenje vlastite povijesne stvarnosti kao *kairos*, odnosno kao osobno vrijeme milosti i spasenja.²⁷⁰

Pobudnica pape Franje izvor obiteljske duhovnosti prepoznaje u Gospodinovoj prisutnosti u stvarnoj i konkretnoj obitelji. Pružajući ruku obiteljima koje vjernost Kristu žele očuvati između Scila i Haribdi suvremenog svijeta, papa Franjo daje poticaj razvoju bračne i obiteljske duhovnosti. Rečeno je već kako obiteljska i bračna duhovnost posjeduju vlastitu morfologiju. Među vlastitostima obiteljske duhovnosti izdvajaju se težnja prema sve većem jedinstvu utemeljenom na sakramentu ženidbe; eklezijalnost koja se nastavlja na poslanje obitelji kao *kućne crkve* te njezino posvemašnje življenje u prilikama svijeta.²⁷¹ Dokument *Amoris laetitia* odgovara na pitanje konkretnog očitovanja obiteljske duhovnosti u običnoj životnoj svagdašnjici: „Duhovnost obiteljske ljubavi sastoji se od nebrojenih malih, ali stvarnih gesti. U toj raznolikosti darova i susreta koji produbljuju zajedništvo, Bog se nastanjuje. ... Na kraju, bračna duhovnost je duhovnost veze u kojoj stanuje Božja ljubav.“²⁷² Duhovnost u obitelji se živi zajedno s drugima i uz potporu drugih; premda valja istaknuti kako ta potpora ponekad poprima formu križa.

Tražimo li „crvenu nit“ koja prožima obiteljsku duhovnost, mogli bismo ju prepoznati u odrednici *slavlja*, radosne proslave Kristova otajstva koje se neprestano proslavljuje u svakodnevnom, redovitom životu kućne Crkve i na koje se poziva i sve druge koji su u njemu voljni imati udjela. Ustanovili smo već kako je obiteljski život lijep, no istodobno je i složen,

²⁶⁸ Usp. W. ZYZAK, *Spirituality of Lay People after the Second Vatican Council*, str. 221.-222.

²⁶⁹ M. PARLOV, Neke značajke obiteljske duhovnosti, u: *Služba Božja*, 54(2014.)3-4, str. 294.

²⁷⁰ Usp. Isto, str. 294.

²⁷¹ Isto, str. 299-303.

²⁷² AL 315.

dinamičan, a ponekad uslijed različitih okolnosti može biti i vrlo težak. Upravo složena svakodnevica zajedničkog života postaje prilika duhovnoj izgradnji. Sebedarje, kroćenje vlastite ohost odricanje, žrtva, strpljivost, poštovanje i volja za neprestanim praštanjem i pomirenjem oruđa su kojima se članovi obitelji suprotstavljaju napastima razdora koji rastaču obiteljsko zajedništvo.

Zanimljivo je uočiti kako apostolska pobudnica pape Franje *Amoris laetitia* ne govori samo o smislenosti i korisnosti koju mogu imati patnja, duh samoprijegora i pokore za duhovni rast bračnih drugova, nego naglašava kako istu ulogu mogu imati i radosti i ljepota bračnog zajedništva. Katolička duhovnost predugo je naglasak stavljala isključivo na asketsko-isposnički vid oblikovanja duhovnog života, smatrajući ga ugodnijim Bogu. Danas se pomalo vraćamo simboličkom govoru radosti i slavlja koje se poimaju participacijom konačne gozbe koju ćemo u eshatonu blagovati za stolom Boga Oca. Podsjećajući kako kršćanski život mora odražavati radost Kristova Evanđelja kako bi bio vjerodostojan, papa Franjo ističe kako kršćani ne trebaju zazirati od lijepih i radosnih trenutaka ovozemnog života, nego u njima trebaju nastojati doživjeti sudjelovanje u punom životu Kristova uskrsnuća.²⁷³

Slaveći otajstva Crkve uzimamo „udioništvo u Božjoj slavi da bi smo po tom udioništvu postali pronositeljima njegove Slave u zbilji života.“²⁷⁴ Ovaj govor osobito je razumljiv u bogoslužju Crkve na koje se kršćani redovito okupljaju u *Dies Domini*, ali i drugim prigodama u kojima se ostvaruje sakramentalni susret s Kristom. Autori djela „Na vrelu liturgije“, Ante Crnčević i Ivan Šaško, koji temu liturgije posuvremenjuju dovodeći ju u relacije s različitim aspektima čovjekove svakodnevice, ukazuju na novu dimenziju životne stvarnosti koja se otvara u liturgijskom slavlju: „Slavlje je posebnost. Okuplja ljude jer je posebnost, drukčijost, jer nadilazi i preobražava svagdašnjost i redovitost. ... Slaviti možemo nešto što je vrijednije od redovitog, običnog. Liturgijsko slavlje ne izdvaja vrijeme i ljudski život u posebnost, nego daje posebnost čitavome životu.“²⁷⁵ Ograničiti duhovni život tijesnim međama vlastitog doživljaja svetoga i osobne pobožnosti koja iz tog doživljaja proizlazi, značilo bi kršćansko poslanje prepustiti nepouzdanosti čovjekovih snaga.

²⁷³ Usp. Isto, 317.

²⁷⁴ A. CRNČEVIĆ, I. ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, HILP, Zagreb, 2009., str. 10.

²⁷⁵ Isto.

3.3.2. Obiteljska duhovnost *ad extra*

Obitelj je bila i ostaje najvažniji protagonist društva i zbog toga papa Ivan Pavao II. u pobudnici *Christifideles laici* opominje: „Apostolsko zalaganje vjernika laika u prvom redu mora ići za tim da obitelj postane svjesna svoga identiteta kao prve bazične jezgre društva kao i svoje izvorne uloge u društvu, da bi ona sama postala sve više aktivni i odgovorni protagonist svog rasta i svog sudjelovanja u životu društva.“²⁷⁶

Kršćanska obitelj nije samoodrživa zajednica, svoje puno ostvarenje i prosperitet ima samo u mreži društvenih i eklezijalnih odnosa. Saborski i posaborski dokumenti koji središnju misao pronalaze u obitelji u suvremenom svijetu, suglasni su kako se kršćanska obitelj ne smije se zatvoriti iza zlatnih rešetaka krletke samodostatnosti. Poslanje obitelji korijenje ima u transcendenciji, u odnosu koji njezini pojedini članovi ostvaruju s Bogom, no proteže se *ad extra*, i utjelovljenje ima u služenju braći i sestrama.

Poslanje kršćanske obitelji u svijetu svježinu i krepkost crpi iz sakramenata Crkve. Duhovnost kršćanskih obitelji ima mnoge odrednice i sastavnice, no životno središte duhovnog rasta kršćanske obitelji predstavlja euharistijsko slavlje. Papa Ivan Pavao II. o uzajamnoj sprezi sakramenata ženidbe i euharistije progovara u dokumentu *Familiaris consortio*: „Euharistija je sam izvor kršćanske ženidbe. Euharistijska, naime, žrtva posadašnjuje savez ljubavi između Krista i Crkve, što je zapečaćen krvlju njegova križa. U toj žrtvi novoga i vječnoga Saveza kršćanski supruzi nalaze izvor iz kojega ključa i iznutra se oblikuje te trajno oživljava njihov bračni savez.“²⁷⁷ Slaveći euharistiju kao mala zajednica, obitelj se snažnije pritjelovljuje Kristu, a recipročno tom pritjelovljenju snaže se i odnosi međusobnog zajedništva među njezinim članovima. Sudjelovanje na euharistijskoj gozbi osposobljuje obitelj za daljnji apostolat, za širenje djelotvorne ljubavi društvenoj zajednici. Milosne darove koji se primaju na slavlju otajstva Kristove otkupiteljske žrtve uživaju svi koji stupaju u interakciju s dionicima njegove proslave: „Sakramentalnim sjedinjenjem s Krstom, u intimnosti liturgijske otajstvene zbilje, slavljenička zajednica, Crkva, ne zatvara se u sebe, nego postaje sakrament za čovječanstvo, znak sredstvo spasenja cijeloga ljudskog roda (LG 1), sol zemlje i svjetlo svijeta (usp. Mt 5, 13-16).“²⁷⁸

Obitelj mora biti navjestiteljica Kristovog evanđelja. Kristovu Radosnu vijest proklamira riječima i djelima prvo na ognjištu svoje domaće Crkve, a potom ju posreduje dalje, u prilikama svijeta u kojima žive, školuju se i rade. Sudjelujući u liturgiji Crkve obitelj neprestano iznova biva

²⁷⁶ CL 40.

²⁷⁷ FC 57.

²⁷⁸ A. CRNČEVIĆ, I. ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 580.

subjektom kerigme i tako se osposobljuje predavati dalje ono što je i sama primila. Nastojeći obuhvatiti temu prepoznatljivosti kršćaninove prisutnosti u svijetu, Ante Crnčević i Ivan Šaško pišu: „Čini se da bi za društvenu angažiranost vjere bilo veliko osiromašenje kad bismo njezino opravdanje i utemeljenje tražili samo u riječima, nauku – svetopisamskome ili crkvenome. ... Bio bi to još samo jedan nauk, među tolikima u svijetu. No, još prije nauka i riječi o ljubavi, postoji čin ljubavi, Božje djelo spasenja, djelo očitovano u Isusu iz Nazareta, a koje se svakodnevno oživljava i odjelotvoruje po liturgiji crkve, vazda-novom činu Božje ljubavi. Valja nam priznati da Crkva nakon dvije tisuće godina ne živi svoje poslanje u svijetu snagom svoje vjernosti nauku koji joj je (jednom, nekoć) u evanđelju predan, nego životvornom snagom koju svakodnevno prima iz Božjeg darivanja u ljubavi.“²⁷⁹

3.3.3. Obiteljska duhovnost i duhovni pokreti

Dovodeći u odnos pojmove *duhovnost* i *communio*, Joseph Ratzinger kaže kako *communio* zapravo znači „posvemašnje kretanje jedinstva“ te stoga pridjev „duhovan“ u isti mah znači „povezujuć“.²⁸⁰ Temeljem ovakvog tumačenja u duhovnim pokretima prepoznajemo mostove koji povezuju obitelj i župu kao i obitelj i društvo. Premda je djelovanje duhovnih pokreta u vremenima njihova uzleta znalo dovesti do izlučivanja vjernika iz njihovih župnih zajednica, napori pastoralnih djelatnika sve više vode usklađenom djelovanju župnih zajednica i duhovnih pokreta. Sve više se napuštaju nedjelotvorne strukture koje priječe protočnost komunikacije između pastira i vjerničke baze, a s druge strane, pokreti potiču vjernike na što veći angažman u župnim zajednicama kojima pripadaju. Vjernici koji u duhovnim pokretima intenzivnije proživljavaju iskustvo vjere, molitve, sakramentalnog života svojim iskustvima, svjedočanstvom postaju pokretači obnove vlastitog župnog ozračja. Poštujući zdravi pluralizam koji se potvrđuje otvaranjem župnih zajednica utjecaju duhovnih pokreta i zajednica sprječava se stvaranje svojevrsnog ozračja besplodne „endogamije“.

Uključivanje obitelji u crkvene duhovne pokrete može imati vrlo povoljan učinak u stvaranju snažnije povezanosti među njezinim članovima. Blagotvoran utjecaj duhovni pokreti mogu imati u ostvarenju kršćanskog i društvenog poslanja obitelji u svijetu. Duhovni pokreti i zajednice također mogu pružiti oslonac obitelji u vršenju zadaće odgoja i pružiti pomoć u otkrivanju zvanja i poslanja njezinih pojedinih, osobito mlađih članova. Padnu li na dobro

²⁷⁹ A. CRNČEVIĆ, I. ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 581.

²⁸⁰ J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, str. 39.

pripremljeno tlo, sadržaji koje pokreti nude doprinijet će dozrijevanju osobne vjere i odraslih i djece te omogućiti formiranje cjelokupne osobnosti koje se događa kroz prijanjanje uz vrijednosti koje pokret zastupa. Duhovni pokreti i zajednice kršćanskim obiteljima mogu pružiti znatnu pomoć u izgradnji osobite obiteljske duhovnosti koja se učvršćuje *ad intra*, a odraz ima *ad extra*.

Obitelji koje se uključuju u duhovne zajednice trebaju se ipak čuvati i nekih iskušenja s kojima se mogu suočiti. Odnos između bračnih drugova i njihove međusobne dužnosti i obveze, te roditeljska odgovornost prema djeci uvijek moraju imati snagu prvenstva pred zahtjevima pokreta u koji se uključuju. Filter kroz koji svi zahtjevi pokreta ili duhovne zajednice moraju proći je svijest kako je bračni i obiteljski život ukrijepljen u sakrament ženidbe kojim su se pritjelovili Kristovu jedinstvu s Crkvom. Zazirati treba od svega što odvodi od ovog jedinstva. Pišući knjigu *Zajednica i rast*, Jean Vanier na umu prije svega ima jednu osobitu zajednicu, *Arku*, no njegove misli je lako implementirati i na druga crkvena udruženja i pokrete. Govoreći, primjerice, o uključivanju obitelji u život Arke, postavlja načela primjenjiva i u drugim crkvenim duhovnim pokretima i zajednicama. Vanier piše: „Zajednice su u mnogočemu poput obitelji. No, postoje dvije jasne razlike. (...) Kad stupimo u zajednicu, ne obećavamo vjernost jednoj osobi. Roditeljske uloge – uloge ljudi koji su na čelu zajednice – mijenjaju se u skladu sa strukturom i mi se ne obvezujemo živjeti uvijek s istim ljudima. Za zajednicu može biti divno ako u njoj postoje obitelji, kao što za obitelj može biti divno da čine dio zajednice. No, mora biti jasno da je obitelj sama u sebi mala zajednica. Moraju se poštovati njezina osobita dinamika i originalnost. Obitelji se mora omogućiti da stvara svoje vlastito jedinstvo.“²⁸¹

Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi* napominje kako: „...obitelj kao i Crkva mora biti mjesto gdje se Evanđelje prenosi i odakle ono zrači. U krilu dakle takve obitelji, koja je svjesna svog poslanja, svi njeni članovi evangeliziraju, a ujedno su svi evangelizirani. ... Obitelji evangeliziraju i mnoge druge obitelji kao i sredinu u kojoj žive.“²⁸² Duhovni pokreti pokazuju se od velikog značaja u procesu evangelizacije i reevangelizacije obitelji te njihovom uključivanju u navještaj evanđelja široj društvenoj zajednici. Mnoge obitelji suvremenog Zapada, a napose mnoge hrvatske obitelji, drže se dijelom katoličkog kršćanskog naslijeđa, no sva sadržajnost tog naslijeđa iscrpljuje se već na površnoj, folklorno-običajnoj razini. Obitelji o kojima je riječ svoj identitet poimaju, oblikuju, vrednuju i potvrđuju u odnosu na pripadnost određenoj društvenoj i religioznoj skupini. Pripadnost određenoj religioznoj denominaciji dio je slike o sebi koja se potvrđuje kroz stanovitu obiteljsku „obrednost“ koju

²⁸¹ J. VANIER, *Zajednica i rast*, str. 98.

²⁸² EN 71.

članovi obitelji njeguju i prenose novim naraštajima. Ove obitelji su imale priliku susresti se s Riječju Života, no sjeme koje je Sijač posijao ondje je niklo u zakržljalu mladice (usp. Mt 13, 3). Druge obitelji potječu iz raskršćanjenog, sekulariziranog ozračja, no izložene su vrijednostima koje je kršćanstvo inkorporiralo u kulturu i etiku gotovo čitavoga svijeta. Žele li ostvariti susret s Istinom, potrebna im je cjelovita evangelizacija i inicijacija u vjeru.

Znatne zasluge pokreti imaju i u buđenju misionarskog duha u obiteljima. Neki crkveni duhovni pokreti poput *Neokatekumenskog puta* čitave obitelji šalju na područja potrebna navještaja ili ponovnog navještaja kerigme. Crkvena praksa dokazuje kako svjedočanstvo evanđeoskih vrjednota koje se očituje u primjeru života konkretnih obitelji pruža najbolju potkrjepu navještaju Riječi Božje. Misijsko i evangelizacijsko poslanje ovih obitelji kojima pri tom poslanju duhovna zajednica čiji su sudionici pruža oslonac, pokazatelj su kako „životna sinteza“ koju spominje pobudnica *Christifideles laici* nije neostvariv cilj. Životna sinteza, prema spomenutom dokumentu, događa se „...kad vjernici laici nauče od Evanđelja i svagdanjih životnih dužnosti učiniti predivno i uvjerljivo svjedočanstvo kako presudni činitelj čovjekova života i rasta nije strah, nego traženje i pristajanje uz Krista, te uspostavljanje novih oblika života primjerenijim ljudskom dostojanstvu.“²⁸³

Papa Ivan Pavao II. u pobudnici *Christifideles laici* kaže kako temeljni kriteriji crkvenosti pokreta i opravdanost njihovog djelovanja imaju svoju provjeru u stvarnim plodovima kojima njihovo djelovanje rađa. Prosudujemo li ove duhovne pokrete i zajednice prema plodovima koje papa Ivan Pavao II. izdvaja u svojoj pobudnici o pozivu i poslanju laika u svijetu, možemo zaključiti kako su novi duhovni pokreti Crkve donijeli i donose obilat i zreo rod. Nema sumnje kako su u mnogim pojedincima i obiteljima potaknuli „obnovljenu ljubav prema molitvi, kontemplaciji, liturgijskom i sakramentalnom životu; animiranje interesa za poziv u kršćanskom braku, svećeništvu i posvećenom životu; spremnost sudjelovanja u programima i aktivnostima Crkve bilo na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini katehetsko zalaganje i pedagoška uspješnost u oblikovanju kršćana; poticaji i kršćanska prisutnosti u različitim ambijentima društvenog života te tvorenje i animacija karitativnih, kulturnih i duhovnih djela; duh odricanja i evanđeoskog siromaštva radi velikodušnije ljubavi prema svima; obraćenje na kršćanski život ili povratak zajedništvo u kršćana koji su 'daleko'“²⁸⁴

²⁸³ CL 34.

²⁸⁴ Isto, 30.

3.4. Duhovni pokreti i zajednice usmjerene na obitelj koje djeluju na području Republike Hrvatske

Pastoral braka i obitelji u hrvatskim biskupijama posljednjih godina ulaže znatne napore i iznalaženja novih pristupa potrebama bračnih drugova i obitelji u različitim potrebama. Zamjetan je rad na stvaranju i primjeni sadržaja koji nastoje obuhvatiti što potpuniji spektar različitih prilika u kojima se pojedine obitelji nalaze u današnje vrijeme. Osobito je pohvalan rad *Ureda Hrvatske biskupske konferencije za obitelj*, *Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za život i obitelj te Crkvenih bračnih i obiteljskih savjetovališta* koji djeluju u mnogim hrvatskim biskupijama. Hrvatske obitelji sudjeluju na *Svjetskim susretima obitelji*, održavaju se *Nacionalni susreti hrvatskih katoličkih obitelji*, a pojedine biskupije organiziraju *Dane obitelji*, *Obiteljske škole*, *proslave Dana života* i *Dana braka*; konferencije, susrete, seminare i tribine koje dotiču pitanja od značaja za brak i obitelj. Dobrobiti braka, obitelji te vrijednostima koje iz njih proizlaze ili su na neki način uz njih vezane u mnogome doprinose udruženja kojima pribrajamo *Hrvatsku zajednicu bračnih susreta*, udrugu *Obiteljsko obogaćivanje*, *Hrvatski pokret za život i obitelj*, *Udrugu za obitelj i roditeljstvo* „Izvor“. Ove udruge se strukturom, organizacijom i obuhvatnošću razlikuju od zajednica i pokreta koje tvore središte diskursa ovog rada. Navedenim udrugama nedostaje odrednica „spontane socijalnosti“ koja utjelovljuje i odražava komunitarnu dimenziju života i djelovanja duhovnih pokreta i zajednica.²⁸⁵

Na području Republike Hrvatske odvija se živa djelatnost mnogih duhovnih pokreta, vjerskih udruženja i zajednica. Duhovni pokreti koji su prisutni u ostalim dijelovima Europe, u manjoj ili većoj mjeri zastupljeni su i na hrvatskim prostorima. Zadržavajući sastavnicu crkvene autentičnosti i jedinstva koje se očituje u vjernosti objavljenoj istini i poslušnosti hijerarhiji, pokreti i zajednice se razlikuju duhovnim naglascima, načelima i vlastitim načinom „obnove ljudskog mišljenja i htjenja Duhom evanđelja.“²⁸⁶ Gledom na obiteljsku i bračnu duhovnost uvidjet ćemo kako su neki pokreti i zajednice usmjereni u prvom redu upravo vršenju obiteljskog i bračnog apostolata. Drugi pokreti i zajednice razvijaju druge smjerove duhovnosti, no neki vidovi „duhovne prakse“ koje promiču mogu se primijeniti na bračni i obiteljski život.

Duhovni pokreti i zajednice čiji je obiteljski apostolat osobito snažan i u koje se uključuje sve više obitelji su *Neokatekumenski put*, *Marijino djelo – Pokret Fokolara*, *Opus Dei* i *Liga obitelji Schönstattskog pokreta*.

²⁸⁵ Usp. J. MAMIĆ, Duhovski pokreti u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 59(1989.)1-2, str. 147.

²⁸⁶ M. TIGGES, Nove duhovne zajednice i pokreti. Upiti o pozivu i poslanju Crkve danas.

Navedimo neke osobitosti duhovnih pokreta značajne za apostolat obitelji:

Neokatekumenski put – začetak ovog pokreta seže u 60-te godine prošlog stoljeća. Osnivači pokreta su španjolski slikar Francisco Kiko Argüello i bivša karmelićanka i kemičarka Carmen Hernández. Neokatekumeni su danas prisutni u više od 120 zemalja svijeta, a točan broj sudionika Puta teško je odrediti. Papa Pavao VI., Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i Franjo koji su pratili nastanak i razvoj *Put* vidjeli su u njemu veliki evangelizacijski i misionarski potencijal, te njegovu ulogu u očuvanju obitelji u suvremenom svijetu. Papa Ivan Pavao II. neokatekumenski pokret je prepoznao kao „stvarnost rođenu od Duha koja se ističe u ovim našim danima“ i nazvao ga „itinerarijem katoličke formacije valjane za društvo i za današnja vremena“.²⁸⁷ Definitivno odobrenje statutu *Neokatekumenskog puta* dao je 11. svibnja 2008. papa Benedikt XVI. *Neokatekumenski put* je zapravo pokrsni katekumenat ili sredstvo kršćanske inicijacije odraslih osoba koja se događa putem dobro razrađenih kateheza i liturgijskih slavlja. Članstvo pokret je vrlo heterogeno po svom sastavu, jednako je privlačan i mladima i odraslima, sudionici pokreta dolaze iz različitih socio-ekonomskih prilika. Pokret se sastoji od brojnih malih zajednica koje žive u okrilju župe, a krajnji cilj mu je „postupno nositi vjernike do intimnosti s Kristom i učiniti ih aktivnim subjektima u Crkvi i vjerodostojnim svjedocima Spasiteljeve Radosne vijesti; promiče poslanje *ad gentes*, ne samo u misijskim zemljama već i u zemljama sa starom kršćanskom tradicijom, koje su danas, nažalost, sekularizirane...“²⁸⁸ Vrijednosti koje je *Neokatekumenski put* prigrlio kao svoje primjenu i životnu provjeru nalaze u obiteljskoj svakodnevnici. Statut Puta ističe: „U mjeri u kojoj neokatekumeni rastu u vjeri, počinju se očitovati znakovi koinonije: neosuđivanje, neopiranje zlomu, oprostjenje i ljubav prema neprijatelju. Koinonija se također očituje u pomoći potrebnima, u brizi za bolesne, patnike i starije, te u potpori, koliko je moguće, onima koji su u poslanju...“²⁸⁹ Put se odvija u nekoliko dobro osmišljenih etapa u koje uvode obredi Prijelaza. Nakon određenog vremena hoda u vjeri, *Neokatekumenski put* se okončava i njegovo sudionici više nisu članovi *Put*.

Obitelji koje slijede *Neokatekumenski put* mogu prihvatiti osobit misionarski poziv i postati *obitelji u poslanju*. Obitelji koje prihvate ovo osobito poslanje odlazi na područja potrebna evangelizacije. Značajka ovog poslanja je neizvjesnost koja snaži povjerenje u Božju Providnost. Obitelj pri tom ne raskida veze sa svojom župom i matičnom zajednicom iz koje izvire.²⁹⁰

²⁸⁷ Usp. IVAN PAVAO II., Ogniquilvolta, na:

<http://www.camminoneocatecumenale.it/new/default.asp?lang=hr&page=cordes> (pristupljeno 13. lipnja 2017.)

²⁸⁸ *Neokatekumenski put. Statut. Definitivno odobrenje*, Chirico, Napoli, 2008., str. 14

²⁸⁹ Isto, str. 40.

²⁹⁰ Usp. Isto, str. 9.-14.; 62.-63.

Poslanje navještanja Radosne vijesti započinje u vlastitoj obitelji. Prenošenja vjere djeci događa se u svakodnevnim situacijama, ali i u „obiteljskoj liturgiji“. Vrijeme te liturgije je zadano, odvija se, nedjeljom ujutro hvalospjevima i molitvom, a u kasnijim etapama puta obitelji zajednički mole časoslov. Nedjelja je dan slavlja koje se vidljivo i u vanjskim znakovima koji odražavaju svečanost. Subotnje slavlje Euharistije introitus je u Dan Gospodnji. Euharistija se slavi nakon prve večernje molitve, nakon koje uranja u duboku kontemplaciju Kristova djelovanja u njegovoj povijesti.²⁹¹

Roditelji u obiteljskoj liturgiji imaju određene, nezamjenjive uloge, a u čitanju svetopisamskih tekstova i iznošenju odjeka na pročitane tekstove sudjeluju svi članovi obitelji.

Marijino djelo – Pokret Fokolara – ovaj pokret utemeljila je Chiara Lubich 1943. godine u Italiji, a od 1956. *Marijino djelo* postupno zadobiva svjetske razmjere. *Marijino djelo* danas je prisutno i djeluje u 182 zemlje. Pokret oblikuje duhovni stil koji se prelijeva na sve sastavnice intimnog i društvenog života. Fokolarska duhovnost dotiče i ona mjesta koja se s duhovnošću rijetko povezuju, kao što su kultura, ekonomija i politika. Fokolarska duhovnost temelji se na slijedećim načelima:

- Bog je ljubav i uvijek mu treba dati prvo mjesto
- Traženje i prihvaćanje Božje volje u životu
- Očitovanje djelotvorne ljubavi prema bližnjima
- Izgradnja međusobne ljubavi prema slici Isusove ljubavi prema čovjeku
- Težnja prema ostvarenju jedinstva po uzoru na nedjeljivo jedinstvo Presvetog Trojstva
- Oživotvorenje trajne Kristovu prisutnost u zajednici
- Hod prema jedinstvu slijedi put Isusovog vapaja napuštenosti od Oca na križu
- Pisanje Evanđelja vlastitim životom
- Ujedinjavanje s Kristovim tijelom na Euharistijskoj gozbi
- Nasljedovanje životnog primjera Blažene Djevice Marije
- Utjelovljenje žive Crkve u životnoj svagdašnjici
- Uranjanje u božansko ozračje Duha Svetoga i neprestano osluškivanje Njegova poticaja.²⁹²

²⁹¹ Usp. P. BENITEZ, R. BENITEZ, Nedjeljne pohvale u obitelji. Iskustvo prenošenja vjere u obitelji, u: PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Kršćanska obitelj subjekt evangelizacije. Zbornik Međunarodnog kongresa*, Rim, 2010., str. 29.

²⁹² Usp. Focolare movement, na: <http://www.focolare.org/en/movimento-dei-focolari/un-popolo/famiglie-nuove/> (pristupljeno 28. svibnja. 2017.); Župa Stari Pazin, na: <http://zupa-stari-pazin.com/zajednice-u-zupi/fokolarini/> (pristupljeno 28. svibnja 2017.)

Fokolarski pokret je važan također iz perspektive uspostavljanja i osnaživanja ekumenizma i dijaloga s drugim religijama. Sudionici pokreta dolaze iz svih staleža Crkve, pripadaju raznim dobnim, obrazovnim i socio-ekonomskim skupinama, pa se zbog te heterogenosti se jedna duhovnost grana u različitim pravcima. *Marijino djelo* dijeli se na 27 ogranaka koje obuhvaćaju slijedeći pokreti: *Novo čovječanstvo*, *Nove obitelji*, *Mladi za ujedinjeni svijet*, *Djeca za jedinstvo*, *Svećenički pokret*, *Župski pokretom* i *Redovnički pokret*. Ogranak *Nove obitelji* javlja se od 1967. godine. Suutemeljitelj ovog ogranka pokreta je talijanski pisac i političar Iginio Giordani. Giordani je prvi oženjeni fokolarin. *Novu obitelj* čine obitelji koje nastoje živjeti fokolarinsku duhovnost jedinstva nadograđujući ju drugim obiteljskim vrjednotama na putu ostvarenja sveopćeg bratstva ljudske zajednice. Pokret se zauzima za promicanje istine o braku i obitelji prema Božjem naumu; ističe i podupire odgojnu ulogu roditelja te naglašava važnost angažmana obitelji u društvu. Vršeći svoje roditeljsko poslanje, roditelji imaju na umu da njihova djeca pripadaju prvo Bogu, a tek onda njima. *Nova obitelj* obuhvaća mnoge aktivnosti koje su u službi osnaživanja obiteljske zajednice. Obitelji i parovi koji se nalaze pred sklapanjem sakramenta ženidbe mogu sudjelovati u raznim formacijskim aktivnostima pokreta. Osobita skrb se proviđa parovima suočenim s različitim poteškoćama, udovicama i udovcima te rastavljenim parovima.²⁹³

Opus Dei – *Opus Dei* zapravo nije pokret u užem smislu riječi. *Opus Dei* je jedina osobna prelatura Katoličke Crkve na čijem se čelu nalazi Prelat čiji izbor potvrđuje Sveti Otac. Osobna prelatura je institucija čiji osnutak potiče dekret Drugog vatikanskog sabora *Presbyterorum ordinis*.²⁹⁴ Prelature čine dio hijerarhijske strukture Crkve, predstavljaju oblik samoorganizacije za postizanje ciljeva koje je Krist dao. Vjernici koji pripadaju nadležnosti osobnih prelatura i dalje ostaju dijelom mjesnih crkava na čijem području žive. Pokret je nastao 1928. u Španjolskoj, a njegov začetnik je sv. Josemaría Escrivá. *Opus Dei* je osobna prelatura, no vjernici koji žive i djeluju na područjima partikularnih Crkvi žive u skladu s propisima i običajima mjesnih crkvenih zajednica na čijem području žive.

Jezgrovito izražen, krajnji cilj pokreta *Opusa Dei* je pridonijeti evangelizacijskom poslanju Crkve promičući među svim kršćanima život posve usklađen s njihovom vjerom, usred redovitih prilika životne svakodnevice. Poseban naglasak pridaje se posvećivanju rada. Osoba se posvećuje kroz rad i posvećuje rad vježbajući pri tom mnoge vrline, kao što su osjetljivost i skrb za potrebe

²⁹³ Usp. Focolare movement, na: <http://www.focolare.org/en/movimento-dei-focolari/un-popolo/famiglie-nuove/> (pristupljeno 28. svibnja 2017.)

²⁹⁴ PrO 10.

drugih, disciplina, točnost, pravednost i poniznost. Vjernici koji pripadaju prelaturi izgrađuju duh samoprijedora i askeze, bez obzira bili oni *numerariji*, *supernumerariji* ili *suradnici (pomoćnici)* prelature. Članovi prelature koji žive sakrament ženidbe u pokretu imaju status *supernumerarija*. Djelovanje svih članova prelature u redovitim prilikama života oblikuje socijalni nauk Katoličke Crkve. *Opus Dei* potiče svoje vjernike na razborito i velikodušno upravljanje materijalnim dobrima kako bi njima osigurali normalne životne uvjete svojoj obitelji i pomagali apostolski rad prelature. Članovi dio svojih dobara odvajaju u korist članova društva kojima je potrebna materijalna pomoć.

Duhovni i molitveni život vjernika *Opusa Dei* je usmjeren prema Isusu Kristu i u središtu ima sakrament euharistiji. Njeguje se pobožnost prema Blaženoj Djevici Mariji. Svjedočanstvom života koji korijene ima u Kristovu Evandjelju, vjernici koji pripadaju *Opusu Dei* nastoje sve ljude s kojima su u svakodnevnoj interakciji dovesti što bliže Bogu.

Osobitost prelature je u usmenom ugovoru kojim se potvrđuje predanost vjernika ciljevima *Opusa Dei*. Vjernici se ugovorom obvezuju da će težiti tome živjeti zahtjeve kršćanskog života i provoditi apostolat živeći u skladu s duhom prelature, usklađujući svoj život sa savjetima koje im upravlja ravnatelj *Opusa Dei*. Obveza koju preuzima *Opus Dei* je duhovna potpora i vodstvo kako bi vjernici koji mu se pridružuju mogli što revnije odgovoriti Božjem pozivu. Članovi *Opusa Dei* obnavljaju ugovornu obvezu najmanje pet godina za redom na period koji nije duži od jedne godine. Ugovor je nevažeći ne obnovi li se tijekom tog perioda. Nakon šest i pol godina vjernik stječe mogućnost dati doživotnu obvezu Bogu u *Opusu Dei*.

Supernumerariji koji žive obiteljski život, žive prema običajima svoga mjesta. Obiteljsku duhovnost temelje na duhovnosti prelature, no njezini izričajni oblici prepušteni su osobnim sklonostima i životnim uvjetima. Utemeljitelj prelature *Opus Dei*, sv. Josemaría Escrivá zagovarao je one oblike pobožnosti koje obitelj može zajedno činiti jednostavno i prirodno, osobito preporučujući dnevnih molitvene običaje koji su odvajkada dio pobožne prakse kršćanskih obiteljima: molitva prilikom jela, jutarnje i večernje molitve, te posebice molitva krunice.²⁹⁵

Liga obitelji Schönstattskeg pokreta – Poput *Marijina djela*, i ovaj pokret je izrazitog marijanskog nadahnuća. Pokret je ustanovio pater Josef Kentenich 18. listopada 1914. u njemačkom gradu Schönstattu. *Schönstattskeg pokret* u Hrvatskoj djeluje pod nazivom *Hrvatska schönstattska obitelj*. Apostolska djelatnost *Schönstattskeg pokreta* odvija se u nekoliko ograna:

²⁹⁵ Usp. *Opus Dei*. <http://www.hr.opusdei.org> (pristupljeno 27. svibnja 2017.)

Liga obitelji, Liga majki, Liga neudatih žena, Liga djevojaka i Liga svećenika. Osnovno poslanje *Lige obitelji* je čuvati i razvijati ideal kršćanskoga braka i obitelji.

Vizija Josefa Kentenicha bila je staviti pokret u službu osposobljavanja vjernika da putem osobnog samoposvećenja budu Kristovi poslanici usred svoje povijesne situacije. Usporedno s izgradnjom svoje osobne svetosti vjernici postaju apostoli među svojim obiteljima, na radnom mjestu, u svakodnevnim aktivnostima koje vrše, u Crkvi i u društvu.

Liga obitelji svoj apostolat provodi pomoću tri programa i mnogih aktivnosti i pobožnosti. Programi koji se ostvaruju u Hrvatskoj su: *Nacionalno hodočašće obitelji, Obiteljska akademija i Kućni razgovori.* Obitelji koje sudjeluju u pokretu u središtu duhovnosti imaju *kućno svetište*, osobito mjesto u obiteljskom domu gdje se obitelj zajednički moli.

Odlike duhovnosti pokreta koje se oslikavaju na duhovni život schönstattskih obitelji su:

- Isticanje vidljivih znakova prisutnosti Blažene Djevice Marije ondje gdje djeluje pokret. Članovi pokreta njeguju osobitu pobožnost prema slici „schönstattske Gospe“ koja nosi naziv *Majka Tripud Divna, Kraljica i Pobjednica Schönstattska.* Hodočašća u marijanska svetišta također su izraz marijanskog usmjerenja ovog pokreta.
- Članovi schönstattskog pokreta sklapaju Savez ljubavi s Blaženom Djevicom Marijom. Savez ljubavi tvori središte schönstattske duhovnosti. Marijanska dimenzija duhovnosti nije izolirana, smisao Saveza ljubavi je da po primjeru i vodstvu Blažene Djevice Marije vjernici ostvare odnos s Presvetom Trojicom i rastu u međusobnoj povezanosti.
- Pokret ističe značaj odgoja i ulogu odgojitelja čiji je ishod odgoja oblikovanje novog čovjeka u novoj zajednici. Schönstattski pokret Kristovu majku Mariju vidi kao odgojiteljicu koja vjernicima pomaže rasti na putu do ostvarenja osobnog ideala i podupire čovjekov samoodgoj. Samoodgoj smatra nužnim za plodonosan apostolat.
- Blažena Djevica Marija one koji njeguju pobožnost prema njoj upućuje prema Bogu Ocu. Schönstattski pokret u svom utemeljitelju Josephu Kentenichu vidi odraz žive slike nebeskog Oca.
- Vrlo je važno jačanje vjere u Božju providnost u životnoj svagdašnjici.
- Pokret ima značajke obitelji, jer gdje su prisutni majka Marija i nebeski Otac mora nastati obitelj.
- Svaki član ima misiju apostolskog djelovanja u svim životnim prilikama.²⁹⁶

²⁹⁶ Usp. Hrvatska Schönstattska obiteljna: <http://www.hso.hr/> (pristupljeno 30. svibnja 2017.)

Duhovni crkveni pokreti darovali su, bez sumnje, novu vitalnost Crkvi u Hrvatskoj. Djelovanje duhovnih pokreta koje se u Europi rasplamsalo nakon Drugog vatikanskog sabora u Hrvatskoj se razvijalo ponešto lakšim tempom. Komunističko-socijalistički „embargo“ koji je ograničio sveukupno crkveno djelovanje u Hrvatskoj dok se nalazila u sastavu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije učinio je da polet prvog zamaha širenja duhovnih pokreta u Hrvatskoj bude prigušene izvanjske pojavnosti. Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske Katoličkoj Crkvi se vraća sloboda djelovanja s kojom i duhovni pokreti također stječu „pravo javnosti“. Duhovni pokreti Crkve i u vremenima djelovanja u „katakombama“ i danas dali su iznimno velik doprinos u obnovi i buđenju vjere hrvatskih katoličkih obitelji. Sadržaje vjere čine aktualnijima i privlačnijima i onim vjernicima koji su se s poteškoćom uklapali u tradicionalnu strukturu života Crkve koja vjernike laike nije dostatno uključivala u svoje djelovanje. Tražimo li zajednički nazivnik koji povezuje ove pokrete, pronaći ćemo ga u vjernosti Crkvi, mnogim osobnim i obiteljskim obraćenjima, brojnim duhovnim zvanjima koja se ondje otkrivaju i njeguju te u otvorenosti životu koja rezultira obiteljima s potomstvom brojnijim od europskog prosjeka.²⁹⁷

Poteškoća koja se primjećuje uz djelovanje duhovnih pokreta u Hrvatskoj je neujednačenost njihove prisutnosti i djelovanja na području hrvatskih biskupija. Prema ovoj nehomogenoj slici mogao bi se steći utisak kako hrvatski biskupi nemaju jednodušan stav o crkvenim duhovnim pokretima. Josip Baloban na ovo ukazuje u svojoj pastoralnoj studiji *Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj* koja je objavljena 2008. godine u *Bogoslovskoj smotri*. Josip Baloban u studiji navodi kako samo četiri hrvatske (nad)biskupije imaju ustanovljen ured ili povjerenstvo za laička društva, pokrete i zajednice, a pokreti i udruge su aktivni u još nekoliko biskupija. Urede i povjerenstva za laička društva, pokrete i zajednice do 2008. godine ustanovile su Riječka nadbiskupija, Porečko-pulska biskupija, Varaždinska biskupija i Zagrebačka nadbiskupija, dok pokreti, udruge i zajednice djeluju i na područjima Splitsko-makarske nadbiskupije, Zadarske nadbiskupije, Gospićko-senjske biskupije, Požeške biskupije, Šibenske biskupije te tadašnje Đakovačko-srijemske biskupije. Teritorijalni ustroj Crkve u Hrvatskoj se od 2008. godine do danas izmijenio, a promjene su se dogodile i unutar ustrojstva samih biskupija. Djelovanje nekih biskupijskih ustanova je dokinuto ili preusmjereno, druge ustanove su osnovane, tako da gotovo sve hrvatske biskupije danas imaju ured ili povjerenstvo za pokrete, udruge i zajednice. Nazivi samih ureda i povjerenstava nisu ujednačeni na razini čitave Hrvatske, a nije

²⁹⁷ Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr#Stopa_nataliteta_i_stopa_plodnosti (pristupljeno 14. lipnja 2017.)

ujednačen niti njihov djelokrug. Čini se, nažalost, kako neki među tim uredima i povjerenstvima postoje tek da bi se zadovoljila izvanjska forma.

Josip Baloban primjećuje kako ni crkveni pastiri nisu jednodušni oko stava koji treba zauzeti prema djelovanju duhovnih pokreta i zajednica na području mjesnih Crkava pod njihovom nadležnošću. U svojoj studiji izdvaja tri modela prema kojima mjesni pastiri pristupaju djelovanju crkvenih duhovnih pokreta. Ondje primjećuje kako neki biskupi duhovne pokrete potpuno odbacuju ne prepoznajući njihov potencijal za obnovu života mjesne Crkve na čijem se čelu oni nalaze, dok ih drugi biskupi pak bezrezervno prihvaćaju dajući im „odriješene ruke“ u djelovanju i širenju bez prave kritičke prosudbe. Pozitivan primjer Baloban vidi u stavu „dijaloški usmjerenih biskupa“ koji svoje kritičke prosudbe jasno izriču držeći se savjeta sv. Pavla koji je dao zajednici kršćana u Solunu: „Duha ne trnite, proroštava ne prezirite! Sve provjeravajte: dobro zadržite...“ (1Sol 5, 19-22).

Baloban zaključuje kako se crkveni pokreti ne nalaze u središtu života Crkve u Hrvatskoj, nego egzistiraju na njezinom rubu. Prema njegovom mišljenju, najuočljiviji nedostaci djelovanja pokreta u Hrvatskoj prepoznaju se u pomanjkanju osjećaja eklezijalnosti članova pokreta, u zadržavanju vjere u domeni privatnosti iz čega slijedi njihova slaba društvena i crkvena zauzetost te na koncu u nedovoljnoj osjetljivosti za svu stupnjevitost vjere.²⁹⁸

Neupitno je kako Josip Baloban svoju kritičku prosudbu donosi na koncu temeljite pastoralne opservacije, no ovdje ćemo ipak podsjetiti kako se društvena i crkvena zauzetost pojedinih članova pokreta odvija prema filozofskom principu „quidquid recipitur, per modum recipientis, recipitur“.²⁹⁹ Pokreti svojim članovima mogu uputiti različite poticaje, no svaki pojedini sudionik pokreta te poticaje će razumjeti i u djelo provesti na način koji je svojstven upravo njemu. Nezahvalno je uopćeno govoriti o crkvenoj introvertiranosti duhovnih pokreta³⁰⁰ ili o nedovoljnom društvenom i crkvenom zalaganju njihovih članova jer postoje izvrsni primjeri društveno i crkveno angažiranih vjernika laika koji pripadaju određenim pokretima. Isključivim tvrdnjama čini se nepravda sve većem broju laika koji se spremno uključuju u politički život ili pokreću društvene inicijative koji snagu vjere crpe upravo iz duhovnih pokreta.

²⁹⁸ Usp J. BALOBAN, Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 355.-357.

²⁹⁹ Usp. M. NIKIĆ, Razlikovanje duhova kod Sv. Ignacija Loyolskog, na: <http://www.prudencija.hr/index.php/duhovnost/276-objava-ukazanja-i-razlikovanje-duhova> (pristupljeno 13. lipnja 2017.)

³⁰⁰ Usp J. BALOBAN, Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj, str. 362.

Zaključak

Promatrajući društvene tekovine suvremenog Zapada može se roditi pomisao kako društvo neodoljivo nalikuje kolonijama leminga koje pri seobama bezglavo srljaju u bezdan smrti ne zastajkujući ni na tren kako bi propitale postoji li put koji vodi prema Životu. Na stratištu pripremljenom u čast Napretka kojemu se Zapad udvorno klanja jedna za drugom padaju vrijednosti na kojima je to društvo niklo. Kršćanski predznak ispred neke vrjednote u ozračju današnjice toj vrjednoti nikako ne ide u prilog. Zapad, čini se, još uvijek nije svjestan kako slavi Pirovu pobjedu.

Braku, obitelji, spolnosti, pa i samom životu ozbiljno je narušeno dostojanstvo. Prijetnja gubljenja identiteta koja se nadvija nad kršćansku obitelj hrani se pomirljivošću s promjenama koje mijenjaju lice svijeta, mlakošću i pomanjkanju nade. A kršćani nisu pozvani na pomirljivost, ni na *fuga mundi*. Deklarativni kršćani na razini opće kulture znaju ponešto o Bibliji, najvažnijim učenjima svojih Crkava, pravi su znalci su kada je riječ o sporovima koje vode među sobom, no općenito uzevši, izgubili su osjećaj vjerske gorljivosti i nisu spremni ginuti za ideale. Odveć se jednostavno mire sa stvarnostima s kojima se kršćani ne smiju miriti. Kršćanstvo novoga vijeka više nije ugroženo nasrtajima izvana, koliko ga rastaču ravnodušnost i letargija iznutra.

Zapad nanovo treba otvoriti uši novom navještaju Evanđelja. Hoće li se polučiti učinak, reevangelizacija mora biti cjelovita i beskompromisna: „Nije nipošto riječ o tome da se izaberu samo neki aspekti evanđelja, oni koji bi odgovarali duhu suvremenoga svijeta i koji bi s njima bili sukladni, a da se neki drugi zanemare. Taj put stoji u tome da se evanđelje živi u njegovoj cjelovitosti, punini i izvornosti, onako kako je to jedino moguće i potrebno u prilikama sadašnjega vremena.“³⁰¹

Drugi vatikanski sabor upozorava: „Spas osobe te ljudskog i kršćanskog društva usko je povezan sa sretnim stanjem u bračnoj i obiteljskoj zajednici.“³⁰² Borba za očuvanje vrijednosti koje su do nedavno smatrane samorazumljivim među kojima se svrstavaju brak i obitelj, ponekad podsjeća na Don Quijoteovu borbu s vjetrenjačama, no potrebno je ustrajati na zadržavanju i implementaciji tih vrijednosti u što dublje slojeve društva.

Poradi vlastitosti laičkog staleža, obitelj je primarno mjesto na kojem kršćani laici ostvaruju svoj poziv na svetost, stoga kršćanska katolička obitelj mora osvijestiti istinu kako je u

³⁰¹ Usp. I. SUPIČIĆ, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, u: Đ. HRANIĆ (ur.), *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Zbornik radova*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., str. 776.

³⁰² GS 47.

svojoj biti *domaće svetište Crkve*. Kako bi obitelj vjerno odražavala sliku Crkve u malom ili *kućne Crkve*, Crkva i obitelj moraju složno djelovati rame uz rame. Kršćanska obitelj koja je začeta sakramentom ženidbe iz kojeg dobiva potporu Božje milosti pozvana je: „da svima dade svjedočanstvo velikodušnog i nesebičnog zalaganja u društvenim problemima.“³⁰³ Crkva se stoga ne smije umoriti i posustati u otkrivanju novih načina posredovanja poruke o važnosti sakramente ženidbe iz koje obitelj nastaje i treba uvijek iznova iznalaziti načine njezina osnaživanja i, kada je to potrebno, iscjelivanje.

Kršćani također ne smiju podleći ni crkvenoj introvertiranosti. Papa Pavao VI. u svojoj apostolskoj pobudnici *Evangelii nuntiandi* poručuje kršćanima kako moraju biti otvoreni prema drugima: „Stoga se zajednica kršćana ne zatvara nikada u samu sebe. Njezin nutarnji život – život molitve, slušanje Riječi i apostolsko naučavanje, življena bratska ljubav, kruh koji se lomi – poprima puninu svog smisla samo kad postaje svjedočanstvo, kad izaziva udivljenje i obraćenje, kad postaje propovijed i navještaj Radosne vijesti. Tako cijela Crkva prima poslanje naviještanja Evanđelja, a djelovanje svakog pojedinca važno je za sve.“³⁰⁴ Obitelj kao prva i nezamjenjiva škola društvenosti treba se otvoriti društvu i sudjelovati u njegovu razvoju istodobno tražeći nove načine prenošenja Radosne vijesti unutar i izvan svojih okvira. Kršćanin koji je primio Radosnu vijest verbalno i svjedočanskim primjerom i sam će prirodnim slijedom evangelizirati druge.³⁰⁵ Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Familiaris consortio* napominje: „Duhovno zajedništvo kršćanskih obitelji, ukorijenjenih u zajedničkoj vjeri i nadi te oživotvorenih ljubavlju, predstavlja unutarnju snagu odakle izvire, šire se i rastu pravednost, pomirenje, bratstvo i mir među ljudima.“³⁰⁶

Duhovni pokreti i zajednice su resurs izvrsnih mogućnosti koji mogu pomoći obitelji u osnaženju duhovnog zajedništva o kojem Ivan Pavao II. govori, kao i pri ostvarenju njezina društvenog, političkog, kulturnog i ekonomskog poslanja u svijetu. Zbog bojazni nekih crkvenih pastira da se pridajući prevelike važnosti duhovnim pokretima nauštrb župnoj zajednici ne zamijeni „kraljevstvo za konja“³⁰⁷, ovi resursi nažalost nisu dovoljno iskorišteni, osobito u nekim hrvatskim biskupijama. Izdvojimo primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije na čijem su području registrirana 33 crkvena pokreta i zajednice, no primjećuje se kako kvaliteta njihove aktivne nazočnosti nije u skladu s njihovom brojnošću. Vjernici duhovne sadržaje i njihovo produblјivanje dalje najčešće traže u okrilju svojih župnih zajednica pri čemu često ovise o pastoralnoj

³⁰³ FC 47.

³⁰⁴ EN 15.

³⁰⁵ Usp. Isto, 24.

³⁰⁶ FC 48.

³⁰⁷ W. SHAKESPEARE, Richard III, u: M. MARAS (ur.), *Historije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2066., str. 1188.

domišljatosti i duhovnim nagnućima župnika. Skromna ponuda spomenutih sadržaja nerijetko je izvor nezadovoljstva i negodovanja. Otvoren dijalog mjesnih pastira s voditeljima zajednica kao i cjelovita informacija o ustroju, djelovanju, duhovnim, pobožnim i liturgijskim sadržajima pokreta uvelike bi utjecale na otkrivanje koprene misterioznoga i zazornoga koje među pukom i dijelom klera budi nepovjerenje u duhovne pokrete, njihovu svrhu i crkvenost.

Novija iskustva na razini sveopće Crkve pokazuju kako suradnja i voditelja duhovnih pokreta s mjesnim pastirima, uključivanje članova pokreta u projekte i aktivnosti mjesnih Crkava te ustrajanje na prenošenju duhovnih dobara u župnu zajednicu donose bogat rod koji uživaju pojedinci, obitelji, Crkva i društvena zajednica, stoga bi pokretima u Hrvatskoj trebalo omogućiti više prostora za djelovanje. Vrijeme zrelosti crkvenih duhovnih pokreta je nastupilo, i žetva će zacijelo biti dobra othrvamo li se napasti „nesloge i strančarenja“ unutar same Crkve (usp. Gal 5, 20).

Literatura

Crkveni izvori

- DENZINGER, H., HÜNERMANN, P. (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Deklaracija o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o Istočnim katoličkim Crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- FRANJO, *Amoris laetitia. Radost ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.
- HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća*, Glas koncila, Zagreb, 2002.
- HRVATSKI BISKUPI, *Liturgija i život Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.
- IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
- IVAN PAVAO II., *Novo millennio ineunte. Ulaskom u novo tisućljeće*, Kršćanska sadašnjost, 2001.
- IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske nade*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio. Obiteljska zajednica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.

IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, IKA, Zagreb, 1994.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija – Glas koncila, Zagreb, 1994.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia. Pismo biskupima Katoličke Crkve o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.

PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Naviještanje evanđelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

Rimski misal, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

SVETA STOLICA, *Povelja o pravima obitelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

Zakonik kanona Istočnih Crkava, Glas koncila, Zagreb, 1996.

Zakonik kanonskog prava, Glas koncila, Zagreb, 1996.

Djela

ANTUNOVIĆ, I., Milosni učinci sakramenta ženidbe prema K. Rahneru, u: *Obnovljeni život*, 57(2002.)3, str. 353.-367.

ANTUNOVIĆ, I., *Sakrament ženidbe*, FTI, Zagreb, 2009.

ARISTOTEL, *Politika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.

BAJSIĆ, V., Obitelj kao zajednica osoba, u: *Bogoslovska smotra*, 42(1972.)1, str. 66.-74.

BALOBAN, J., Crkveni pokreti u životu Crkve u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 347.-364.

BENEDIKT XVI., Govor održan biskupima Njemačke biskupske konferencije, u: *L'Osservatore Romano*, 24. kolovoza 2005., citirano prema: J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, Verbum, Split, 2008.

BENITEZ, P., BENITEZ, R., Nedjeljne pohvale u obitelji. Iskustvo prenošenja vjere u obitelji, u: PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Kršćanska obitelj subjekt evangelizacije. Zbornik Međunarodnog kongresa*, Rim, 2010.

BOCCACCIO, G., *Dekameron*, Globus media, Zagreb, 2004.

BRAJČIĆ, R., Svetost, zadatak svih, u: *Obnovljeni život*, 31(1976.)6, str. 547.-553.

BRANDMULLER, W., Jednost i nerazrješivost ženidbe, u: R. DODARDO (ur.), *Ostati u Kristovoj istini. Ženidba i pričest u Katoličkoj Crkvi*, Verbum, Split, 2015., str. 107.-124.

- CAFFARA, C., Sakramentalna ontologija i nerazrješivost ženidbe, u: R. DODARDO (ur.), *Ostati u Kristovoj istini. Ženidba i pričest u Katoličkoj Crkvi*, Verbum, Split, 2015., str. 139.-150.
- COURTH, F., *Sakramenti. Priručnik za teološki studij i praksu*, UPT, Đakovo, 1997.
- CRESPI, F., *Sociologija kulture*, Politička kultura, Nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 2006.
- CRNČEVIĆ, A. Zajedništvo svetih, u: *Živo vrelo*, 25(2008.)11, str. 1.
- CRNČEVIĆ, A., ŠAŠKO, I., *Na vrelu liturgije*, HILP, Zagreb, 2009.
- ČONDIĆ, A., Pastoral crkvenih pokreta u pastoralu župne zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 433.-458.
- ČORIĆ, J., Obitelj subjekt i objekt pastorala, u: *Bogoslovska smotra*, 75(2005)1, str. 211.-228.
- ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M., OBRAĐOVIĆ, J., *Psihologija braka i obitelji*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
- De VAULX, J., Svet, u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., st. 1312-1320.
- DOMAZET, A., Vjerodostojnost Crkve i kategorija svetosti; u: *Obnovljeni život*, 69(2014.)4, str. 471.-483.
- DOTOLO, C., *Moguće kršćanstvo. Između postmoderniteta i religioznog traganja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.
- DUDA, B., *Koncilске teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.
- DUDA, B., Svetost – poziv svih kršćana; u: *Bogoslovska smotra*, 48(1979.)3-4, str. 189.-207.
- DUDA, B., Udio svih kršćana u trostrukoj Kristovoj zadaći – svećeničkoj, proročkoj, kraljevskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 57(1988.)3-4, str. 179.-202.
- GALOT, J., *Kristologija. Tko si ti, Kriste?*, UPT, Đakovo, 1996.
- GIDDENS, A., *Sociologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007.
- GRELOT, P., Narod, u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.) *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., st. 629-642.
- HARALAMBOS, M., HEALD, R., *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb, 1989.
- HARALAMBOS, M., HOLBORN, M., *Sociologija: teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb, 2002.
- HOŠKO, E., Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest Crkve; u: *Bogoslovska smotra*, 44(1974.)1, str. 22.-38.

- HRVATSKI SABOR, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, u: *Narodne novine* 9/99.
- IVANČIĆ, T., Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 365.-384.
- KAUFMANN, J., *Život u dvoje. Analiza uspostavljanja para kroz odnos prema rublju*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2004.
- KRANJČEVIĆ, S. S., *Izabrana djela*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1996.
- KRSTIĆ, Z., Kršćanska svetost kao objava Božje svetosti, u: *Diacovensia*, 24(2016.)3, str. 363.-374.
- KUVAČIĆ, I., *Uvod u sociologiju*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
- MAMIĆ J., CASTELLANO, J., Crkveni pokreti u svjetlu duhovnog razlučivanja, u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008.)2, str. 405.-431.
- MAMIĆ, J., Duhovski pokreti u Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 59(1989.)1-2, str. 147.-165.
- MATELJAN, A., Sakramentalnost kršćanske ženidbe. Propozicije Međunarodne teološke komisije i Kristološke teze G. Martelea, u: *Crkva u svijetu*, 43(2008.)4, str. 550.-573.
- MATELJAN, A., Teologija sakramenata u Katekizmu Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 65(1995.)1, str. 91.-104.
- MIŠIĆ, A., *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split, 2000.
- MORE, T., *Vtopia. Utopija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003.
- Neokatekumenski put. Statut. Definitivno odobrenje*, Chirico, Napoli 2008.
- OBLAK, M., *Karizme. Crkveni pokreti. Laici*, Verbum, Split, 2003.
- PARLOV, M., Neke značajke obiteljske duhovnosti, u: *Služba Božja*, 54(2014.)3-4, str. 293.-306.
- PARSONS, T., *Društva. Evolucijski i poredbeni pristup*, August Cesarec, Zagreb, 1988.
- PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICI, *Laici Oggi. I movimenti nella Chiesa*, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano, 1999., citirano prema: M. OBLAK, *Karizme. Crkveni pokreti. Laici*, Verbum, Split, 2003.
- PRERADOVIĆ, P., *Pjesme*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995.
- RATZINGER, J., *Novi izljevi Duha. Pokreti u Crkvi*, Verbum, Split, 2008.
- RATZINGER, J., *U službi istine*, Ziral, Mostar-Zagreb, 2002.
- RATZINGER, J., *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006.

- SCHEEBEN, M. J., *I misteri del cristianesimo: essenza, significato e sintesi*, Morcellania, Brescia, 1960., citirano prema: C. CAFFARA, Sakramentalna ontologija i nerazrješivost ženidbe, u: R. DODARDO (ur.), *Ostati u Kristovoj istini. Ženidba i pričest u Katoličkoj Crkvi*, Verbum, Split, 2015.
- SHAKESPEARE, W., Richard III, u: MARAS, M., (ur.), *Historije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006.
- STALA, J., Punina postojanja osobe – civilizacija ljubavi u kontekstu postmoderne, u: *Crkva u svijetu*, 50(2015.)3, str. 469.-477.
- SUPIČIĆ, I., Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj, u: Đ. HRANIĆ (ur.), *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Zbornik radova*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002, str. 775.-780.
- ŠAGI-BUNIĆ, T. J., *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.
- ŠPEHAR, M., *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.
- TAMARUT, A., Suvremena teologija braka i obitelji, u: *Bogoslovska smotra*, 85(2015.)3, str. 679.-700.
- VANHOYE, A., Savršenstvo, u: X. LÉONN-DUFOUR (ur.) *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., st. 1144-1147.
- VANIER, J., *Zajednica i rast*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.
- VIDOVIĆ, M., Pavlovo korigiranje korintskog shvaćanja karizmi, u: *Crkva u svijetu*, 35(2000)3, str. 252.-280.
- ZAGORAC, V., Liturgijsko slavljenje ženidbe u povijesti i danas, u: *Bogoslovska smotra*, 49(1979.)1-2, str. 152.-162.
- ŽIŽIĆ, I., Štovanje Boga i čašćenje svetih, u: *Živo vrelo*, 25(2008.)11, str. 2.-5.

Mrežne stranice

Bible Gateway, na: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ephesios+5%3A32-33&version=VULGATE> (pristupljeno 16. siječnja 2017.)

Blaženi Ivan Merz, na: <http://ivanmerz.hr/staro/sabrana-djela/put/26-apostolat3.htm> (pristupljeno 13. svibnja 2017.)

BLAŽEVIĆ, V., Proglašavanje blaženika i svetaca kroz povijest i danas, na: <https://www.vjerajdjela.com/proglasavanje-blazenika-i-svetaca-kroz-povijest-i-danas> (pristupljeno 11. travnja 2017.)

- Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska, na:
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1467.pdf (pristupljeno 14. ožujka 2017.)
- Focolare movement, na: <http://www.focolare.org/en/movimento-dei-focolari/unpopolo/famiglie-nuove/> (pristupljeno 28. svibnja. 2017.)
- Franjo, pođi i popravi mi crkvu!, na: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/franjo-podji-i-popravi-mi-crkvu> (pristupljeno 1. lipnja 2017.)
- Hrvatska enciklopedija, na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16328> (pristupljeno 15. ožujka 2017.)
- Hrvatska Schönstattka obitelj, na: <http://www.hso.hr/> (pristupljeno 30. svibnja 2017.)
- IVAN PAVAO II., Ogniqualvolta, na:
<http://www.camminoneocatecumenale.it/new/default.asp?lang=hr&page=cordes>
(pristupljeno 12. lipnja 2017.)
- JOHN PAUL II, Catechesis by Pope John Paul II on the Church, na: Totus Tuus – Totus2Us.
<http://totus2us.com/vocation/jpii-catechesis-on-the-church/lay-spirituality-is-rooted-in-christ/> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)
- Kateheza pape Benedikta XVI. na općoj audijenciji u srijedu 7. veljače 2007., na:
http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20070207.html (pristupljeno 29. travnja 2017.)
- NIKIĆ, M., Razlikovanje duhova kod Sv. Ignacija Loyolskog, na:
<http://www.prudencija.hr/index.php/duhovnost/276-objava-ukazanja-i-razlikovanje-duhova> (pristupljeno 13. lipnja 2017.)
- Opća deklaracija o ljudskim pravima, na: http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskim-pravima.pdf
- Opus Dei, na: <http://www.hr.opusdei.org> (pristupljeno 27. svibnja 2017.)
- O'RIORDAN, M., Blessed Zélie Guérin and Louis Martin: Companions on our Journey, na:
<http://www.thereofliseaux.org/their-pastoral-significance> (pristupljeno 9. travnja 2017.)
- Relatio Synodi III. Izvanredne opće skupštine Sinode biskupâ, na:
<http://laudato.hr/Novosti/Vatikan/Donosimo-cjelokupni-dokument-sinode-Relatio-synodi.aspx#sec2> (pristupljeno 1. ožujka 2017.)
- Statistički podaci o stanovništvu na regionalnoj razini, na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/hr#Stopa_nataliteta_i_stopa_plodnosti (pristupljeno 14. lipnja 2017.)
- TIGGES, M., Nove duhovne zajednice i pokreti. Upiti o pozivu i poslanju Crkve danas, na:
<http://www.medjugorje.ws/hr/articles/new-spiritual-communities-movements/>
(pristupljeno 1. svibnja 2017.)

Ustav Republike Hrvatske, na: <http://www.sabor.hr/ustav-republike-hrvatske> (pristupljeno 18. ožujka 2017.)

ZYZAK, W., Spirituality of Lay People after the Second Vatican Council, u: *Bogoslovni vestnik* 73(2013)2, na: <http://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV%202013%202/BV-73-2-Zyzak.pdf> (pristupljeno 19. svibnja 2017.)

Župa Stari Pazin, na: <http://zupa-stari-pazin.com/zajednice-u-zupi/fokolarini/> (pristupljeno 28. svibnja 2017.)